1146
A 46

W. J. A. DE LEEUW

HET PAINANSCH CONTRACT

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0334 1952

1146A46

HET PAINANSCH CONTRACT

261215.

HET PAINANSCH CONTRACT

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN DOCTOR IN DE LETTEREN EN WIJSBEGEERTE AAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM, OP GEZAG VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS Dr P. RUITINGA, HOOGLEERAAR IN DE FACULTEIT DER GENEESKUNDE IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN, OP DINSDAG 1 JUNI 1926, DES MIDDAGS 3 UUR

DOOR

WILLEM JOHAN ADRIAAN DE LEEUW

GEBOREN TE HELDER

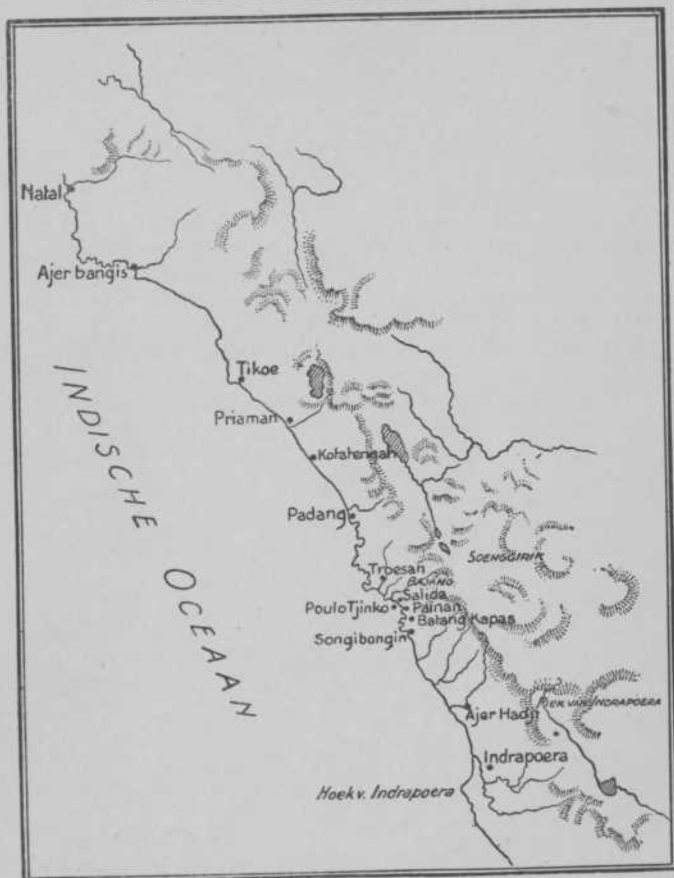
H. J. PARIS

AMSTERDAM MCMXXVI

KONINKLIJKE
BIBLIOTHEEK

Aan mijn Moeder
Aan de Nagedachtenis
van mijn Vader

SUMATRA'S WESTKUST ± 1660

Bij het beeindigen van mijn academische studiën voel ik mij gedrongen, allen die tot mijn vorming hebben medegewerkt mijn groote erkentelijkheid te uiten.

In het bijzonder U Hooggeleerde Brugmans onder wiens leiding ik het voorrecht had al die jaren te mogen werken. Zeer veel dank ben ik U verschuldigd voor Uw colleges en besprekingen, die meer gaven dan alleen wetenschappelijke vorming; zeer veel dank ook voor de welwillendheid die ik altijd van U heb mogen ondervinden.

Niet minder zullen Uw lessen Hooggeleerde Boer en Stoett, Hooggeachte Prinsen en De Boer in mijn herinnering blijven leven.

U Hooggeleerde Kranenburg ben ik veel verschuldigd voor Uw tegemoetkoming mij als leerling eener andere faculteit betoond en de wijze, waarop U mij op geheel vreemd terrein hebt willen binnenleiden.

Ten slotte mag ik niet verzuimen melding te maken van de vriendelijke hulpvaardigheid waarmede mr. Bylsma en andere ambtenaren van het Rijks Archief mij het onderzoek vergemakkelijkt hebben.

INLEIDING

De gegevens voor deze studie zijn voornamelijk gevonden in de zich in het Rijks Archief bevindende rapporten, journalen, brieven, missiven en instructies in deze jaren naar en van de Westkust verzonden, benevens de Generale Missiven van de Indische regeering naar het vaderland. Hier en daar leverde het Dagh-register van Batavia de noodige aanvulling. Waar klaarblijkelijk de stukken niet volledig zijn overgeleverd moest dit zijn resultaat bij de bewerking doen gevoelen.

Ten slotte kunnen niet alle genoemde negorijen op de hedendaagsche stafkaarten van Sumatra teruggevonden worden.

I — DE RELATIES MET DE WESTKUST VOOR 1662

In de jaren 1608 en 1609 werden door de Oost-Indische Compagnie schepen naar Atjeh gezonden, waarmede een begin met de handelsrelaties met die staat werd gemaakt. Waar de Westkust van Sumatra, de Padangsche Boven- en Benedenlanden onder oppergezag van Atjeh stond hangen de handelsbetrekkingen der Compagnie met Atjeh en met de kustplaatsen der Westkust nauw samen. Een Westkusthaven werd voor de eerste maal aangedaan door het jacht Nassau dat in 1615 op een verkenningsreis naar de Roode Zee werd gezonden over Priaman op Sumatra's Westkust naar Gale Kaap Komorijn en Moka heengaande in 1616 te Batavia terugkeerde over Malabar Kalikoet en nogmaals Priaman.

Vroeg reeds had men ook op Sumatra met de concurrentie der Engelschen te kampen. In 1616 constateerde de Haze op een inspectiereis langs alle toenmalige kantoren der Compagnie dat zij op vrijwel alle plaatsen waar Nederlandsche nederzettingen waren insgelijks hun kantoren hadden. In 1615 waren zij ook op Atjeh te Tikoe en Priaman waar zij lijnwaden uit Suratte verkochten. De Sultan van Atjeh die de Engelschen handeldrijven had toegestaan in Atjeh en langs de Westkust weigerde de Hollanders in Tikoe en Priaman toe te laten, met gevolg dat het toch al onbelangrijke Nederlandsche kantoor te Atjeh in 1616 door de Haze gelicht werd.

In Juni 1616 werd door Coen het jacht Enckhuysen uitgezonden naar Silebar Tikoe en Priaman. Te Indrapoera werd onderhandeld met radjah Itam over peperleverantie. Terwijl het schip voor Silebar lag trachtten de inlanders de opvarenden naar de kust te lokken waarschijnlijk met de bedoeling hen te vermoorden om het schip in handen te krijgen. Een overhaast vertrek van de Westkust was het gevolg.

Weldra had men er spijt van het kantoor te Atjeh zoo lichtvaardig verlaten te hebben en de opperkoopman Comans maakte in 1618 eenige reizen naar Atjeh om de betrekkingen te herstellen. In April

1618 wist hij van de Sultan te verkrijgen dat het in 1620 afloopende contract tusschen Atjeh en de Engelschen niet hernieuwd zou worden en dat het recht van alleenhandel aan de Hollanders toegekend worden zou, voor zoover betrof Tikoe en Priaman.

In 1619 werden zes schepen van Batavia uitgestuurd om de Engelschen met geweld van de Westkust te verdrijven. Voor Tikoe ontmoette men een viertal Engelsche schepen, die in de nu volgende strijd gedeeltelijk in brand geraakten. Drie der veroverde schepen werden prijs verklaard en het vierde, The Rose werd aan de op Tikoe gelande Engelsche bemanning, driehonderd man sterk, teruggegeven op voorwaarde dat zij de kust verlaten zouden.

De sedert te Atjeh gevestigde opperkoopman Casembroot moest op de Sultan weer pressie uitoefenen en bereikte niet meer dan dat de gegeven vergunning gedurende twee jaren geldig zou wezen, nadat de sultan eerst de toestemming tot Tikoe had willen beperken.

Opmerkelijk in dit jaar was de oproep om steun tegen de Atjehers die Sultan Lejla van Indrapoera tot de Hollanders richtte, iets wat de Compagnie destijds bij lange na niet aankon. Voorts viel in dezelfde jaren 1619 en 1620 de ongelukkige fransche expeditie uit Dieppe onder commando van de Montmorency naar de Westkust die op een debacle uitliep.

In de nu volgende jaren werd de verhouding met Atjeh moeilijker toen Sultan Iskander Moeda zijn gezag steeds verder wilde uituitbreiden over Sumatra en daarbij voornamelijk het oog richtte op Djambi en Indragiri. Waar de Compagnie goede betrekkingen met Djambi onderhield en anderzijds Atjeh noodig had wegens haar handel op de Westkust, kwam zij in een onzekere positie tegenover de Sultan. In Maart 1623 werd wegens de minder aangename verstandhouding en de geringe voordeelen eraan verbonden het kantoor te Atjeh wederom gelicht. De Sultan begon sedert de peperhandel op de Westkust voor de Hollanders zeer te bemoeilijken.

In 1633 wordt de later zoo belangrijke baai van Salida voor de eerste maal vermeld toen men een vergeefsche poging deed de Indrapoereesche peper aldaar aangevoerd te krijgen om niet voor het zoo ongezonde Indrapoera te behoeven te ankeren.

Ook in deze jaren werd de handel op de Westkust ons voortdurend moeilijk gemaakt wat des te gemakkelijker ging daar de bevolking

tegenover de Hollanders wantrouwend was wegens de groote verscheidenheid van munten welke dezen aanboden.

In 1636 klagen G.-G. en Raden: „Den peperhandel op de Sumatrase westcuste vervalt, verergert ende verslimpt van jaer tot jaer" [1]. De oorzaak is volgens de Hooge Regeering dat de Engelschen en Nederlanders beiden de kust bezoeken en de prijzen daardoor opdrijven. Daarbij kwam dat de hoofden de bevolking niet toestonden regelrecht met de Europeanen te handelen, maar de peper zelf opkochten „ende jaerlijcx onse ende der Engelschen doen wel g'incorporeert hebbende stellen den prijs" [2].

Sultan Iskander Moedah overleed in 1637 en werd opgevolgd door zijn schoonzoon Paducca Morhom Darousalem, een zoon van de Sultan van Pahan. Atjeh, destijds in moeilijkheden met Portugal zocht weer meer toenadering tot de Compagnie en de commissaris van Deutecom die in 1637 en 1638 eenige reizen naar Atjeh maakte wist in April 1638 belangrijke voorrechten te verkrijgen [3].

Zoowel van in- als uitvoer verkreeg men tolvrijheid in het eigenlijke rijk van Atjeh zelf; op de Westkust recht van alleenhandel in peper. De aan Atjeh verschuldigde rechten voor de handel aan de Westkust zouden niet meer ter plaatse maar in Atjeh zelf betaald mogen worden in juweelen paarden, geschut, of Japansch zilver.

De peper tot dusverre voor rekening van de Sultan naar Atjeh gevoerd, zal door de Hollanders gekocht en te Atjeh betaald worden. Ten slotte kreeg het schip Grol algeheele tolvrijheid zoolang het in de vaart zou zijn [4].

Als tegenprestatie voor deze belangrijke voorrechten werd in 1639 de commandeur Croocq naar Atjeh gezonden met een diamanten kris ter waarde van 10.000 realen. De Hooge Regeering was te gemakkelijker tot deze belangrijke uitgave overgegaan, omdat zij wist dat de Atjehsche Sultans gewoon waren altijd grootere tegengeschenken te geven dan ze ontvangen hadden. Bovendien hoopte men dat de Sultan bereid zou wezen aan de Compagnie goud te leenen om de toestand in Coromandel, waar men tengevolge van goudgebrek in groote moeilijkheden was geraakt, te boven te komen. De zending

[1] Gen. Miss. 28 Dec. 1636.
[2] Gen. Miss. 28 Dec. 1636.
[3] Gen. Miss. 22 Dec. 1638.
[4] Gen. Miss. 22 Dec. 1638.

had weinig succes. De Sultan ontving Croocq met veel eerbetoon, maar leende geen goud en weigerde toe te stemmen dat de peperhandel van het ongezonde Indrapoera naar Salida verlegd zou worden. Wel was hij bereid het voorrecht van uitsluitende handel op de Westkust, de tolvrijheid voor het eigenlijke rijk van Atjeh en de algeheele tolvrijheid voor het schip Grol te handhaven.

In 1640 besloot de Hooge Regeering tot de aanval op Malaka. Daar Atjeh vroeger hiertoe hulp had toegezegd werd in 1640 als gezant Jean de Meere naar de Sultan gezonden om hem tot uitvoering van deze belofte te brengen. De Sultan ontweek deze eisch en stelde hulp alleen in het uitzicht, indien de Compagnie zich van Djohor afscheidde.

De privilegiën van 1638 bevestigde hij echter [1]). De zaak was dat Atjeh, inwendig verzwakt als het was de groeiende macht der Compagnie begon te vreezen en er in het minst geen belang bij had, dat de Hollanders te Malaka de Portugeezen vervangen zouden, temeer daar Atjeh zelf er aanspraken op kon doen gelden. In 1641 werd Malaka veroverd met hulp van Djohor, maar zonder medewerking van Atjeh (14 Jan. 1641).

Na de groote Hollandsche overwinning werd de Sultan plotseling de Portugeezen zeer goed gezind. Waarschijnlijk zou dit op een oorlog zijn uitgeloopen, maar 15 Februari 1641 overleed hij, opgevolgd door zijn vrouw, Mamoulia Paducca Siri, de dochter van Iskander Moedah.

De nu volgende vrouwenregeering werkte de decentralisatie van het rijk zeer in de hand, wat natuurlijk de positie van de Compagnie aan de Westkust onmiddellijk versterkte. De Atjehsche grooten breidden hun macht uit en waren in hun politiek ten opzichte van Djohor er sedert op uit, om een eventueel huwelijk tusschen de Sultane en de Sultan van Djohor tot elke prijs te verhinderen. Onder invloed van de Nederlandsche commissaris Schouten kwam in 1641 de vrede tusschen Atjeh en Djohor tot stand. Atjeh trok zich van het schiereiland Malaka terug en deed afstand van zijn rechten op Djohor. Deze laatste staat verbond zich in de toekomst geen enkele relatie meer met Atjeh te zullen aanknoopen. Op Malaka was er tusschen de Compagnie en Atjeh nog slechts contact in het tinstaatje Perah [2]).

[1]) Gen. Miss. 30 Nov. 1640.
[2]) Gen. Miss. 30 Nov. 1641.

Deze vrede die een overwinning der decentraliseerende krachten van Atjeh beteekende kon de Compagnie niet anders dan hoogst welkom zijn. De Oud-gouverneur van Malaka Johan van Twist sprak in zijn schrijven van 17 December 1642 dan ook als zijn meening uit, dat het gevolg van een oorlog tusschen Atjeh en de Compagnie wezen zou, dat de Westkust geheel aan de Compagnie zou toevallen.

In 1641 wordt reeds sterk geklaagd over de kleedenaanvoer der „Mooren" naar Atjeh, waardoor de markt voor de Compagnie te Priaman en Tikoe bedorven werd. Hiermede in overeenstemming was de groote uitvoer van peper uit Tikoe naar Atjeh, die aldaar door de Engelschen en Voor-Indiërs werd opgekocht [1]).

In 1642 werd door de Engelschen aan de Sultane een geschenk van tweeduizend realen geboden waarvoor zij het recht verzochten op de Westkust te mogen handeldrijven, nadat de panglima's aldaar geweigerd hadden peper aan hen te leveren. De Sultane echter verwees hen naar de regeering te Batavia.

De Sultane nam in hetzelfde jaar 1642 het besluit dat uitgezonderd de Atjehers alle Oosterlingen die ter Westkust handeldrijven mochten aldaar gelijke tol zouden betalen als de Nederlanders [2]).

In de volgende jaren werden geregeld bezocht de peperhavens Tikoe, Kotatengah, Padang, Salida, Indrapoera, Mendjoeto en Silebar.

De Engelschen slaagden er tezelfder tijd toch in aan de Westkust te Tikoe peper in te koopen, waarover Pieter Soury, 15 November 1643 als gezant te Atjeh gearriveerd, protesteerde. De Sultane ontving hem zeer eervol, bevestigde wederom onze voorrechten, maar ontkende dat zij de Engelschen toestemming had gegeven.

In 1645 werd als gezant naar Atjeh uitgezonden de opperkoopman De Vlaming van Outshoorn. Er was kwestie gerezen over de tinleveranties van Perah en de opvatting der Compagnie van haar monopolierechten aan de Westkust. In beide gevallen wenschte Gouverneur-Generaal van Diemen een krachtig vasthouden aan de monopoliepolitiek.

Aan de Vlaming was opgedragen, òf het monopolie voor de Compagnie te verkrijgen, òf althans een monopolie voor anderen te ver-

[1]) Gen. Miss. 22 Dec. 1641.

[2]) Brief der Sultane van Atjeh aan G.-.G. en R. 14 Mei 1642.

hinderen [1]). Vooral ten aanzien van de houding der Hollanders aan de Westkust heerschte aan het hof ontstemming. Het monopolie was de Compagnie uitsluitend verleend tegenover niet Atjehsche kooplieden aldaar. De Atjehers zelf mochten er echter peper koopen en eveneens de in Atjeh woonachtige Voor-Indiërs. In Atjeh zelf bezat de Compagnie geen monopolie. De toestand was nu zoo geworden, dat de Voor-Indiërs hun manufacturen in Atjeh importeerden, die van daaruit naar de Westkust werden verhandeld. Waar de Voor-Indiers goedkooper leverden dan de Compagnie, was dit voor de Nederlandsche kleedenhandel fnuikend. Als voorloopige maatregel had de Hooge Regeering bevolen dat Compagnies schepen aan de Westkust verhinderen zouden dat vreemde schepen werden geladen, alvorens de Nederlandsche schepen een volledige lading in hadden. Kort voor De Vlaming in Atjeh aankwam, was daar bekend geworden dat de Nederlanders aan de Westkust de peper met geweld uit de Atjehsche schepen hadden gehaald, echter niet zonder deze te betalen. Bovendien hield de Compagnie de haven van Perah afgesloten. Een en ander veroorzaakte te Atjeh groote ontsteltenis. Door handige diplomatie wist De Vlaming te bereiken dat de Sultane aan Perah gelastte de Nederlanders van een redelijke voorraad tin te voorzien, terwijl zij de privilegiën ter Westkust opnieuw bevestigde [2]). De uitstaande schuld van zestien duizend realen op de Westkust mocht de Compagnie innen door niet-betaling der tollen. De Compagnie verkreeg het recht jaarlijks een schip met 1200 baar peper tolvrij te laden te Tikoe Priaman en Indrapoera. Wat er aan deze 1200 baren op de eene plaats ontbrak zouden de anderen moeten suppleeren [3]).

De klachten over de concurrentie van de „Mooren", de Compagnie aangedaan bleven ook hierna nog vele jaren voortduren.

In de op 1645 volgende jaren nam deze vaart der vreemde Oosterlingen op Atjeh en Perah nog steeds toe. In 1647 besloot men tot een nieuw gezantschap, waarmede van Deutecom belast werd. Aangaande de Westkust betoonde de Sultane zich zeer inschikkelijk, maar hield de gezant ten aanzien van Perah aan de praat. In hetzelfde jaar 1647 nam de Hooge Regeering een besluit dat met alle volken-

[1]) Gen. Miss. 17 Dec. 1645.
[2]) Gen. Miss. 31 Dec. 1647.
[3]) Gen. Miss. 17 Dec. 1645.

recht spotte. Er werd verboden dat Voor-Indiers op Malaka en Atjeh voeren omdat hun vaart de Compagnie nadeelig was.

Met geweld trachtte men dit besluit door te voeren door afsluiting der tinhavens ook voor schepen uit Atjeh [1]).

Toen de verhouding tot Atjeh op dit punt was gekomen, werd de opperkoopman Van den Broeck, Mei 1648 uitgezonden, om het kantoor aldaar te lichten, dat op dit oogenblik werd beheerd door de koopman Sas.

Gouverneur-Generaal van der Lijn en Raden gaven Van den Broeck een brief voor de Sultane mede, waarin zij de vorstin mededeelden, dat het kantoor te Atjeh zou worden afgebroken. De beslissingen der Atjehsche kroon toch in zake de tin van Perah hadden weinig effect gehad, zoodat de Hooge Regeering zich genoodzaakt zag de haven van Perah gesloten te houden. Van der Lijn beklaagde zich over de houding der Atjehsche rijksgrooten tegenover de koopman Sas, daar zij deze te verstaan hadden gegeven, dat het, zoo zij zulks wilde, in de macht der koningin lag, alle pepertuinen te doen verwoesten aan de Westkust en aldus de handel der Compagnie aldaar onmogelijk maken. De regeering erkende dit recht van de Sultane, maar merkte er bij op, dat de Hollanders „sooveel peper ende beter coop als tot affladinge van onse schepen naer Nederlandt van nooden hebben", ook buiten Sumatra's Westkust konden verkrijgen [2]).

Tegelijk herinnerde men de Sultane er aan dat de tollen die door de Compagnie aan de Westkust werden betaald inderdaad belangrijk waren t.w. 408 realen voor honderd baar peper, behalve de rechten die de Atjehsche panglima's persoonlijk hieven.

De koningin wilde van het vertrek der Compagnie niet weten. Van den Broeck overleed 15 Juli te Atjeh en toen koopman Sas die de onderhandelingen verder voerde, in October naar Batavia vertrok, bleven op het uitdrukkelijk verlangen der vorstin eenige Nederlanders in het kantoor achter. Met koopman Sas reisde een tweetal gezanten mede naar Batavia [3]).

De Atjehsche regeering was eenerzijds bevreesd voor de wassende macht der Compagnie, maar anderzijds te zeer verlangend naar han-

[1]) Gen. Miss. 18 Jan. 1649.
[2]) Brief aan G.-G. en R. aan Mamoulia Paducca Siry Sultan.
[3]) Gen. Miss. 18 Jan. 1649.

delsvoordeel om zich door dit dreigement van afbreking der handelsbetrekkingen, dat de Compagnie meermalen toepaste, niet te laten beinvloeden. De 26ste October arriveerden met Sas de gezanten te Batavia, die de toezegging deden van tinleverantie uit Perah en zich aangaande de Westkust dusdanig uitlieten dat de Hooge Regeering in haar missive van 18 Januari 1649 meende dat zij haar oogmerk inzake de peperhandel aan de Westkust wel bereiken zou [1]).

In Juli van het jaar 1648 waren naar de Westkust een viertal schepen gezonden t. w. naar Indrapoera de Wesel, naar Salida de Noordstar, naar Tikoe en Priaman de Wolff en de Swarte Beer [2]) met order de peper niet duurder in te koopen dan 14 realen in spetie de baar van drie pikol, waarbij men op de Suratsche doeken 75 à 80 % winst moest maken en op de Choromandelsche stoffen zelfs 100 %, terwijl de winsten het afgeloopen jaar 45 % hadden bedragen.

De panglima's van Indrapoera en Salida eischten dit jaar meer stoffen voor hun peper dan gewoonlijk en verklaarden daarbij ronduit dat de Hollanders de Westkustpeper toch niet missen konden. Volgens de gegeven orders verlieten de schepen terstond deze plaatsen zonder verdere onderhandelingen. Toen de panglima's van Tikoe en Priaman bemerkten dat de koopman Crayer daar eveneens aanstalten maakte te vertrekken, willigden zij de eischen der Hollanders in en leverden de peper die de Compagnie thans een avance van bijna honderd procent leverde. De oorzaak van de betrekkelijk hooge prijzen die de Compagnie tot dusverre aan de Westkust moest besteden, lag, behalve de hooge rechten aan de kroon van Atjeh in het feit dat de panglima's de peper van de bevolking opkochten aleer ze aan de Hollanders geleverd werd, terwijl ze de daarvoor geruilde kleeden zoo duur mogelijk van de hand deden.

Het jaar 1648 was voor de Atjehsche kroon zeer onvoordeelig wat de Westkust betreft, daar het bedrag der betaalde rechten veel geringer was dan anders. De Hooge Regeering voorzag ook de mogelijkheid dat de Westkustbewoners, die door het drijven der panglima's met hun waren bleven zitten zich te zijner tijd van

[1]) Gen. Miss. 18 Jan. 1649.

[2]) Brief aan G.-G. en R. aan Thyssen, gouverneur v. Malaka 31 Oct. 1648.

Atjeh zouden afwenden en zich tot de Compagnie keeren [1]). Om te voorkomen, dat men wederom met ledige schepen huiswaarts zou keeren, besloot de regeering om te trachten een vast contract te krijgen dat voor alle Westkustplaatsen eenzelfde prijs van de peper zou vastleggen.

In 1649 bracht de geschiedenis der Genueesche handelscompagnie voor de O. I. C. groote moeilijkheden met Atjeh. De Nederlandsche consul te Genua Hendrik Meulemans, zijn broeder Willem Meulemans te Amsterdam en de gebroeders Jacob en Antoni van den Heuvel lieten in samenwerking met eenige Genueesche kooplieden te Zaandam, twee schepen bouwen. De beide vaartuigen vertrokken in 1648 uit Genua onder de namen San Giovanni Battista en San Bernardo bewapend respectievelijk met 25 en 28 stukken geschut, met 128 man aan boord onder wie 84 Nederlanders. Leider der expeditie was Jan Joosten Maes, die vroeger bij de O. I. C. in dienst was geweest. De reis ging naar Sumatra's Westkust en had ten doel te Salida peper te koopen en deze vandaar naar Macao te voeren. Aan de Westkust gekomen trad men tegenover de bevolking zeer ruw op, verbrandde Atjehsche vaartuigen en verwoestte pepertuinen. Daar zij de prinsenvlag voerden en verscheiden andere opvarenden behalve de commandant ook eenmaal bij de O. I. C. gediend hadden en als zoodanig bij de bevolking bekend waren, wekte dit bij de Westkustbewoners en de regeering van Atjeh geheel de indruk alsof schepen der Compagnie zich aan een dergelijk optreden schuldig maakten. De bevolking stelde zich intusschen te weer en legde langs de kust verdedigingswerken aan. Te Atjeh maakte men zich ongerust dat de Hollanders het op een oorlog aanstuurden en werden de in de loge aldaar aanwezige Nederlanders onder strenge bewaking gehouden, die veel op gevangenschap geleek [2]).

De 26ste Maart kwam te Batavia het bericht van deze verkapte Nederlandsche concurrentie en 1 April reeds werden onder bevel van van der Beeck en Crayer de jachten Jonge Prins, Popjensbruch, Lillo en Kievit naar de Westkust gezonden met de order de Genueesche schepen naar Batavia op te brengen.

In straat Soenda werd Rycklof van Goens geposteerd met de

[1]) Gen. Miss. 18 Jan. 1649.
[2]) Gen. Miss. 31 Dec. 1649.

schepen Swarte Beer, Os, Hulst en Alcmaer om hun het ontsnappen onmogelijk te maken. De Genueesche vaartuigen werden 15 April in straat Soenda aangehouden. De 84 Nederlanders die zich in vreemde dienst bevonden werden gearresteerd. Daar men voor het gerecht wilde aannemen, dat zij met het onwettige van hun handeling niet bekend waren, volgde vrijspraak, waarna zij in den dienst der O. I. C. overgingen. Jan Joosten Maes, de commandant, echter werd vervolgd maar overleed voor de afloop van zijn proces. De Raad van Justitie veroordeelde de Genueesche Compagnie tot een schadevergoeding van 5611 realen die uitbetaald werden aan de inmiddels overgekomen Atjehsche gezanten voor de aan de Westkust aangerichte verwoestingen [1]).

Om de zaak met de Atjehsche regeering in het reine te brengen en de Westkustbewoners van de onschuld der O. I. C. te overtuigen werd de koopman Truytman uitgezonden, die 13 September 1649 te Atjeh aankwam. Hij trof aldaar drie Voor-Indische en twee Engelsche schepen aan, die Atjeh voor geruimen tijd hadden voorzien van groote voorraden lijnwaden uit Masulpatnam en Bengalen.

De stemming in Atjeh was begrijpelijkerwijze zeer ongunstig voor de Nederlanders. Truytman wist door handige diplomatie de invrijheidstelling der gevangen Compagniesdienaren te verkrijgen en de schriftelijke toezegging aangaande de twaalfhonderd baren tolvrije peper die reeds eerder vergund waren [2]). De 1070 baren die hiervan het voorafgaande jaar onvoldaan waren gebleven, werden betaald. Tevens beloofde de Sultane met Truytman gezanten mee te zullen zenden naar de Westkust om aldaar medewerking te verleenen aan een contract dat de prijzen voor goed en voor de geheele kust zou vastleggen, in dier voege dat een winst van 80 % voortaan verzekerd was in plaats van 45 % à 50 %. Maar het belangrijkste was wel dat de Atjehsche kroon verklaarde dat „van nu voortaen boven alle Europianen oock geene Mooren, Javanen, Chinesen, Maleyers noch andere Indiaense naties meer in Pera noch op de gantsche Westcust van Sumatra zullen vermogen te handelen, maer dat de selve sonder eenige infractie te gedougen

[1]) Gen. Miss. 31 Dec. 1649.

[2]) Dagh-register Johan Truytman.

alleen ende in 't geheel voor de Comp. ende die van Atchin sullen blijven geconserveert" [1]).

Nadat Truytman de 24ste October van de Sultane afscheid had genomen, arriveerde hij de 3e November voor Tikoe, alwaar de 6de tusschen hem en de inlandsche grooten en Atjehsche gouverneurs of panglima's in het bijzijn der twee Atjehsche gezanten een contract werd afgesloten. Twee dagen later reisde men over land in gezelschap van koopman Crayer, die voor Tikoe lag, naar Priaman, waar dank zij de hulp der Atjehsche boedjangs de 9de November hetzelfde contract als te Tikoe werd geteekend. In beide plaatsen waar men zich sedert de overval door de Genueesche schepen gewapend had tegen de Hollanders, kostte het groote moeite de hoofden en bevolking van de goede bedoelingen der Compagnie te overtuigen. Hetzelfde resultaat, zij het met meer moeite nog, werd te Indrapoera bereikt. Het contract stelde een onveranderlijke prijs vast voor een baar peper, welke langs de geheele Westkust en ten eeuwigen dage gelden zou en bepaalde voorts dat alle volkeren zoowel Europeesche als Aziatische van de handel aan de Westkust waren buitengesloten met uitzondering van Atjehers en Nederlanders [2]). Hierna vertrok Truytman 23 November van Indrapoera om een week later te Batavia aan te komen.

Van minder belang dan het bewogen jaar 1649 waren de eerstvolgende jaren. In 1650 voeren een viertal schepen onder Carstenz naar Indrapoera en bezocht Crayer de havens Padang, Tikoe en Priaman. Inmiddels brak in 1651 een oorlog met Atjeh uit, naar aanleiding van de tin van Perah, waarvan de Atjehers aan de Compagnie het begeerde monopolie niet wilden geven. Nadat Anthony van Voorst in 1651 Silebar, Indrapoera en Salida had aangedaan, bracht het jaar 1652 een belangrijk succes. De panglima van Indrapoera willigde het sinds lang gedane verzoek der Compagnie in, dat de peper van Indrapoera naar Salida gevoerd zou worden en aldaar aan de Hollanders geleverd, hetgeen de vermijding van het ongezonde klimaat van Indrapoera mogelijk maakte.

In 1653 ging als gevolg van de oorlogstoestand geen enkel schip uit naar de Westkust, terwijl het volgende jaar het schip de Hase een vergeefsche reis maakte.

[1]) Gen. Miss. 31 Dec. 1649.

[2]) Voor het contract zie bijlage.

De 4e December 1656 voer de Tortelduyf uit naar Priaman en Tikoe met missiven voor de panglima's aldaar [1]). Reeds 28 Januari van het volgend jaar keerde de Tortelduyf terug, medebrengende 17 Nederlanders en de koopman Anthony van Voorst. Nadat de Atjehers verscheiden jaren de Compagnie aan de Westkust vrijwel ongemoeid hadden gelaten, kregen de panglima's in 1656 last alle goederen der Compagnie in beslag te nemen en de aanwezige Hollanders onder bewaking te houden. Alle te Salida, Tikoe en Priaman aanwezige Compagniesdienaren waren, daarop gevangen genomen en veelal mishandeld. Alle contanten en aanwezige goederen werden in beslag genomen.

In December arriveerde de Tortelduyf voor Salida. Aan boord bevonden zich eenige Atjehers waarvan er twee werden uitgewisseld tegen van Voorst en twee matrozen. De overige Nederlanders werden voorloopig gevangen gehouden, echter werd beloofd ook hen te zijner tijd uit te wisselen. Een verder resultaat kon men te Tikoe niet bereiken. Vandaar zeilde de Tortelduyf naar Salida waar een prauw werd aangetroffen met twaalf man en een onderkoopman. Dezen door de panglima van Salida gevangen gehouden, waren niet langer van voedsel voorzien door de Atjehers zoodat zij het zelf zoeken moesten,waarna zij op een nacht ontvlucht waren. De Tortelduyf vertrok hierna naar Batavia aan de Westkust achterlatende 22 Nederlanders en een waarde van *f* 120.000 aan kleeden, peper en contanten [1]). De 9de Maart besloten G.-G. en Raden „in Godes naemen van hier een aensienelijcke navale macht onder 't commando van genoemden van Voorst derwaerts te senden". Het waren de jachten Wachter, Tortelduyf, Cabbeliauw, Goede Hoope en Urck, benevens twee gewapende sloepen. Behalve de gewone bemanning gingen mee tweehonderd militairen onder bevel van den kapitein van het kasteel van Batavia, Laurens Keelder.

Eind Maart voer de vloot af tegelijk met schepen voor Palembang en voor Java's Oosthoek bestemd. Men arriveerde 10 April voor Salida waar een prauw met musketiers aan land werd gezet en men de witte vlag vertoonde. Aan een inlander werd een schrijven van de regeering aan de panglima en aan de gevangen land-

[1]) Dagh-register van Batavia 1656/1657.

[1]) Dagh-register van Batavia 1656/1657.

genooten afgegeven. 's Avonds kreeg men op beide brieven antwoord. Ons volk bleek nog in de loge te zijn en de peper in de opslagplaatsen. Maar de panglima verklaarde zonder order van de Sultan niets te mogen uitleveren. Daarop besloot men gewapenderhand zich van de peper meester te maken. Onderweg werden de negen uit de gevangenschap ontvluchte Nederlanders aangetroffen. In het logegebouw gekomen vond men daar vrijwel de geheele pepervoorraad „Waerop haer daetelijck sterck gemaeckt" om overvallen te voorkomen. In de volgende dagen werd de peper van de loge naar boord overgebracht zonder dat men tegenstand ondervond. De 18e werd de loge door met geweren bewapende inlanders overvallen, waarbij vier inboorlingen sneuvelden „waerop sij die opnaemen ende wech gingen sonder haer meer te verthoonen."

Die nacht had de afvaart naar Priaman plaats waar de vloot de 29ste aankwam. Een brief der gevangen Nederlanders werd aan boord gebracht. Zij berichtten dat „'s Comps. peper noch in de loge lach maer 't volck int block" en verzochten vooral geen aanval op de plaats te doen. Langs het geheele strand bevonden zich sterkten met tweeduizend man en zes stukken geschut. „Sulcx raden maer met minne den panglima om haer verlossinge wilden aenhouden."

Van Voorst durfde niet landen en kon door onderhandelingen niets gedaan krijgen. Ten slotte berichtte hij de panglima dat zoolang de tien gevangen Nederlanders niet vrijgelaten waren de Hollanders „alles op die cust souden aenslaen ende in alarm houden" [1]).

Daar ook dit niets uitwerkte, werd besloten met de terugbekomen peper en kleeden ter waarde van ruim ƒ 92.000 terug te keeren. Maar de boeken en papieren van het kantoor te Salida moest men als verloren beschouwen. Van Voorst zelf bleef met De Goede Hoope, Urck en twee sloepen voorloopig langs de kust kruisen. De achtergebleven schepen keerden zonder eenig resultaat 21 en 23 Mei te Batavia terug.

Twee dagen later besloten G.-G. en Raden dat Van Voorst wederom zou worden uitgezonden om de tien nog niet in vrijheid gestelde Nederlanders op te halen en te voorkomen dat een andere mogendheid van de oorlogstoestand zou gebruik maken door de

[1]) Dagh-register van Batavia 1657.
[2]) Dagh-register van Batavia 1657.

peperhandel ter Westkust aan zich te trekken. De afvaart geschiedde 16 Mei; de Tortelduyf, twee sloepen en drie prauwen bemand met 136 man maakten de expeditie uit. Van Voorst keerde 6 November terug zonder de tien gevangen Hollanders. Al kruisende had men wel alle handel onmogelijk gemaakt. Hij berichtte dat er aan de Westkust een stemming heerschte om van Atjeh af te vallen. Men was op een eiland bij Priaman geland en had aldaar van de bevolking een redelijke gezindheid ondervonden. Een verzoek tot vrijlating der gevangenen werkte niets uit, waarop VanVoorst Priaman blokkeerde, zonder eenig effect. Namens de hoofden van Batangkapas, Salida en Bajang kwam Radja Lejla mededeelen dat zij van de Atjehers wilden afvallen en zich onder de bescherming der Compagnie begeven. Van Voorst begaf zich daarop naar Salida maar werd wantrouwend toen men hem uitnoodigde naar de wal te komen; zoodat het niet tot onderhandelingen kwam. Te Indrapoera trof van Voorst een Engelsch schip, dat reeds 700 baar peper had ingenomen, onder bevel van de koopman Thomas Newman. De peper werd in beslag genomen en het schip, dat wegens de vele zieken, door de Engelschen zelf niet bevaren kon worden, werd met Hollandsche hulp naar Batavia gevoerd, daar het de destijds geblokkeerde haven van Bantam niet kon binnenvallen.

In 1659 kwam de vrede met Atjeh tot stand, die wederom een bevestiging der oude voorrechten bracht. Tot herstel van de handel aan de Westkust werd daarna op 31 Juli 1660 de koopman Bort uitgezonden met de jachten Sluys, Haes en Saphier. Via Silebar kwam hij 11 Augustus voor Indrapoera, waar Pieter Ketting met het jacht Haes achterbleef. Te Salida was de gezindheid der bevolking ongunstig; zij wilde geen peper leveren en evenmin de oude schulden betalen. Te Padang waar de onderkoopman Jacob Couter aan land werd gezet werd eenige handel gedreven.

Te Priaman en Tikoe bereikte Bort een gedeeltelijke afbetaling van vroegere schulden. Het jacht Saphier bleef voor Tikoe liggen, onder bevel van Jan van Hammen. Bort verscheen 14 October te Atjeh, waar sedert de vrede Jan van Groenewegen resident was. Bij de Sultane beklaagde Bort zich dat de Engelschen aan de Westkust handel dreven en verzocht dat men te Atjeh en aan de Westkust de provinciedaalders zou accepteeren.

Dit werd toegestaan evenals de bouw van een vaste loge te Padang. De Sultane gaf een belangrijk geschenk in peper, tachtig baren voor Gouverneur-Generaal Maetsuycker, vijfentwintig voor Bort, tien voor van Groenewegen. Aangaande Perah werd toegestaan, dat de Nederlanders de helft mochten lichten van de tinlading der vandaar vertrekkende schepen. Als persoonlijke onderscheiding kreeg Bort de titel van Orangkaya commandeur Radja.

Het jacht Sluys keerde 1 December terug met Bort en Groenewegen, terwijl Gabriël Bruyl als resident te Atjeh bleef, hoewel de koningin liever Groenewegen als resident behouden had. Groenewegen bleef thans te Padang achter als hoofd der nederzetting aldaar. Te Indrapoera werden vijf man achtergelaten „tot een waerteecken dat wij daer weder souden komen". Padang werd tot hoofdkantoor bestemd wegens zijn centrale ligging, goede reede en gezonde atmosfeer.

Bort keerde 27 Januari 1661 te Batavia terug, met een schrijven van de koningin, waarin zij haar toezeggingen bevestigde aangaande de Perahtin, de gangbaarheid der provinciedaalders en de invordering der uitstaande schulden, welke respectievelijk nog te Tikoe *f* 28.000, te Priaman *f* 34.000 en te Salida *f* 29.000 bedroegen. De koningin verzocht aan Maetsuycker om Groenewegen die als resident was vervangen door Bruyl te willen terugzenden. Dit laatste verzoek willigde de Hooge Regeering niet in, maar benoemde op 26 Juli Groenewegen tot algemeen hoofd der Westkust, waarbij de onderkooplieden Couter en Ketting aan hem werden toegevoegd. Met de jachten Tortelduyf en Saphier, werden beide laatsten op 17 Augustus uitgezonden met opdracht de havens tusschen Batavia en Padang aan te loopen en hun lading realen, daalders en kleeden om te zetten in peper. G.-G. en Raden berichtten tevens Groenewegen dat hij geen nieuwe schulden aan de grooten zou toestaan, maar eerst de oude invorderen. Vreemdelingen mochten niet geduld worden, maar de opperkoopman moest tactisch met de Engelschen omgaan en ten slotte door voorzichtige onderhandelingen trachten de neiging tot afval van Atjeh aan te wakkeren [1]).

De 3e November werd de fluit Mees met een nieuwe lading

---

[1]) Dagh-register van Batavia 1661.

uitgezonden, waarbij de Hooge Regeering Groenewegen nogmaals op het hart drukte tegen de Engelschen, indien dezen peper wilden koopen niet met geweld op te treden, maar zich tot een formeel protest te bepalen. De opperkoopman moest echter zorg dragen „dat wij de voorsz. transgressie sullen sien te verhalen op de inwoonders die de peper aan de Engelsen leveren" [1]).

De Tortelduyf en Saphier keerden terug op 5 December met 1380 baren peper. Groenewegen berichtte dat men de vestiging te Padang voorloopig diende op te geven. Toen de materialen voor de logebouw aldaar werden aangevoerd, stond de panglima plotseling de bouw der woning niet toe. Later zou blijken dat vooral het lagere volk bevreesd was dat de Hollanders een fort wilden bouwen [2]).

De panglima gaf voor alleen toe te kunnen staan „dat wij daer mogten handelen op sulcke wijse als wij op andere plaetsen gewoon waren." Tegelijkertijd ontstond te Padang verdeeldheid onder de bevolking die op gevechten uitliep. Groenewegen voelde zich te Padang niet meer op zijn gemak en brak daarom op „met den gantschen ommeslagh vandaer." De koopmanschappen der Compagnie werden naar Salida overgebracht.

Aangaande de plaatsen welke omstreeks 1660 door de Compagnie bevaren werden en hun beteekenis voor de handel diene het volgende.

Het rijk van Indrapoera strekte zich uit tusschen Silebar en Batangkapas; in het begin der 17e eeuw zelfs tot Padang. Indrapoera was het gebied der Westkust dat de meeste peper kon leveren, zoodat de opbrengst aldaar werd geschat op het dubbele der productie van de geheele overige kust. Er waren voorts eenige goudmijnen, waarvan het bestaan altijd voor de Atjehers verborgen was gehouden. Twee daarvan werden in 1665 voor de Compagnie geopend, zooals aan Groenewegen in 1662 was toegezegd [3]). Een paar andere mijnen in de omgeving van Najutte gelegen, werden

---

[1]) Dagh-register van Batavia 1661.
[2]) Daeg-Aent. J. v. Gr. 1662.
[3]) Missive J. v. Gr. 24 Febr. 1663.

na de onderwerping van die plaats in 1665 bekend. Indrapoera stond bekend als de meest ongezonde plaats der kust; reden waarom in vroeger jaren herhaaldelijk getracht was te verkrijgen, dat de levering der peper van Indrapoera niet ter plaatse maar te Salida zou geschieden, waartoe men in 1652 tijdelijk toestemming verkreeg.

Het drinkwater was zeer ongezond, daar de rivier bij zijn monding veel moerasplanten meevoerde, die het water tot ver in zee rood kleurden; daarom werd de loge na sluiting van het verdrag in 1665 naar boven bij het dorp verplaatst. Op de Westkust was Indrapoera het zuidelijkst gelegen district dat peper voortbracht; alleen tijdelijk zou Silebar tijdens de beroeringen van 1663—1665 voor Indrapoera de peperhaven wezen.

Ten Noorden van Indrapoera lag het rijk van Painan of Salida, ook genaamd het gebied van Songipagou. Het district bestond uit eentiental afdeelingen of bandars elk onder zijn eigen hoofden. Het opperbestuur heette te berusten bij vier Radja's, die de koningstitel droegen, doch weinig gezag konden uitoefenen. De rechtstoestanden aldaar waren geheel onvoldoende en stonden vrijwel met anarchie gelijk. De bevolking door Jacob Cau zeer ongunstig beschreven, gaf in de loop dezer jaren herhaaldelijk blijk van groote onbetrouwbaarheid. De traagheid der bewoners was oorzaak dat geen peper werd voortgebracht; ook de goudproductie was geringer dan die der andere districten. Alleen katoenaanplant die veel minder zorg vereischte, werd er aangetroffen [1]). De ruwe katoen werd in het Painansche district niet verwerkt doch voornamelijk naar Padang gevoerd. De katoenaanplant bij Salida was evenals de aanvoer van kleedjes uit Voor-Indië een groot nadeel voor de Compagnie, waarom zij dan ook nadat zij meer vaste voet in deze streken had, die aanplant ging beletten.

Het kleine gewest Bajang was wat de peperproductie aangaat een der belangrijkste. De jaarlijksche opbrengst was 500 à 600 baren van 3 pikol. De handel werd belemmerd doordat het vrij afgelegen was.

Padang leverde vooral goud, waarvan de jaarlijksche uitvoer op ruim twee pikol werd geschat. De goudaanvoer had plaats vanuit

---

[1]) Rapport J. v. Cau 13 Jan. 1665.

het gebergte over wegen die langs Pau leidden [1]). Peper leverde het district Padang weinig, ongeveer tweehonderd baren per jaar, benevens wat schildpadshoorn dat van Nias werd aangevoerd. Sedert lang was Padang voor de kustbewoners een der belangrijkste handelscentra, hoewel van minder belang dan Priaman. Van den beginne af zag men te Batavia in Padang het centrale punt van vestiging aan de Westkust. Nadat Groenewegen in 1662 het kantoor aldaar had moeten opgeven, werd in 1665 na de tenuitvoerlegging van het contract een sterke loge gebouwd te Padang, die met de versterking te Kotatengah de geheele Westkust met uitzondering van Indrapoera kon beheerschen [1]).

Behalve de centrale ligging maakte ook de gezonde omgeving, die vooral tijdens de expeditie van Cau bleek, toen men geruimen tijd voor de plaats lag en de welwillende houding der bevolking tegenover de Hollanders Padang als hoofdplaats zeer gewenscht.

Het nabij gelegen Pau was niet veel meer dan een roofnest. Herhaaldelijk werd er over geklaagd dat de bewoners het berggoud stalen, dat langs hun negorij naar Padang gevoerd werd. Ook na de vestiging der loge te Padang, kostte het groote moeite de diefstallen tegen te gaan.

De hevigste vijanden der Atjehers waren de inwoners van Kotahtengah. In hun gebied heerschten opmerkelijk geregelde rechtstoestanden; zij waren „echte coopluyden en wel van goede politie naer haer manieren" [2]). De negorij zelf telde een grooter aantal winkels dan de andere plaatsen. Peper werd er niet voortgebracht, doch wel van elders aangevoerd; goud kwam er in groote voorraden ter markt [3]). Een Atjehsche gouverneur was er niet daar de plaats door de panglima van Priaman werd bestuurd.

Priaman was sedert een eeuw de voornaamste plaats der Westkust. De verdrijving van het Atjehsche element, aldaar sterker vertegenwoordigd dan elders aan de kust en de vestiging van 's Compagnies hoofdresidentie te Padang, deden Priaman sterk achteruitgaan. De producten waren vooral zwavel, salpeter en aluin, waardoor het rivierwater er zeer ongezond was. Tikoe een der groote peperhavens leverde 600 tot 800 baren per jaar. Goud bracht het

[1]) Missive J. v. Gr. 2 Aug. 1665.
[2]) Missive J. v. Gr. 2 Aug. 1665.
[3]) Rapport J. Can.

weinig voort, doch dit werd daar nog niet vervalscht zooals overal elders op de kust [1]). De bevolking wordt beschreven als de meest onhandelbare der geheele Westkust.

De vestigingsplaatsen waren vrijwel alle ongezond. Priaman en Indrapoera het ergst, maar Salida, Poelo Tjinko en Tikoe eveneens; alleen Padang wordt doorloopend als gezond genoemd.

De Westkust behoorde oorspronkelijk tot het rijk van Minangkabau, welks vorsten, die de titels van Sri Maharadja en Jang di Pertoean voerden, voorgaven afstammelingen van Iskander (Alexander de Groote) te zijn. Het Minangkabausche rijk omvatte in de 14e en 15e eeuw vermoedelijk geheel Midden-Sumatra, aan de Oostzijde tusschen Palembang en de rivier van Siak, aan de Westzijde tusschen Mendjoeto en Singkel. De kern van dit rijk lag in de huidige Padangsche bovenlanden, vandaar breidde het zich met inbegrip der Westkust uit van West naar Oost. In de 16e eeuw is de innerlijke kracht van Minangkabau verminderd en worden als afzonderlijke staten genoemd: Indrapoera, Indragiri en Djambi. Onder Indrapoera is hier niet te verstaan het eigenlijke Indrapoera maar ook de meer Noordelijk gelegen Westkuststreken. Deze drie staten staan onder afzonderlijke vorsten, maar blijven vazalstaten van de keizer van Minangkabau, die het kerngebied blijft beheerschen. Hoe de Westkust op 't eind der 16e eeuw zich vrijwel in Atjehsche handen kwam te bevinden, ligt in het duister.

Omstreeks 1730 werd te Padang een overgeleverd verhaal opgeteekend dat een Minangkabausch keizer, gehuwd met een dochter van de Sultan van Atjeh, wegens ontrouw aan zijn vrouw met zijn schoonvader in strijd kwam en de geheele Westkust tot Mendjoeto aan Atjeh moest afstaan. Waarschijnlijker dan deze overlevering is de volgende opvatting.

Ali Moeghajat Sjah, zoon van de stadhouder Sjamsoe Sjah, die tot 1530 Atjeh namens de vorst van Pidië bestuurde, veroverde in 1520 Daja en in de volgende jaren ook Pidië en Pase, waarmede de grondslag voor een grooter Atjeh en een uitbreiding over de Westkust werd gelegd. Vast staat dat een zoon van de in 1571 gestorven Sultan Meureukom Kaka (Aladdin Riajat Sjah al Kahhar) omstreeks 1575 stadhouder te Priaman was. In 1581 wordt door

[1]) Rapport J. Cau.

Couto de sultan van Atjeh als vorst van geheel Sumatra vermeld. Omstreeks het eind der 16e eeuw is de geheele Westkust schatplichtig aan Atjeh en verblijven in de voornaamste plaatsen Atjehsche panglima's, welke de schatting innen en belasting heffen van waren aan niet-Atjehers verkocht. Hun macht is niet onbeperkt daar het interne bestuur aan de plaatselijke hoofden blijft. Intermitteerend verblijft ook een panglima te Indrapoera, dat als het meest afgelegen district, een uitzonderingspositie inneemt. Hier was een vorstendom gehandhaafd evenals ten tijde van de Minangkabausche overheersching, maar de vorsten hadden, hierin beperkt door de dorpsgrooten, geen groote macht. In de eerste helft der 17e eeuw bevestigde de Atjehsche macht aan de Westkust zich meer en meer. Na de vestiging van een, zij het voorloopig gering, gezag, zou de Compagnie zich hier staande houden door wederom in schijn de vorst van Minangkabau te erkennen op voorwaarde, dat deze met de gesloten contracten genoegen zou nemen.

II — EERSTE ONDERHANDELINGEN

In het voorjaar van 1662 ontving Groenewegen van de grooten van Salida het verzoek tot een onderhoud; de bijeenkomst werd bepaald op 2 Mei 1662. Ten einde de achterdocht van de panglima en andere Atjehers niet gaande te maken, kwam Groenewegen overeen met Radja Lilla Sittia en Radja Karbou dat men bekend zou maken, dat Groenewegen, met „gemelte vrunden omtrent Bantang Capas waer de samencompst stont te geschieden, visschen gingen vaeren". De plaats der bijeenkomst lag 1½ mijl buiten Batangkapas en heette Songibongin. Voor alle zekerheid nam men een vischzegen mee.

Te Songibongin trof men nog vier andere panghoeloe's te weten, Kende Maradja, Radja Konto, Dato Setti en Radja Indra Moeda. Bovendien Radja Panjang die het vorige jaar een schrijven der grooten van Salida naar Batavia had overgebracht. Allen waren „bedaegde aensienlijcke persoonen", die in het geheele gebied van Salida of Songipagou in hoog aanzien stonden, zoodat Groenewegen van hun invloed veel verwachtte.

Nadat men was bijeengezeten zonderden Indra Moeda en Panjang zich af met Lilla Sittia en Karbou in „een soort wachthuysjen daer dicht bij staende", waar de beide laatsten in de plannen werden ingewijd. Na een half uur kwamen zij op de plaats van bijeenkomst terug en werd „met luysterende woorden den anderen cort 't gedisponeerde tot vergenougen soo 't scheen bekent gemaeckt" [2]).

Toen de algemeene discussie niet vlotten wilde, daar ieder bevreesd was te veel te zeggen, stelde Kende Maradja, die van het gezelschap de beste spreker was voor dat men nu eindelijk maar eens ronduit zou spreken en aan Groenewegen de plannen uiteenzetten dan kon hij ze te zijner tijd aan de regeering te Batavia voordragen. Kende Maradja merkte terecht op dat Groenewegen

[1]) Dagh-register van Bat. 1663.
[2]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.

van G.G. en Raden immers opdracht had gekregen om „tgeen vereischte in persoon provision. met haer aff te handelen contracteeren ende sluyten" [1]).

Kende Maradja stelde nu voor een voorloopig verdrag te sluiten en Groenewegen, die persoonlijk van de meeste grooten van Salida een gunstige indruk had gekregen achtte het moment gekomen om door te tasten. Hij informeerde of de vier koninkjes der tien banders van Songipagou de Radja's Plangi Kambang Ajer Hadji en Bongepassang benevens de lagere dorpsgenooten van de bijeenkomst wisten en deze goedkeurden en voorts of de Compagnie er staat op kon maken dat een afgesloten contract zou worden uitgevoerd, zoo noodig tegen de wil der bevolking, die in dit gebied vrij zelfstandig was ten opzichte der panghoeloe's [2]).

Kende Maradja wederom het woord nemende antwoordde, dat de Songipagouers oorspronkelijk vrije volkeren waren geweest, maar dat de Atjehers van hun vroegere oneenigheid gebruik hadden gemaakt. Ze waren gedwongen geweest de oppermacht van Atjeh te erkennen, een verbond er mede te sluiten, een jaarlijksche schatting van ongeveer tweehonderd Hollandsche stuivers per huisgezin te betalen en de aanwezigheid te dulden van een Atjehsche gouverneur of panglima met zijn ondergeschikten.

De despotie en afpersingen der Atjehers van wie zij „de minste vrucht nog assistentie bij voorval niet en conden trecken" hadden hen er toe gebracht het Atjehsche juk te willen afwerpen en alle vreemdelingen met uitzondering van de Hollanders buiten te sluiten. Daarom wenschten zij een verbond met de Compagnie dat alle tien banders tusschen Salida en Indrapoera gelegen zou omvatten.

Na een langdurig overleg kwam men tot de volgende overeenkomst [3]).

De O. I. C. verkrijgt het recht van alleenhandel over het geheele gebied van Songipagou, tusschen Salida en Ajer Hadji. Indien het gebied der Songipagouers zich uitbreidt, geldt de overeenkomst ook voor het te veroveren gebied.

Alle andere volkeren, zoowel Europeesche als Indische zullen hiervan buitengesloten zijn.

---

[1]) Uitgaende Briefboek 1661.
[2]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.
[3]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.

De Compagnie mag tolvrij handelen in alle producten, welke de Westkust voortbrengt. Geen inwoner van een der negorijen van Songipagou mag handel drijven met een schip van eenig volk, dat aan de kust landt en speciaal niet met de Engelschen. Degene die dit verbod overtreedt ook indien hij tot de regeeringspersonen behoort, zal „tot ruyne gestraft worden".

Bij de goudhandel mogen de Compagniesdienaren het goud door vuur of andere middelen beproeven alvorens men aangaande de prijs zal overeenkomen.

Hoewel de Compagnie geen bepaalde tol behoeft te betalen aan de Atjehsche kroon in de toekomst verplicht zij zich de tot dusver aan de grooten gebruikelijke „schenckagiën" te handhaven en wel dezelfde bedragen als tijdens de Atjehsche overheersching op elke plaats afzonderlijk gewoon zijn.

Indien er aan de kust of in zee tusschen Nederlanders iets voorvalt, wat gerechtelijke gevolgen na zich zou sleepen, dan hebben de inwoners zich hierin niet te mengen.

Indien zich een conflict voordoet tusschen een of meer Nederlanders en inlanders van welke aard ook, dan zal een beslissing genomen worden door het hoofd der Nederlandsche nederzetting en de inwoners in gezamenlijk overleg.

In geen enkel opzicht zullen de Nederlanders zich mengen in zaken van bestuur of geloof der inlanders, maar hen hun bestuurskwesties laten regelen, zooals zij van oudsher gewoon zijn of in de toekomst wenschen zullen. Daartegenover hebben de inwoners niet het recht de Nederlanders in de uitoefening van hun godsdienst te bespotten of hen voor ongeloovigen te schelden maar zij moeten hen in alles als vreedzame kooplieden behandelen.

De Compagnie mag te Salida of op een andere plaats in het land van Paina(n) door haar te bepalen een woning van hout bouwen, dienende uitsluitend tot onderdak voor dienaren der O. I. C. en berging van koopmanschappen, een en ander met medewerking der inwoners doch op kosten der Compagnie.

Nederlanders, die met een pas van de regeering te Batavia naar de Westkust komen, zullen geheel als de dienaren der Compagnie behandeld worden.

De contractanten zullen sluiten een defensief verbond, dat speciaal gericht zal zijn tegen een overval van Atjehsche zijde op de

bewoners der kust. De Nederlanders zullen de inwoners in dat geval beschermen zooveel als de omstandigheden zullen toelaten.

Ten laatste verplichten de Songipagouers zich indien dit contract de instemming der Hooge Regeering te Batavia verwerft, de Atjehers die in hun gebied verblijven, de toegang tot hun land te ontzeggen. Ze zullen hen zoo spoedig mogelijk laten vertrekken en ingeval van onwil met geweld in hun eigen prauwen of in de jachten der Compagnie naar Atjeh doen varen.

Nadat men het bovenstaande was overeengekomen deelde Groenewegen de panghoeloe's mede, dat men te Batavia verwachten zou dat eenige gezanten overkwamen om het besprokene te bevestigen [1]). Daar hij het risico niet op zich wilde nemen, zeide hij, dat de panghoeloe's de reis voor eigen rekening dienden te ondernemen, tenzij zij achteraf met de regeering anders konden overeenkomen. Het was waarschijnlijk deze beperkende conditie die de grooten er toe bracht te verklaren, dat zooiets bij hen geen gewoonte was en de gezamenlijke hoofden er niet voor te vinden zouden zijn. Groenewegen moest maar naar Batavia melden dat „de costume haers lants" daar niet mee overeenstemde. Hiermede werd de bijeenkomst gesloten.

De 29ste Juni daaraanvolgende bracht de Orangkaya Kitchil aan Groenewegen een uitnoodiging over van Soure Radja „sijnde de principaelste gebiethebber over 's Landts regieringe in Tico", om met Kitchil te Tikoe te komen beraadslagen. De 3e Juli begaf Groenewegen zich op weg daarheen, waar hij de 7e een onderhoud had met Soure Radja [2]). Na een inleidend gesprek beval Soure Radja alle aanwezigen heen te gaan voorgevende „yets particuliers met mijn te spreecken hadt."

Soure Radja zette toen hij met de opperkoopman en Kitchil alleen was gebleven uiteen dat hij Groenewegen had laten roepen om over de toekomst van Tikoe te beraadslagen, daar men zich er evenals te Salida van de Atjehers wilde afscheiden. Hij stelde daartoe voor een eeuwig verbond tusschen de Nederlanders en Tikoe, waarbij de Compagnie het recht van alleenhandel zou krijgen. Aangaande de

---

[1]) Dagh-register van Batavia 1663.
[2]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.

ontwikkeling der verhouding tot Atjeh vernam Groenewegen het volgende. [1])

Oorspronkelijk werd Tikoe door twee Sultans geregeerd, terwijl het zich alleen langs de kust uitstrekte. Langzamerhand ook uitgebreid over het binnenland groeide het tot een landschap met twaalf dorpen. Een strijd tusschen de beide Sultans ontstaan leidde er toe, dat een van hen de Atjehers te hulp riep doch na de verdrijving van de ander ongenoegen kreeg met zijn Atjehsche bondgenooten. Nadat hij door de Atjehers ten onder was gebracht kwam hij kinderloos te overlijden, waarna de overwinnaars het bestuur aan de dorpsgrooten opdroegen onder toezicht van een Atjehsche gouverneur. Voorts hieven ze een schatting van tweehonderd Hollandsche stuivers per huisgezin, waar de toenmalige hoofden noodgedrongen in toegestemd hadden. De steeds toenemende despotie der Atjehers had er echter toe geleid dat „met de genoemde twaalff dorpse grooten goetgevonden sij de Atchinse croon met hulp der Nederlanders te abandonneeren."

Soure Radja verzocht om de medewerking der Compagnie en garandeerde daartegenover de verdrijving der Atjehers [2]). Het voorstel maakte op Groenewegen een serieuse indruk, vooral na wat hij aangaande Soure Radja van Kitchil had vernomen; de opperkoopman verklaarde zich „provisionelijck tot naerder examen van haer wel gemelte Ed" bereid alles af te handelen [3]).

Echter achtte Soure Radje het ongeraden dat aanstonds een gezant naar Batavia werd gezonden naar hij voorgaf om verdenking der Atjehers te voorkomen. Zijn bedoeling was echter eerst meerdere zekerheid te verkrijgen aangaande de bedoelingen der Nederlanders. Wel kwam men overeen dat over eenige tijd Kitchil als gezant naar Batavia zou gaan en dat hij de reis met een der jachten van de Compagnie zou maken.

Vervolgens informeerde Groenewegen of alle grooten zich tot medewerking bereid hadden verklaard en of de persoonlijke twist van Maradja de Radja en Radja Besar geen ongunstige invloed zou hebben op „'t gepractiseerde" Soure Radja verzekerde dat de wrijving der beide laatsten slechts een particuliere kwestie was en zij ten aan-

[1]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.
[2]) Missive J. v. Gr. 24 Febr. 1663.
[3]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.

zien der Atjehsche overheersching geheel zijn standpunt deelden.

De andere panghoeloe's hadden hem, Soure Radja bericht, dat zij met de verdrijving der Hollanders instemden. Hun was uitsluitend medegedeeld dat er met de Compagnie onderhandeld zou worden [1]). Soure Radja had hun niet meer willen mededeelen omdat men met het oog op de vele inlanders, die met Atjehers gehuwd waren, uiterst voorzichtig moest wezen. Indien de uitvoering der plannen nabij was, zou men ieder afzonderlijk inlichten. Ook Kitchil was van meening dat vooralsnog niemand ingelicht mocht worden, maar dat allen naar 's lands gebruik zouden gehoorzamen.

Dezelfde artikelen die te Salida waren vastgesteld werden ook hier onder eede bevestigd en als plechtige bevestigingsformule naar oud gebruik werd aan de opperkoopman een diamanten ring overhandigd wat Groenewegen beantwoordde door aan Soure Radja een robijnen ring te schenken [2]).

Met een plechtige maaltijd werd de onderhandeling beëindigd.

Een onderhoud van minder belang daar er geen bepaalde overeenkomst werd vastgelegd in artikelen had Groenewegen met de grooten van Padang n.l. Maradja Nanjuda en Orangkaya Besar „die aent roer sitten". Zij noodigen de opperkoopman uit wederom te komen handelen in hun land. Het was niet de wensch der grooten geweest, meenden zij dat de Hollanders waren vertrokken maar het drijven van de panglima en het lagere volk, welken uit vrees voor de macht der Compagnie een vaste loge hadden onmogelijk gemaakt.

Ook deze beraadslaging geschiedde weer met de noodige omzichtigheid. In het bijzijn der andere panghoeloe's fluisterde Maradja Nanjuda Groenewegen in, dat hij gaarne met hem wilde beraadslagen ten huize van Kitchil. Daar werd overlegd tusschen Nanjuda, Besar Kitchil en Groenewegen. De Padangers gaven hun afkeer van Atjeh te verstaan en bespraken de reis van Panjang de gezant van Songipagou naar Batavia, die hun ter oore was gekomen, en dat zij „mede dien wegh wel wilden verwaghen, mijn 't selve bekent wesende haer den wegh gelieffde te openen" [3]).

Voor de goede gezindheid der andere pangkoeloe's stonden Nan-

[1]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.
[2]) Dagh-register van Batavia 1663.
[3]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.

juda en Besar in, ook ingeval het tot samenwerking met de bewoners van Songipagou mocht komen. Tot een bepaalde overeenkomst kwam men niet, daar destijds het oppergezag ook over beide bovengenoemde panghoeloe's berustte bij Soure Radja van Tikoe met wie reeds gecontracteerd was [1]).

De derde November kwamen Radja Malafarsjau van Indrapoera zijn zoon Sultan Mohammedsjah en een zijner schoonzoons Radja Silleman als vluchtelingen in de loge door een opstand uit Indrapoera verjaagd. De reden was geweest dat de beide Sultans met Silleman en eenige andere grooten waren overeengekomen, dat Silleman te Najutte het bewind zou voeren voor de oud wordende Malafarsjah. Een der andere schoonzoons van de oude Sultan had zich er tegen verklaard en de bevolking van Najutte tegen het plan der sultans opgezet [2]). De inwoners wilden noch Malafarsjah noch Silleman doch uitsluitend de regeerende Sultan Mohammedsjah als heer erkennen. In de nu volgende strijd hadden de Sultans aanvankelijk de rebellen langs de rivier landinwaarts gedreven, maar waren later onverwacht overvallen en verslagen.

Ten slotte werd Indrapoera verwoest en vluchtten de Sultans met hun prauwen naar Salida.

Sultan Mohammedsjah in de woning der Compagnie verblijvende had in de nacht van de 4e November een onderhoud met Groenewegen. Het was naar zijn meening te Indrapoera zoover gekomen, doordat hij geheel de zijde van zijn vader had gekozen, wat hij tegenover de oude man vanzelfsprekend achtte. Een gedeelte der grooten had hen in de steek gelaten, waardoor zij hadden moeten uitwijken. Achter alles waren de stokerijen der Atjehers te zoeken, wier eenige bedoeling was Indrapoera geheel aan zich te onderwerpen, wat de Sultan met hulp van een aantal getrouwen en de Compagnie hoopten te verhinderen. Indien hij in zijn rijk hersteld zou zijn, wenschte hij een eeuwig verbond met de Compagnie, waarbij deze het recht van alleenhandel zou verkrijgen. Voor het zoover was verzocht hij naast de eventueele materieele hulp der Compagnie dat Groenewegen persoonlijk hun met raad en daad wilde bijstaan.

Daar Groenewegen zag, dat de jonge Sultan geneigd was tegenover

[1]) Missive J. v. Gr. 24 Febr. 1663.

[2]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.

de hulp der Compagnie belangrijke concessies te doen, achtte hij het van belang tot een vergelijk te komen, temeer daar diens vader Malafarsjah altijd een trouw vriend der Hollanders geweest was en de groote peperproductie van Indrapoera ongewone voordeelen beloofde. De Sultan zegde toe, dat te zijner tijd de peper door hem wederom te Salida zou worden aangebracht en dat de drie goudmijnen, welke tot dusverre onontgonnen lagen uit vrees, dat de Atjehers de opbrengst voor zich zouden houden geheel ten voordeele der Compagnie geopend zouden worden [1]).

De intrigues tusschen de Compagnie en de inlandsche hoofden bleven voor de Atjehers van den beginne niet geheel verborgen. De reis van Radja Panjang was al bekend geraakt. Een zekere radja Katip deelde het voorgevallene uitvoerig mede aan Radja Mamoulia van Salida die destijds nog vijandig stond tegenover de Nederlanders en eerst tot hun zijde zou overgaan, toen hun geen andere keus overbleef dan of met de panglima Salida verlaten, of het verdrag met de Compagnie mede onderteekenen. Mamoulia had het gerucht verbreiding gegeven door er aan toe te voegen dat Groenewegen order der Hooge Regeering had om aangaande deze kwestie nader te onderhandelen.

De houding der Songipagouers die al eenige jaren achtereen de verplichte „jaerlijxse homagie" niet hadden gedaan werkten dit wantrouwen in de hand, zoozeer zelfs, dat sinds het einde van 1662 de opperkoopman een plotselinge overval der Atjehers op de Westkust zeer wel mogelijk achtte.

Zoover kwam het niet, maar de tegenwerking der Atjehers bleek weldra in de belemmering van de bouw der loge, van de goudhandel en de stokerijen onder de inwoners. die de Bajangsche oorlog veroorzaakten. Toen Balthazar Bort in 1660 te Atjeh kwam, stond de koningin zonder eenige restrictie de bouw van een permanente loge te Padang toe. In het volgend jaar [2]) werden de benoodigde materialen herwaarts gestuurd, maar de opbouw moest achterwege blijven daar de panglima, waarschijnlijk op bevel van de Atjehsche kroon de uitvoering van het werk verbood. Zonder nadere toestemming der koningin af te wachten was Groenewegen daarop naar Salida gezeild en

[1]) Daeg. Aent. J. v. Gr. 1662.
[2]) Dagh-register van Batavia 1661.

had aldaar aan de grooten en de panglima verzocht een gebouw te mogen zetten. Dezen wilden het onverwachte voordeel dat een vaste nederzetting der Compagnie beteekende niet afslaan en stemden toe eveneens zonder de Atjehsche Sultane er in te kennen [1]).

De 12e November 1662 kreeg Groenewegen van de resident in Atjeh Gabriel Bruyl bericht van de uitwerking van dit feit te Atjeh. De koningin had hem verklaard zeer verontwaardigd te zijn over de houding van de Compagnie, die zich met de toegewezen plaats Padang niet tevreden had betoond. De Hollanders die haar altijd inconsequentie verweten mochten zelf wel wat minder veranderlijk zijn, meende zij. De koningin deelde Bruyl voorts mede, dat zij de Hollanders geen vestiging meer te Padang of Salida maar uitsluitend te Tikoe of Priaman zou toestaan. Ook verklaarde zij dat zij nooit van een houten gebouw had gesproken hetgeen de Atjehsche rijksadmiraal bevestigde. Klaarblijkelijk had een en ander ten doel de Nederlanders alleen dáar op de Westkust vestiging toe te staan, waar zij zooveel mogelijk onder Atjehsch toezicht zouden wezen. Sedert dit onderhoud werd aan Gabriel Bruyl de toegang tot het hof geweigerd.

In Januari 1663 verschenen twee boedjangs van de koningin aan de Westkust om de ontevredenheid der vorstin te uiten over de gang van zaken. De 25ste kwamen zij te Tikoe met de voor die plaats bestemde extimie „houdende in effecte bestraffing aen den panglima ende grooten in Sillida over en ter zaacken dat sij de Nederlanders sonder haer voorweten toegestaen hadden een huys te maecken en aldaer jaerlijcx over te blijven." De Sultane gaf uitdrukkelijk bevel dat de Hollanders geen blijvende vestiging werd toegestaan daar Salida was als „een van de uytterste palen en als een hoeksteen van haer land."

De grooten van Salida moesten de Nederlanders doen opbreken en naar Priaman of Tikoe al naar zij begeerden, doen verhuizen. Wel konden zij de Hollanders een factorijtje toestaan voor eenige maanden per jaar en dan handel met hen drijven. De panglima werd aangezegd, dat hij zich naar Atjeh moest begeven om zich te verantwoorden, terwijl een ander vanuit Atjeh zou komen om hem te vervangen. Ook aan Groenewegen werd bevolen in de loop van het jaar naar een der genoemde plaatsen te verhuizen.

[1]) Dagh-register van Batavia 1663.

Deze die begreep dat de Atjehers lont roken, handelde in deze precaire kwestie zoo omzichtig mogelijk. Waar de Songipagouers zich het meest geneigd tot opstand tegen Atjeh betoonden, wilde hij hun hoofdplaats in geen geval verlaten. Hij verklaarde de panglima bereid te zijn om de orders van de koningin op te volgen, maar verzocht uitstel tot hij van de regeering te Batavia bericht had ontvangen. De Hollanders hadden het vanzelfsprekend geacht, dat waar de koningin zoo onomwonden vestiging te Padang had toegestaan, zij tegen een nederzetting elders ook geen bezwaar zou hebben [1]). Voor de vestiging te Salida had men nu eenmaal groote uitgaven gedaan „op hoope van een gerusten handel" [2]).

Hij noodigde de Atjehers in de loge en liet hen zelf beoordeelen dat men deze toch bezwaarlijk als een fort kon beschouwen. Omeen oplossing te vinden stelde de panglima voor, dat de planken en schuttingen om het gebouw werden weggenomen en door bamboe vervangen, teneinde „onse quaet gunstige den mond te stoppen".

Hoewel de opperkoopman hier niet over dacht, stemde hij eerst toe om de zaak op de lange baan te schuiven, maar toen de Atjehers na eenige dagen er op bleven aandringen, verklaarde hij stellig niets te kunnen doen, alvorens de achterstallige schulden voldaan waren en hij uit Batavia nadere bevelen had ontvangen. Daarna werd er door de Atjehers niet meer over gesproken.

De handelsvooruitzichten ovor 1663 waren, toen de schepen Elburch en Hollandsche Remedie, in de eerste dagen van December hun lading lijnwaden, staafijzer, staal en realen aanbrachten, niet bijzonder gunstig. De toestand in het gebied van Indrapoera en de verwoesting van die plaats zelve zou op de peperopbrengst een ongunstige invloed uitoefenen. Om te voorkomen dat de aangevoerde lading door te lang wachten bederven zou, besloot Groenewegen deze zoo noodig, tegen goud om te zetten. Vooral in 1662 was er veel goud van het gebergte naar Padang gevoerd en naar Kotatengah en Salida. De verkoop aan de Compagnie werd door de Atjehers zeer bemoeilijkt. Uit het vredesverdrag van 1659 volgde dat goud begrepen was onder de artikelen waarin de Compagnie

[1]) Missive J. v. Gr. 24 Febr. 1663.
[2]) Missive J. v. Gr. 24 Febr. 1663.

zou mogen handelen. De panglima's maakten er zich af met de bewering dat goudleverantie nooit gewoonte was geweest en maakten het de inlandsche grooten, die zich aan hun verbod niet stoorden, herhaalde malen onmogelijk goud naar de loge te vervoeren. Intusschen werden groote goudvoorraden aan Atjeh geleverd. Door betrouwbare informaties kwam Groenewegen te weten, dat in de jaren 1661 en 1662 ruim 720 pond goud naar Atjeh werd vervoerd.

Wat de ruilmiddelen aangaat, de contante betaling met Spaansche realen was naast de levering van ijzer en lijnwaden aan de Westkust zeer gewild. Daar de realen vroeger zwaarder geweest waren maakten de grooten aanvankelijk bezwaar de lichtere te accepteeren, doch stemden toe, toen zij zagen dat er geen andere te krijgen waren. De provinciedaalders, die echter nog onbekend waren, werden, „vermits de Inwoonders de deugt van dien onbekend blijft" [1]), bijna niet aangenomen. Wel echter aan de Zuidzijde der kust, waar ze soms omgesmolten werden tot zilverwerk.

---

[1]) Missive J. v. Gr. 24 Febr. 1663.

III — DE TOESTAND TIJDENS DE AFWEZIGHEID VAN GROENEWEGEN

De Songipagouers hadden aanvankelijk bezwaren gemaakt tegen het zenden van gezanten naar Batavia. Ten slotte gaven zij toch toe en de 26ste Maart 1663 kon Groenewegen met de ambassadeurs van Padang, Tikoe en Painan scheep gaan, om tot een officiëele bevestiging der overeenkomst te Batavia te komen. Met de fluit Elburch voeren in de nacht van 26 Maart mede namens Indrapoera de Radja Manchiorsjah, voor de grooten van Padang de Orangkaya Kitchil, welke tevens gevolmachtigde was voor Maradja de Radja van Tikoe, en namens de grooten van Painan en Salida Radja Lilla Karangh en Radja Panjang, die twee jaren tevoren ook naar Batavia geweest was.

Het kantoor te Salida werd overgedragen aan de tot koopman inmiddels bevorderde Pieter Ketting, met een bedrag aan contanten van *f* 28.754, voorraden voor de negotie benevens een „memorie waer nae mij te reguleeren hebbe" [1]).

De laatste Maart kwamen schepen uit Tikoe en Priaman berichten overbrengen aangaande de verhouding tot Atjeh. Als opvolger van de overleden panglima van Priaman Maradja Indra was een nieuwe panglima gezonden, eveneens Maradja Indra geheeten. Voorts vernam Ketting dat uit Perah gezanten naar Atjeh gekomen waren „om homagie aan de Croon van Aechin te doen". Tevens hadden dezen aan de koningin uiteengezet, dat de schatplichtige vorst van Perah niet meer in staat was jaarlijks de overeengekomen schatting te betalen. Van Atjehsche zijde was hierop geantwoord „dat zij die van Peragh om geenderhande occasie van sulcx begeerden te quiteren" en dat de kroon van Atjeh zoo noodig door wapengeweld het verschuldigde zou afdwingen. Hierop zetten de gezanten de situatie voor Perah nader uiteen. De oorlog met de Hollanders had hen zeer verarmd en telkens verschenen dezen voor de rivier-

[1]) Daeg. Aent. v. Ketting 1663.

mond. Bovendien eischten de Nederlanders van de met tin geladen schepen die voornamelijk naar Bengalen vertrokken, de helft der tollen die de Atjehers reeds hieven. Hun slotsom was, dat zij dientengevolge niet betalen konden en indien Atjeh het op een oorlog liet aankomen, zij zich onder de protectie van Djohor zouden begeven. Volgens hardnekkige geruchten had dit inderdaad al plaats gehad, waarna van Djohor naar het hof van Atjeh het dreigement geuit was, dat men over eenige maanden de Atjehsche Oostkust zou aanvallen [1]). Uit een en ander concludeerde Ketting, dat voorloopig de aandacht der Atjehers wel van de Westkust afgewend zou worden. De panglima van de tien banders van Songi pagou bracht de 5e April een bezoek aan de loge. Ketting die hem had uitgenoodigd, drong er op aan, dat hij zijn volle medewerking zou verleenen, om de hoofden tot betaling der uitstaande schulden te brengen en dat de panglima hen die onwillig bleven, zou doen vervolgen. Hetgeen „met handtastinge" beloofd werd.

Een bezoek van Radja Karbou van Painan, bracht Ketting van het resultaat hiervan op de hoogte. De panglima had alleen van de banders Batangkappas en Seranti het verschuldigde ontvangen, uit de andere banders in het geheel niets.

Na eenige dagen verzocht de panglima aan Ketting om naar hem te komen. Na opgave van Ketting deed de panglima de namen der schuldenaren en de respectieve bedragen opschrijven onder de plechtige toezegging, dat zij zoo noodig vervolgd zouden worden. De panglima deed de 8ste April de schuldenaren voor zich verschijnen en drong op spoedige betaling aan, waarna hij de volgende dag een zijner ondergeschikten naar de woningen der wanbetalers stuurde; ter verificatie deed Ketting de adsistent Sevenhoven en een matroos medegaan.

Eenige dagen later werden de gezamenlijke schuldenaren in presentie van de panglima, de inheemsche hoofden en de Atjehsche jatabanders wederom „ter baleye" geroepen. Het resultaat was, dat een totaal bedrag van twee teil goud werd voldaan. Het bendehoofd Dato Sierenare leverde vijf baren peper af, als zijn persoonlijk aandeel. Men wendde voor dat er van Groenewegen niet meer ontvangen was dan een hoeveelheid kleeden ter waarde van 18 teil

[1]) Dagh-register van Batavia 1663.

goud. Ook zou er voor Groenewegens vertrek al 5 baren peper betaald zijn. De 16de arriveerde Soure Radja van Tikoe te Salida, waar hij de aldaar nog steeds aanwezige sultan Mohammedsjah van Indrapoera aantrof. Hij was overgekomen met het doel de laatste te helpen bij zijn pogingen tot herovering van zijn rijk. Eenige dagen later vertrokken beide naar Priaman om vandaar naar Indrapoera scheep te gaan. Het plan tot herovering van Indrapoera, dat Mohammedsjah reeds geruime tijd had uitgesteld, telkens zijn verblijf te Salida verlengende, werd nu doorgezet, mede onder invloed van de panglima van Salida. De Atjehers in de hoop hun invloed over Indrapoera met het herstel van Mohammedsjah te bevestigen, hadden hem tot het idee gebracht, dat zonder hun medewerking de poging zou moeten mislukken. Begeleid door verscheidene Atjehsche hoofden en soldaten vertrok de sultan op 21 April van Salida [1]). Dezelfde dag vertrokken eveneens naar Priaman de beide Atjehsche boodschappers [2]). Na Groenewegens vertrek waren zij nogmaals in de loge geweest om te Atjeh verslag uit te brengen over de wijze waarop deze gebouwd was. De hoofden van Priaman en Padang naijverig op het groote voordeel dat de nederzetting aan Salida bracht, hadden aan het hof geklaagd dat de loge meer militaire versterking dan handelsfactorij was. De beide boodschappers gaven o. a. aan Ketting te verstaan dat men aan het Atjehsche hof in de meening verkeerde, dat de steunbalken van het huis twee vadems dik waren.

Bij hun bezoek wist Ketting het met een geschenk van 50 realen zoo ver te brengen, dat de loge ongedeerd zou blijven. De boodschappers zegden toe dat zij in hun verslag aan de koningin de loge als niet versterkt zouden opgeven. De getuigen uit Salida die Ketting tegelijk met de boedjangs Sergerria en Mambang Indra had binnengehaald, waren naast de schenckagie van 50 realen, niet zonder invloed gebleven op de meening der boodschappers.

Dadelijk na hun vertrek schreef Ketting aan de resident te Atjeh, Gabriël Bruyl, dat hij tegenwoordig zou zijn aan het hof, wanneer de boodschappers hun verslag uitbrachten en daardoor toe te zien dat zij hun woord hielden. Tot nadere inlichting gaf Ketting aan

---

[1]) Daeg. Aent. P. Ketting.

[2]) Journael v. Groenewegen 1663.

Bruyl tevens de afmetingen der loge aan: lengte 8 vadems met 6 stijlen van een voet dikte, hoog 3½ en breed 3 vadems.

Na het slechte resultaat met de inning der uitstaande schulden te Salida, besloot Ketting eerst te probeeren wat hij te Priaman en te Tikoe zou kunnen verkrijgen. Tevens wilde hij bij de nieuwe panglima van Priaman zijn opwachting maken. De 25ste April kwam Ketting 's avonds voor Priaman aan. Nauwelijks was hij geland of ook de panglima van Salida arriveerde die twee dagen voor hem van Salida was afgereisd, maar door tegenwinden opgehouden. Na de nacht in de woning van een Chinees te hebben doorgebracht, bezocht Ketting de volgende morgen voor de eerste maal de vier en twintig jarige Maradja Indra, die niettegenstaande zijn jaren, als persoonlijkheid ver boven de andere panglima's uitstak. Bij het eerste bezoek dat een half uur duurde en waarbij ook de panglima van Salida aanwezig was, werd ter wille van de etiquette nog over niets gesproken.

Twee dagen later werd Ketting wederom „ter baleye" geroepen, waar hij de panglima trof en alle grooten en jatabanders. Ten aanhoore van allen zette hij uiteen dat het vredesverdrag van 1659 al meer dan drie jaren terug waarborgde, dat elk der schuldenaren bij eerste aanmaning zijn schuld aan de Compagnie zou voldoen. Onder deze uitstaande schulden was te verstaan zoowel de waarde van vroeger aan de grooten geleverde koopmanschappen als het bedrag der tijdens de oorlog uit de loge geroofde goederen, voorzoover deze niet door de expeditie van Van Voorst terug waren bekomen, alles volgens specificatie bij de Compagnie berustende. Speciaal verklaarde Ketting gekomen te zijn om de schuld van de overleden panglima van Priaman op te eischen. De nieuwe panglima antwoordde dat alles wat Ketting had medegedeeld, hem bekend was, maar dat hij eerst een maand tevoren te Priaman gearriveerd, nog geen gelegenheid had gehad de bedragen in te vorderen. Toen Ketting verklaarde drie à vier dagen te kunnen blijven, meende Maradja Indra in die tijd wel een en ander „bij harde maninge" uit de erfenis van zijn voorganger te kunnen krijgen. Hiermede moest de koopman voorloopig genoegen nemen en na bij de panglima in diens woning „met redelijke kost" onthaald te zijn, naar zijn logies terugkeeren.

Twee dagen later, nogmaals ontboden, gaf Ketting kort te ken-

nen, dat hij er nu vijf dagen geweest was zonder eenig resultaat en daarom zou vertrekken. Het antwoord luidde, dat men de volgende dag beginnen zou met iets te betalen, maar dat het wegens de vasten ondoenlijk was de schuldenaars met geweld te dwingen. Maar als de negotieschepen uit Batavia kwamen zou in elk geval de helft afbetaald wezen.

Ketting antwoordde meer juist dan diplomatisch, dat anders, wanneer er handel te drijven viel voor inlanders in de vasten geen bezwaar gelegen was. Op zijn vraag of Maradja Indra dan geen goud of juweelen had nagelaten, gaf de panglima voor dat er niets anders was dan een gouden bekken en een tulbandsieraad, welke aan de kroon van Atjeh toekwamen. De boeken en papieren van de overledenene waren door zijn vrouwen en huisdienaren in het water geworpen [1]).

Op deze klaarblijkelijke misleiding antwoordde Ketting dat het hem vreemd voorkwam, waar de koningin in verscheidene jaarlijksche boodschappen zoozeer had aangedrongen op betaling van de vorderingen der Compagnie, dat de grooten des lands en de aanwezige Atjehers daar bij deze gelegenheid niet beter zorg voor hadden gedragen. Dat hem door meer dan twintig geloofwaardige personen was medegedeeld, dat in het vorige jaar ruim vier duizend realen uit genoemde erfenis naar Atjeh waren gevoerd. Niet alleen betrof het hier een verduistering van goud en zilver, maar het Atjehsche rijk werd door een dergelijk optreden in gevaar gebracht, daar de Compagnie „schier off morgen door dese corruptien wel met de wapenen tegens gemelte Croone mochte coomen uyt te barsten" [2]).

Hiermede brak hij het onderhoud af.

De 2e Mei bezocht hij 's avonds de panglima om afscheid te nemen. Toen deze hem verzocht nog een dag te willen blijven, meende Ketting dit niet af te moeten slaan. Inderdaad werd de volgende dag uit de nalatenschap van Maradja Indra betaald 2 teil goud en 9 realen, een bedrag, dat in geen verhouding was tot de totaalschuld. Ketting vroeg of de grooten zich niet schaamden met een dergelijke afbetaling te komen. Indien de Compagnie zich voor al haar uitstaande schulden zooveel kosten zou moeten ge-

[1]) Daeg. Aent. P. Ketting 1663.
[2]) Daeg. Aent. P. Ketting 1663.

troosten — deze reis van Salida naar Priaman kostte alleen al veertig realen — dan zouden die inningskosten de prijs die voor de goederen betaald moest worden nog gaan overtreffen.

Ten slotte accepteerde Ketting het aangeboden bedrag om de onkosten der Compagnie niet nog grooter te maken.

Daarna naar de woning van de panglima gaande, deed hij zijn beklag en vermeldde nogmaals de vier duizend realen, die indertijd uit Maradja Indra's erfenis naar Atjeh waren gevoerd. Ook dit bleef zonder resultaat; de panglima scheepte hem wederom af met de verzekering dat bij de komst der schepen uit Batavia een groot deel voldaan zou zijn.

De volgende dag ging de reis verder naar Tikoe, waar de avond van 5 Mei geankerd werd.

Voor de panglima gekomen, gaf Ketting als verschuldigd aan, de veertig baren peper die Soure Radja en Radja Malafar nog moesten leveren en voorts veertig baren peper en 615 realen die in de oorlog met Atjeh geroofd en nog steeds niet vergoed waren. Dit laatste bedrag zou betaald moeten worden door Soure Radja, de panglima en de Orangkaya Besar. De panglima zegde alle medewerking toe. Een week later kwam Radja Besar naar het huis waar Ketting verblijf hield, met dezelfde uitvlucht, die men te Priaman had aangewend. Hij zou betalen als de schepen uit Batavia arriveerden. Ketting gaf onomwonden te verstaan, dat dit niet meer dan een voorwendsel was om aan de betaling te ontkomen. De panglima had inmiddels herhaalde malen Soure Radja en Radja Malafar ontboden, doch deze beide vrienden der Compagnie hielden zich thans schuil.

Ketting brak hierop de besprekingen af en vertrok, niettegenstaande de positieve verzekeringen van de panglima naar Salida, waar de loge intusschen beheerd was door de assistenten van Noortwijck en van Sevenhoven.

De eerste geruchten van de beroering binnen Bajang, welke geruime tijd de peperleveranties zou belemmeren en de aansluiting der grooten en de daarop volgende verdrijving der Atjehers voorloopig zeer questieus maakte, bereikten de loge te Salida op 7 Juni.

Aanvankelijk vernam Ketting alleen dat de bewoners der boven Bajang, gelegen negorijen Mapane Kotona en Kanari onderling

oorlog hadden en dat voorts in Bajang zelf een strijd was uitgebroken. De partij van Kotona was de zwakste gebleken en waar deze negorij nog tot het gebied van Songipagou gerekend moest worden, dreigde de mogelijkheid dat de grooten der Songipagouers zouden ingrijpen. Indien het zoover zou komen, zou dit beduiden dat de strijd naar Salida verplaatst kon worden, daar de strijdmacht der Songipagouers dan òf door òf dicht langs Salida zou moeten trekken. Waarschijnlijk was deze interventie ten gunste der negorij Kotona alleen op touw gezet om onder dit voorwendsel met een gewapende macht binnen Salida te komen. Niet alleen werden gebouwen en goederen der Compagnie hierdoor bedreigd, maar een plundering van Salida beteekende tevens dat van de uitstaande schulden in het geheel niets meer zou terecht komen.

Na eenige dagen verminderden de berichten over de Bajangsche oorlog totdat de 10e en 11e Juli wederom allerlei dreigende geruchten de ronde deden. Thans bleek ook eerst wat de eigenlijke oorzaak der beroering was. De negorijen Morpana en Kotona werden bestuurd door grooten uit de negorij Kanari, welke hoofden „die van Morpana en Cotona vrij geschat en geschoren souden hebben" [1]). Voornamelijk hadden de hoofden van Kanari zich landerijen toegeëigend. Eindelijk had dit een opstand der vlekken Kotona en Morpana veroorzaakt, waar men inheemsche hoofden wenschte. Vroeger was de situatie juist omgekeerd geweest en werd Kanari overheerscht door hoofden uit Morpana en Kotona. Bij de nu volgende strijd waarbij grooten en bevolking van Salida zelf zich neutraal hielden, leden die van Kotona en Morpana de nederlaag. In de strijd had zich gemengd het bendehoofd Dato Siere Nare, een der belangrijke schuldenaars der Compagnie „hebbende sijn gesagh wegens die van Songipagou op een gehucht genaemt Bongepassangh". Deze negorij was ongeveer een halve mijl buiten Salida gelegen. Siere Nare met ongeveer vierhonderd man de negorij Kotona te hulp getrokken, werd in de algemeene nederlaag betrokken. De overwinnende inwoners van Kanari wilden hem zoo noodig over het gebied van Salida achtervolgen. Voorloopig gaven zij echter gehoor aan het verzoek der gezamenlijke panghoeloe's van Salida, dit na te laten, daar zij met Dato Siere

[1]) Daeg. Aent. P. Ketting 1663.

Nare niets uitstaande hadden. Siere Nare binnen de loge gevlucht, gaf voor naar zijn negorij Batangkapas terug te willen keeren. Ketting trachtte hem van dit plan af te brengen, vreezende dat als deze „roervinck" er in slagen zou zich in zijn negorij staande te houden hij te zijner tijd voor Salida en de loge wederom gevaar zou kunnen opleveren. Ook had hij hem als belangrijk schuldenaar der Compagnie gaarne onder bescherming der nederzetting gehouden.

De 13e Juli vertrok Siere Nare weldra achterhaald door een der panghoeloe's van Salida, die hem bezwoer zich voorloopig althans binnen Batangkapas rustig te houden, hetgeen hij toezegde. Welke waarde men aan zijn beloften moest toekennen, bleek de volgende dag, toen het bericht te Salida kwam dat Siere Nare te Bongepassang ongeveer vierhonderd Songipagouers verzameld had en gereed stond de strijd te hervatten [1]). Dit beteekende een onmiddellijke bedreiging van Salida en in weinige uren was de geheele bevolking naar de nabijzijnde eilanden gevlucht; ook de Atjehers hielden prauwen gereed om zoo noodig te vertrekken.

In de namiddag verscheen Siere Nare met zijn benden voor de loge en begeerde binnengelaten te worden, hetgeen aan hem persoonlijk alleen werd toegestaan. Hij beweerde zich uitsluitend zoo gewapend te hebben uit voorzorg tegen de mogelijke achtervolging door de inwoners van Kanari, waar hij op zijn vrienden van Kotona, die hij had bijgestaan, niet behoefde te rekenen. Voorts raadde hij Ketting aan, om gewapend en op zijn hoede te blijven tegen plunderaars en vroeg ten slotte om wat buskruit. Ketting sloeg dit af, door te antwoorden dat de Compagnie een handelslichaam was en niets dan dat. Daar zij niemand tot vijand wilde krijgen, kon zij bij inlandsche beroeringen ook niemand ammunitie verschaffen.

Hiermede blijkbaar genoegen nemende, vroeg Siere Nare daarna een kleed als veldteeken hetgeen hem werd toegestaan, waarna hij met zijn bende aftrok. Na twee dagen verscheen hij wederom en nam de situatie in het gebouw op onder voorwendsel van kaas te willen koopen.

De gevluchten keerden, nadat Siere Nare tot tweemaal toe te

---

[1]) Dagh-register van Batavia 1663.

Salida geweest en de plaats tweemaal ongedeerd had gelaten, in de loop van de 17e Juli voor het grootste gedeelte terug. Voorloopig bleven de vrouwen en kinderen en het huisraad nog op de reede in de prauwen. Ketting had de achtste Juli toen men na de eerste berichten al geruimen tijd van de Bajangsche oorlog niets meer vernomen had, het er op gewaagd, de adsistent van Noortwijck naar Priaman te sturen om nogmaals te trachten de schulden aldaar te innen. De 19e keerde van Noortwijck terug en berichtte dat de panglima, inheemsche grooten en jatabanders, ook hem acht dagen lang aan de praat hadden gehouden met het telkens herhaalde excuus dat men de volgende dag de betalingen zou beginnen. Ten slotte had hij het opgegeven. De grooten van Salida, o. a. Radja Mamoulia en de panglima, welke te Priaman vertoefden, waren in verband met de aanwezigheid van Siere Nare en zijn benden onder Salida (te Priaman gingen zelfs geruchten, dat hij Salida in brand gestoken zou hebben) op weg naar huis. De afwezigheid van de panglima was voor Salida een gevaar, daar een overval der plaats waarin de persoon van de Atjehsche gouverneur niet betrokken kon worden, niet onmogelijk was [1]).

De 21ste was Siere Nare wederom in Salida, waar hij tevens honderd man van Kotona en Morpana, die in de nederlaag betrokken waren geweest, ontboden had. Er werd een bespreking gehouden en besloten nogmaals een aanval op Bajang te wagen. Terstond na dit besluit zonden de in Salida aanwezige panghoeloe's boden naar Kanari met het verzoek toch niet langs of door Salida, te willen trekken, daar de voornaamste der panghoeloe's, Radja Mamoulia, en de Atjehsche panglima beiden afwezig waren. De afgezanten keerden terug met het bericht dat alleen het respect voor de panglima en Mamoulia de vijand had weerhouden, om in hun afzijn Salida te naderen, maar dat de expeditie voortgang zou vinden, zoodra deze twee binnen de plaats teruggekeerd waren. Alleen vreesden de Bajangers voor ongenoegen met de Compagnie of met Atjeh, voor de schade die aangericht zou worden.

Tot geruststelling der inmiddels geheel teruggekeerde bevolking arriveerden zoowel Mamoulia als de panglima in de loop van de 22ste Ter beveiliging begon men een groote bepaggering aan te leggen.

---

[1]) Daeg. Aent. P. Ketting 1663.

De hoofden van Padang mengden zich intusschen in de strijd evenals die van Passeman en Trosang deze gelegenheid aangrijpende om het peperrijke Bajang ten onder te brengen. De interventie van de Padangers geschiedde op aansporing van de Padangsche panglima die zijn aandeel in de buit niet wilde missen [1]).

De oorspronkelijk interne Bajangsche strijd liep meer en meer uit op een algemeene plundertocht tegen Bajang. Dato Siere Nare werkte inmiddels in de verschillende districten van Songipagou om steun te krijgen. Ketting die de 25ste de panglima bij zijn thuiskomst ging begroeten zag deze berichten geheel bevestigd. De anti-Bajangsche beweging die ook op Pau en Kotatengah was overgeslagen, werd voornamelijk door de Atjehers geinspireerd die evenals de naijverige inheemsche grooten onder de schijn van hulpverleening aan de onder de voet geloopen negorijen Kotona en Morpana de voordeelen van de Bajangsche peperhandel aan zich wilden trekken [2]).

Echter meende de panglima van Salida dat de verhoudingen in de districten van Songipagou anders waren dan men zich in de loge voorstelde. Niet Siere Nare was het die de hoofden der onderscheiden banders tegen Bajang opzette, maar deze laatsten tot het inzicht gekomen dat er in de algemeene rooftocht groote buit viel te behalen gebruikten Siere Nare en zijn benden als hulpmiddel hiertoe.

In de nu volgende week werden door de Songipagouers verscheiden tochten naar Bajang gemaakt, bij welke echter slechts schermutselingen voorvielen, daar voortdurende oneenigheid de aanvallers van krachtig optreden terug hield, zoodat „sij van reys tot reys als arme verwijffde en druypende als honden die den staert affgehackt sijnde te rugge wederomme gecomen waren" [3]).

Van Bongepassang waar troepen van verschillende negorijen, totaal ongeveer tweeduizend man waren samengestroomd, kwamen geruchten van rebellie tegen de leiding van Siere Nare, hetgeen bij het standpunt dat de grooten der tien banders ten opzichte van hem innamen wel begrijpelijk was. Bovendien geraakte de voedselvoorziening van de duizenden in de kleine negorij in gevaar en toen ook bleek dat Siere Nare ten onrechte voorgespiegeld had, dat hij

[1]) Journael v. Groenewegen 1663.
[2]) Daeg. Aent. v. Ketting 1663.
[3]) Dag. Aent. P. Ketting 1663.

zeker was van de medewerking van alle hoofden van Salida en geen enkele hiertoe van zins bleek te zijn, barstte het oproer los.

De Songipagouers waren niet bereid voor de Bajangsche buit bloedige offers te brengen of de leiding van Siere Nare te aanvaarden en gaven de strijd op. De geheele te Bongepassang verzamelde macht verliep en Siere Nare hield ten slotte niet meer dan honderd vijftig man onder zich.

Na de terugkeer van de adsistent van Noortwijck uit Priaman had men van de aldaar uitstaande schulden niets naders vernomen. Thans werd de 5e Augustus aan Ketting uit Priaman bericht, dat aldaar twee Atjehers waren verschenen met een boodschap van de koningin. De beide boedjangs waren zonen van de overleden Maradja Indra, die op koninklijk bevel het lijk van hun vader kwamen halen. Ook verlangde de koningin opgave van de schulden van de overledene en van de vorderingen, welke hij bij zijn sterven nog op de bevolking had gehad. Daarbij was gebleken dat de inwoners hem nog zes en dertig baren peper schuldig waren gebleven. Ketting maakte van de gelegenheid gebruik om de boodschappers te doen weten, dat hun vader aan de Compagnie nog 309 realen en ruim 82 baren peper schuldig was gebleven, welke hij in naam der Compagnie thans opvorderde.

Groenewegen arriveerde 4 April met de gezanten der Westkust te Batavia. Zij overhandigden aan de Hooge Regeering een vijftal missiven en geschenken. Van de koninkjes van Songipagou „een weynich goud van de revier, Pagou, omtrent de wichte van twee teyl en een quart, synde even als een bloemken sonder reuck".

Namens de pangkoeloe's van Painan „een weynig boatana van de revier Pagou, even als een cruyme gevallen onder de trap van de Generael."

Mohammedsjah van Indrapoera had niets „om te senden, om dat wy bedorven luyden syn, als alleen een gebedt tot Godt by dagh en by nacht." Maradja de Radja en de grooten van Tikoe zonden „twee groote matten synde even als een bloemken sonder reuck". De grooten van Padang hadden „niet besonders by der hand om aen den Generael te senden als een theyl van ons berchgont" [1]).

[1]) Dagh-register van Batavia 1663.

De 6de Juli in de ochtend kwamen de gezanten met de licentmeester Symon Symons en Jan van Groenewegen in de vergadering van de Raad van Indie, ten einde tot sluiting van het verdrag over te gaan. In de bijeenkomst werd vermeld dat de Compagnie het recht tot dit optreden had, daar de Atjehsche regeering zich in het minst niet hield aan de bepalingen van het vredesverdrag van 1659 maar integendeel de Compagnie aan de Westkust zoo veel mogelijk bemoeilijkte. Daarom werd „by haer Ede. goedgevonden ende gearresteert deselve artyckelen te approbeeren ratificeeren ende te confirmeeren" [1]).

Aan het verdrag werd het grootzegel der Compagnie gehangen.

Eenige der bepalingen welke Groenewegen in 1662 voorloopig met de grooten was overeengekomen werden niet gehandhaafd. Art. 3 van 1662 vermeldde met nadruk de Engelschen als zijnde speciaal buitengesloten van alle handel aan de kust; art. 1 van 1663 maakt hiervan geen melding. Art. 8 van 1662 bepaalde dat de kustbewoners vrijheid van godsdienst en inwendig bestuur zouden behouden doch daartegenover de godsdienstoefeningen der Nederlanders niet zouden bespotten. Deze bepaling werd in 1663 niet opgenomen. Voorts werd in 1662 vermeld, dat de Compagnie het recht had houten logegebouwen te zetten waar zij wilde met hulp der inwoners, doch op kosten der Compagnie zelve. Het verdrag van 1663 vermeldt dienaangaande niets.

In 1662 spreekt art. 11 ervan dat Nederlanders en inwoners gemeene vijanden zullen hebben terwijl de Compagnie de bevolking zal beschermen, ingeval een overval van Atjehers of andere vijanden. Een afzonderlijk twaalfde artikel vermeldt de uitdrijving der Atjehers zoo noodig met Compagniesvaartuigen; van dit laatste spreekt het accoord van 1663 niet; in 1663 vermeldt art. 4, dat de bewoners der Westkust besloten zijn het Atjehsche juk af te schudden de Atjehers zullen uitdrijven en nooit weer binnenlaten en de protectie der Compagnie ten eeuwigen dage zullen erkennen. Hiertegenover zal de Compagnie bescherming verleenen tegen vijanden ter zee en langs de kust, maar niet verder landinwaarts dan haar wenschelijk zal voorkomen. Het accoord van 1663 eischt ook voor hen die met zeebrieven van de Compagnie naar de kust komen, dezelfde voorrechten als voor de Compagnie zelve maar bepaalt nadrukkelijk, dat

[1]) Dagh-register van Batavia 1663.

de goudhandel aan niemand anders toegestaan zal zijn. Inwoners die toch goud leveren aan anderen dan aan de Compagnie zelf, zullen zonder aanzien des persoons zwaar gestraft worden.

Twee nieuw ingevoegde artikelen werden in 1663 nog opgenomen: Art. 7 bepalende dat de inwoners gehouden zijn de verblijfplaats aan te wijzen van een dienaar der Compagnie, vrije of slaaf welke het dienstverband ontvlucht is en zich in het land verborgen houdt en art. 8 bepalende, dat bij geschil tusschen volkeren, welke het contract onderteekenen, zij niet het recht hebben tot vijandelijkheden over te gaan, doch zich moeten onderwerpen aan arbitrage hetzij van de Compagnie hetzij van de gezamenlijke andere bondgenooten; ingeval zij deze scheidsrechterlijke beslissing niet nakomen, zullen zij door de anderen en de Compagnie gestraft worden.

IV — DE OPHEFFING DER LOGE TE SALIDA

Groenewegen was de 28ste Juli wederom als hoofd der geheele Westkust bevestigd, van Batavia afgezeild met de fluiten Terboede en Vliegh en de beide gemonteerde sloepen Troncq en Casueris.

Met hem keerden de gezanten van Indrapoera Salida Tikoe en Padang huiswaarts. Hierbij was Groenewegen als voornaamste taak opgelegd zorg te dragen, dat het te Batavia gesloten verdrag van 6 Juli door de respectieve grooten der negorijen werd bevestigd en zoo spoedig doenlijk ten uitvoer gelegd.

Eerst [1]) moest hij te Indrapoera ankeren, vandaar naar Salida zeilen om brieven en geschenken af te geven. De orangkaja Kitchil gezant van Tikoe en Padang diende te Indrapoera vooruit gezonden te worden om zijn lastgevers in te lichten. Verder [1]) bevatte de medegegeven memorie de volgende punten: Groenewegen mag de factory op Salida indien hij dit met het oog op de negotie wenschelijk acht verplaatsen; hij zal trachten ook Priaman van Atjeh te doen afvallen; indien de grooten die gezanten naar Batavia zonden zich wederom van de Compagnie afwenden zal men „alles soeken te smooren, zorge dragende dat het contract alsdan in onse handen blijve". Met Bajang moet Groenewegen trachten bevriend te blijven.

De opperkoopman en de gezanten begaven zich aan boord van de Terboede. Des nachts ging de vloot met een lading van kleeden en contanten ter waarde van *f* 76.192 onder zeil.

De 2e Augustus Silebar gepasseerd zijnde ankerde men de 6de voor de reede van Indrapoera. Na eenige uren stilliggens, terwijl men geen beweging aan land opmerkte, gingen Manchiorsjah en Kitchil aan land om te vernemen of Mohammedjsah reeds als sultan hersteld was. De volgende ochtend kwamen beiden met een tweetal Indrapoereesche mandoers terug. Zij berichtten, dat Mohammedsjah nog steeds te Salida vertoefde, maar dat de oude sultan Ma-

---

[1]) Uytgaende Briefboeck 1663.

lafarsjah dezer dagen gearriveerd was te Ajerhadschi en dat deze op de hoogte met Groenewegens komst hem verzocht Ajerhadschi aan te doen. Groenewegen vernam tevens de eerste berichten aangaande de Bajangsche oorlog en de redelijk goede toestand der loge te Salida. Na de gebruikelijke drie kanonschoten „tot eerbiedingh" voer men af.

Van Ajerhadschi landde de opperkoopman met Kitchil en Manchiorsjah. Zij werden bij de landing door de oude sultan Malafarsjah opgewacht en hartelijk begroet. Het verloop der onderhandelingen te Batavia werd door Manchiorsjah de Indrapoereesche afgezant uiteengezet, zeer ten genoege van Malafarsjah, die aan het resultaat niet twijfelde, vooral wanneer zijn zoon weer hersteld zou wezen. Hij hoopte dat de Compagnie de jonge sultan helpen zou bij „het overscheepen na Indrapouren."

Groenewegen zegde dit toe de restrictie makende, voorzoover het met de belangen der Compagnie overeen te brengen zou zijn. Hij zou trachten Mohammedsjah tot wat meer spoed te bewegen.

In de middag van de 9de ankerde men voor Salida op „de ordinary reede". Men vond de loge en haar bewoners in redelijke toestand; alleen waren er tengevolge van de besmettelijke ziekten een doode en drie zieken. Sedert de 26ste Maart had Ketting 96 baren peper bemachtigd. De inlichtingen die Groenewegen kreeg aangaande de Bajangsche toestanden wezen er meer en meer op dat men hier eigenlijk met een geraffineerd complot der panglima's te doen had, die zelf achter de schermen blijvende de bevolking tegen elkander opzetten [1]). Eenzelfde tactiek die zij steeds volgden om aldus ook de Compagnie te treffen.

De dag na de aankomst te Salida voer Kitchil af naar Padang om zijn lastgevers in te lichten; hij had weinig vertrouwen in het verloop van zijn zending, sinds Padang zich gemengd had in de Bajangsche oorlog en zijn voornaamste lastgever Maradja Nanjuda was overleden.

Namens de panglima van Salida verscheen de panghoeloe Kouwel, die door deze geregeld als tusschenpersoon tusschen hemzelf en de loge werd gebruikt. Aan zijn uitnoodiging gaf Groenewegen gehoor en vertrok 's middags in gezelschap van Ketting. De panglima

---

[1]) Journael v. Groenewegen 1663.

informeerde naar Maetsuycker en naar de toestand van de Hooge Regeering „waerop repliceerde 't gene met de waerheyt congronteerde en dese brutaele diende te weten."

Daarna vroeg de panglima hoeveel schepen en sloepen Groenewegen medebracht waarop deze antwoordde dat hij vooruitgestuurd was met twee fluiten en twee sloepen „naer de ordinary gewoonte om een aenvanck in de negotie hier al omme te nemen."

Dat deze schepen verder dienden om wanneer de Atjehsche vorstin de loge op Salida niet langer zou tolereeren, te verhuizen. Schijnbaar zeer verontrust vroeg de panglima of de Hollanders van plan waren op te breken, waarop hem werd verzekerd, dat dit niet gebeuren zou vóór de uitstaande schulden waren voldaan. En zich refereerende aan de extimiën der koningin verklaarde Groenewegen de medewerking van de panglima in deze te verwachten. Hierop werd geantwoord met de gewone betuigingen van welwillendheid.

In de avond kwamen de gezanten Panjang en Lillekarang van de negorij Painan, waar ze verslag van de reis naar Batavia gedaan hadden terug met de uitnoodiging van de grooten van Painan of Groenewegen zelf over wilde komen [1]), om over de oorlogstoestand te confereeren. Na een oponthoud van eenige dagen tengevolge van de stortregens zeilde hij de 13de naar Painan, waar hij de verzamelde grooten van de bander Batangkapas ten huize van radja Karbou aantrof. Na overhandiging van schrijven en geschenk der Hooge Regeering zat men geruime tijd zwijgend bijeen. Eindelijk begon Karbou te vragen of de instemming van Gouverneur-Generaal en Raden met het verdrag wel volledig was geweest, waarop hij bevestigend antwoord kreeg. Tevergeefs drong Groenewegen op spoedige tenuitvoerlegging aan. Het speet de panghoeloe's naar hun voorgeven zeer, dat de zaak nog niet beginnen kon, maar er was thans de Bajangsche oorlog „versochten dierwegen te patienteren geliefde."

Groenewegen, die bij de bekende traagheid der bevolking een vrij lange duur daarvan verwachtte was destijds toch nog te optimistisch; hij schatte nog twee maanden [2]).

's Avonds in de loge teruggekeerd, wachtte hem een bericht van de panglima die tegen acht uur hem kwam bezoeken. De vorige maal door de ontwijkende antwoorden van Groenewegen niet veel

[1]) Dagh-register van Batavia.

[2]) Journael v. Groenewegen 1663.

wijzer geworden, trachtte hij thans door directe vragen een en ander uit hem te krijgen [1]).

Hoe de toestanden in het kasteel van Batavia waren en met welk doel Manchiorsjah Panjang Kitchil en Lillekarang daarheen gereisd waren? De toestand te Batavia was voortreffelijk en de heeren hadden de reis gemaakt om de stad eens te bekijken, gaf Groenewegen onbevangen terug. Verder hadden zij met de generaal kennis gemaakt. Waarom de Hollanders dan zoovele bewapende schepen hadden medegebracht. Wel om de koopwaren van de eene plaats naar de andere te voeren en als het werkelijk voortgang had, dat de koningin het verblijf te Salida niet langer toestond om dan gemakkelijk te kunnen verhuizen „om niet van onze misgunners eenige smaedt aengedaen te worden", gaf de opperkoopman niet onduidelijk te verstaan.

Echter de koningin was nu beter ingelicht aangaande de afmetingen der loge en aan de Hollanders zou het niet liggen, dat de verstandhouding goed bleef. Maar de Atjehers moesten wel inzien, dat zij hoog spel speelden door de bepalingen van het vredescontract te negeeren en onze goudhandel te bemoeilijken. Met het verzoek van Groenewegen dat de panglima de Hollanders zou vrijwaren van overlast tengevolge van de oorlogstoestand, een verzoek dat door de panglima kortweg geweigerd werd, daar hem daartoe de macht ontbrak, werden de onderhandelingen afgebroken.

Daar wegens de algemeene oorlogstoestand van de handel toch niet veel terecht kon komen, besloot Groenewegen aanvankelijk zich te beperken tot de kwestie van de uitstaande schulden en voorloopige besprekingen over de tenuitvoerlegging van het contract. Daartoe werd eerst Ketting gezonden naar Priaman en Tikoe om Groenewegen's komst aan te kondigen. De afreis van de opperkoopman werd bepaald op de 28ste Augustus. Een dag voor het vertrek kwamen onverwacht vier der voornaamste panghoeloe's van Songipagou voor de loge en verlangden het verdrag van de 6de Juli te lezen. Daar Groenewegen, hoewel ongaarne hierin wel moest toestemmen, werden de vier t.w. Kende Maradja, Maradja Lilla, Radja Bongson en Radja Quassa in zijn slaapvertrek gelaten, waar de lezing plaats vond. De inhoud was voor hen zeer bevredigend, maar zij merkten

[1]) Journael v. Groenewegen 1663.

op, dat voor uitvoering de noodige wapenen ontbraken, die de opperkoopman namens de Compagnie toezegde. Er werd overeengekomen, dat Groenewegen missiven en geschenken van Gouverneur Generaal en Raden aan de gezanten Panjang en Lillekarang zou toezenden.

De 28ste zeilde men af. De reis zou achtereenvolgens naar Padang, Priaman en Tikoe gaan. Na drie dagen ankerende voor Padang, vernam men van de Chineesche nagoda Tiankoe, dat alle grooten van Padang naar Trosang gegaan waren in verband met de oorlog. Voorts dat Kitchil nadat zijn bagage uit de Casuaris was geladen, met de sloep terug was gevaren. Het verblijf te Padang had dus geen zin meer en Groenewegen zou onmiddellijk afgereisd zijn, indien windstilte hem niet had opgehouden. Inmiddels was Kitchil van Salida Groenewegen weer achterop gekomen met het bericht, dat Maradja Nanjuda was overleden. Waar deze een der meest doortastenden was geweest zou dit op de plannen een verlammende invloed uitoefenen.

De 7e September lag men voor Priaman. Groenewegen die de nieuwe panglima Maradja Indra nog niet kende, begaf zich tegen de middag aan land om hem in zijn nieuw ambt te begroeten.

In dit district vooral werd van Atjehsche zijde de goudhandel belemmerd in strijd met het verdrag van 1659. Groenewegen wees er de panglima op, dat de practijk van zijn medebestuurders geheel in strijd was met de goede gezindheid die de koningin sinds drie jaren de Hollanders toedroeg, daar ons de vrije handel langs de geheele kust zoover Atjeh's macht strekte, was toegezegd „sonder iemants tegen seggen". Als hierin geen verandering kwam en de oude schulden niet betaald werden zouden de Hollanders te Priaman geen loge vestigen.

Het gebruikelijke antwoord dat de schulden betaald zouden worden, werd ditmaal nog wat verfraaid. Als de schuldenaars weigerden, zou de kroon van Atjeh borg wezen. Over het vrijgeven van de goudhandel kon de panglima eerst over twee dagen, na beraadslaging bescheid geven. De nu volgende dringende uitnoodiging dat de Hollanders zich toch vestigen zouden te Priaman, op zeer voordeelige voorwaarden, werd door Groenewegen ontweken, daar hij er terecht een valstrik in zag. Te Priaman toch waar veel meer Atjehers waren dan elders en verscheiden hiervan in de bevolking ingetrouwd, kon de Compagnie zich niet meer veilig voelen.

Op het bericht dat er een schip in zicht was, keerde de opperkoopman naar de Terboede terug [1]). Het gesignaleerde schip bleek de Vliegh te zijn, die van Tikoe een brief van Pieter Ketting bracht, waarin deze meldde, dat er te Tikoe wel te negotieeren viel, maar dat hij met de ingezetenen oneenigheid had over de prijs.

Kort daarop verscheen van Salida de sloep Casuaris met een brief van onderkoopman Schuyn. De Songipagouers en Padangers hadden voor Bajang een nederlaag geleden en hun beide strijdolifanten verloren, bovendien zeventig dooden onder wie radja Besar van Padang. De bevolking van Salida hield zich gereed te vluchten. Daar onderkoopman Schuyn met de inheemsche dialecten niet bekend was, stuurde Groenewegen onmiddellijk de adsistent Jacob Martenz die ze goed sprak, met de Vliegh naar Salida, met de order, dat ingeval Salida werd aangevallen, alle Compagniesdienaren zich in de Vliegh en de Troncq zouden begeven. Zelf wilde de opperkoopman met de Casuaris en Terboede zoo snel mogelijk naar Tikoe varen, om de peperprijs te regelen. Voor de afvaart begaf hij zich de 9de aan land om te zien of de panglima nog iets had geïnd van de schulden. Na lang wachten kreeg hij van de panglima bericht, dat deze ziek was; de panghoeloe's brachten nu als totaal ingezameld 2 baren peper en 5 teilen goud. Deze betaling achtten zij voldoende om nu verder over de bouw van een loge te onderhandelen. Groenewegens korte weigering deed hen oogenschijnlijk hevig ontstellen. Hoewel hij begreep misleid te worden, liet hij zich overhalen nog twee dagen te blijven; Priaman was en als handelscentrum en omdat van daaruit de wegen naar de gouddistricten leidden, van buitengewoon belang [2]). Ook voelde Groenewegen dat met de inheemsche grooten en bevolking wel te praten viel, maar dat de vrees voor de Atjehers hen onhandelbaar maakte [3]).

Bij het uitvaren van de rivier verscheen een panghoeloe aan boord, klaarblijkelijk door de panglima afgestuurd. Deze zou zoo even met hem gesproken hebben over de onmisbaarheid der Hollanders voor de welvaart van het land. De panglima zou bereid zijn de goudhandel vrij te geven op conditie dat de Hollanders

[1]) Journael J. v. Gr. 1663.
[2]) Rapport J. Can.
[3]) Journael Groenewegen 1663.

een loge bouwden. Nadat men „desen argen vos" had laten uitspreken, werd hij weer aan land gezet. Volgens afspraak na twee dagen teruggekeerd, trof Groenewegen de panglima niet, die zich nog ziek hield. De panghoeloe's vergden nu als tegenprestatie voor de afbetaling der schulden de bouw van een loge. Zonder verdere discussie antwoordde Groenewegen nu dat zijn aanwezigheid te Tikoe vereischt werd en vertrok. Het omslaan van de Casuaris in de riviermond, waardoor men met een prauw naar boord terug moest en eerst de volgende dag met veel moeite de sloep weer aan wal brengen en repareeren kon, veroorzaakte nog twee dagen oponthoud.

De 13e September voer men af naar Tikoe om daar de volgende avond te arriveeren. Pieter Ketting naar boord gekomen, meldde dat hij geen peper had kunnen koopen, daar de inlanders plotseling ongenegen waren tegen de tot dusver geldende prijzen te leveren. Het heette dat de geleverde kleeden ditmaal te grof waren. De beide kooplieden kwamen nu tot de conclusie, dat, indien men er niet in zou slagen de Compagnie de gewone winstmarge te bezorgen, het beter zou zijn eenige jaren niet op Tikoe te negotieeren, „datse wat fijnder souden leeren singen" [1]).

De 15de zond Groenewegen de adsistent Arent Cool naar de panglima om zijn komst te melden „benevens dien te versoucken dat de grooten bij den andren gelieffde te laten versamelen om geen differeerde te vereffenen". [2]) Toen men de volgende middag bij de panglima bijeenzat, vernam Groenewegen niet veel anders, dan dat de tweede qualiteit bafta-brocha waarvan twee stuks per baar peper geleverd werden, van grover qualiteit waren dan anders. Voorts dat van enkele soorten een exemplaar minder aangeboden was dan het vorige seizoen. De opperkoopman antwoordde, dat als de panghoeloe's geen verdere handel wenschten, zij het slechts voor het zeggen hadden. De Hollanders zouden gaarne „tourneren en gaen daer beter als hier onthaelt wierden, want dese onbruyckelijck eyschen ons vrij vreemt voorquam". Toen de grooten echter aanhielden over de grofheid van verscheiden doeken, was Groenewegen als concessie bereid de ongewilde lijnwaden terug te nemen.

---

[1]) Dagh-register Batavia.

[2]) Daeg. Aent. Groenew. 1663.

Ten slotte kwam men tot een overeenkomst waarbij inderdaad de ongewenschte stoffen werden teruggenomen [1]).

's Avonds kwam de Orangkaja Kitchil aan boord, met het bericht, dat dat Soure Radja van Tikoe onderweg naar Indrapoera, aan het eiland voor anker lag en Groenewegen diezelfde nacht over het contract wilde spreken. Op het eiland trof de opperkoopman de radja met eenige zijner bloedverwanten. Kitchil nam het woord en zette uiteen dat het tijd tot handelen werd en noodig om de hoofden der bergnegorijen in te lichten. Voor een goed resultaat zou het verder noodzakelijk zijn, dat de Compagnie geldelijk voorschot gaf.

Hoewel de Hooge Regeering geen order tot voorschotten had gegeven, meende Groenewegen wel dat daarover gepraat zou kunnen worden, indien er redelijke vooruitzichten waren, dat de Compagnie vaste voet op de kust zou krijgen. Men kwam tot de afspraak dat enkele hoofden der bergbewoners bewerkt zouden worden en voorts, dat alles tot de aanvang zoo veel mogelijk geheim zou worden gehouden. Om geen achterdocht te wekken, besloten de kooplieden gehoor te geven aan de gebruikelijke uitnoodiging van de panglima, nadat zij hun vertrek hadden doen aankondigen. Onder de maaltijd de volgende dag, waarbij dertien „speelderessen" de tafel opluisterden, verzocht de panglima van boord een flesch brandewijn te doen halen. In de nu volgende halve dronkenschap zeide de Atjehsche gouverneur, dat hij de Nederlanders in zake de goudhandel wel helpen zou, waar Groenewegen onmiddellijk gebruik van maakte door te antwoorden dat men de panglima te gelegener tijd aan zijn woord zou houden.

De 18de September zeilde men van Tikoe af en Priaman, waar men wist dat geen waren gereed lagen voorbij, om de 20ste bij Kotatengah te ankeren. Van de wal kwamen twee prauwen met een gezant van radja Oelebalang, een der tien panghoeloe's van Kotatengah om Groenewegen uit te noodigen, naar diens woning te komen. Oelebalang vertelde de opperkoopman dat hij en de andere panghoeloe's Groenewegen al lang hadden willen vragen, naar Kotatengah te komen om handel te drijven. Goud kon de Compagnie van hun in groote hoeveelheid betrekken, maar thans

[1]) Journael J. v. Gr. 1663.

geen peper. Als de Bajangsche toestanden weer normaal waren, konden ze ook peper „indien O. I. Comp. daer dienst aen stont te geschieden in haer lant metter tijt trecken" [1]). Ten slotte kwam het verzoek of de Compagnie elk jaar een schip wilde zenden, hetgeen Groenewegen waar het een zoo belangrijke handelplaats betrof, zeer billijk vond. Echter stond hij er op, dat de Compagnie voor het geval zij zich in geregelde relaties begaf, verzekerd was van de goede gezindheid der mederegeerders van Oelebalang. Hiervoor werd ingestaan. Daar de schepen uit Batavia elke dag verwacht konden worden en daarmede een groote voorraad lijnwaden, gaf Groenewegen te kennen, dat hij eerst naar Salida wilde terugkeeren, om zoo spoedig mogelijk met zijn waren te kunnen komen. Momenteel had hij geen lust de mederegeerders van Oelebalang te ontmoeten „mits de groote oncosten en schenckagie die noodig nae der brutale haer gebruyck". [2]) Informeerende naar hun verhouding tot Atjeh, die de naam had slecht te zijn, kreeg Groenewegen ten antwoord dat ze indertijd twee jaren lang door Atjehsche benden bestookt waren en ten slotte zich vrijwillig onder de souvereiniteit der kroon hadden begeven. Daarop herinnerde Groenewegen er aan, dat Kotatengah onder Maharadja Indra, de panglima van Priaman, stond en vroeg of uit een verhouding tot de Compagnie voor Kotatengah geen onaangenaamheden konden voortvloeien. Oelebalang meende, dat men de panglima van te voren zou inlichten, maar wist ook, dat het advies van die kant afwijzend zou zijn. Bovendien lieten zij zich aan de toorn van het innerlijk zwakke Atjeh weinig gelegen liggen. Als de Nederlanders dus kwamen zouden zij behandeld worden als goede vrienden en negotianten".

Na overnachten ten huize van de radja, ging Groenewegen de winkels langs, die er heel wat meer waren, dan in de andere plaatsen ter Westkust. Een groote menigte koopers van de bovenlanden gekomen, waren in de plaats aanwezig. Een der winkeliers noodde Groenewegen „tot 't pienangh kauwen", hetgeen hij aannam en te midden der bevolking neerzat. Een aantal „barong-barongsgasten ofte winckeliers die van harte twenschende zijn," mochten zooals met Oelebalang was overeengekomen, mede naar boord

[1]) Journael J. v. Gr. 1663.
[2]) Journael v. Groenewegen 1663.

om te negotieeren. Vooruit had Groenewegen hen aangezegd slechts weinig waren aan boord te hebben; voor het geval de schepen uit Batavia later zouden komen dan verwacht werd, wilde hij niet zonder waren zitten en was daarom besloten een gedeelte te reserveeren.

Twee dagen bleef men nog voor Kotatengah liggen, gedurende welke in ruil voor kleeden en realen, twintig pond goud werden verkregen. Wegens gebrek aan ruilmiddelen, moest men een veel grooter voorraad goud achterlaten. In de nacht van de 24ste begon de terugreis naar Salida, waar men na drie dagen worstelen tegen windstilte de 27ste landde „in de Melckbaay op de ordinary anckerplaats achter 't eylandt Poulo Chinco".

De toestand van de hoofdloge was intusschen vrij ongunstig geworden. Verscheidene zieken lagen te bed en sedert de 28ste Augustus, de dag van Groenewegen's afvaart, waren drie matrozen en een soldaat gestorven. De tijdelijke bevelhebber, onderkoopman Schuyn, klaagde over de voortdurende bedreigingen, zoowel van de inwoners van Salida als van het krijgsvolk. Elke nacht had men met dubbele wachtposten moeten waken en de ongezonde landwinden in de nachturen, hadden het volk ziek gemaakt. Toen men de rivier had willen opvaren om landinwaarts versch drinkwater te halen, hadden benden dit belet. Van de panglima had men zich over een en ander beklagende, geenerlei tegemoetkoming ondervonden.

Daar hij het ongewenscht achtte, zelf te gaan, zond Groenewegen de panghoeloe Kouwel om bij de panglima te protesteeren. De Atjehsche gouverneur wachtte zich echter wel, ten gunste der Compagnie in te grijpen. De aanwezigheid van deze te Salida, waar zij onder de Songipagouers een groote aanhang bezat, beteekende een vrij vaste basis aan de kust. Het kon Atjeh dus niet dan wenschelijk voorkomen, indien het verblijf der Nederlanders te Salida werd onmogelijk gemaakt en zij zich zouden moeten verplaatsen naar een der meer Noordelijk gelegen negorijen, waar zij meer onder de directe invloed van Atjeh zouden staan. Over de machinatien tusschen Hollanders en inlandsche grooten was hun bovendien wel zooveel ter oore gekomen, dat zij „van harte wenschten ons goet dessein een crack mochte krijgen" [1]). Na

[1]) Gen. Missive 24 Jan. 1664.

eenige uren kwam Kouwel terug. De panglima liet weten, dat hij het protest van de opperkoopman niet begreep. Indien inwoners van Salida zich bij het krijgsvolk voegden, dan was hij daar niet verantwoordelijk voor; zelf ondervond hij al last genoeg van de zwervende benden. Groenewegen begreep dat dit slechts frasen waren en besloot daarom „op morgen na den Radja Carbou en d' bataviase gewesene gesandjens te senden" en te informeeren wanneer of zij nu dachten „het werck" aan te vangen. De adsistent Jacob Cornelisz van Noortwijck, werd de volgende morgen uitgestuurd om hen te ontbieden. De radja's Karbou, Lillekarang en Panjang arriveerden in de ochtend van de 29ste.

Groenewegen zette zijn bezwaren uiteen en verzocht hen de klachten ook aan de andere panghoeloe's over te brengen, en vroeg, wanneer de verdrijving der Atjehers nu begon. Als de Compagnie niet tot serieus zaken doen kwam, kon zij de kust beter verlaten.

De panghoeloe's verklaarden echter onmachtig te zijn, zoolang de Bajangsche oorlog duren zou. Tot zoolang moesten de Hollanders maar „patienteeren en den alleerenden tijt (dewelcke bij haer oncostelijck en traegsaem is) affwachten". Binnen weinige dagen zouden de vier hoofdpanghoeloe's of koningen van Songipagou te Painan samenkomen om over het herstel van de vrede te beraadslagen. Over de moedwil van de krijgsbenden beloofden de grooten dat zij ook met andere hoofden overleg zouden plegen, maar zij gaven weinig hoop, dat dit iets verbeteren zou. Zij verwachtten trouwens niet anders, dan dat het wangedrag der troepen, door het aanstoken van de Atjehsche gouverneur werd veroorzaakt.

Bovendien werd Groenewegen de 30ste September zelf ziek, aan de besmettelijke koortsen.

De oorlogstoestand veroorzaakte een tekort aan voedsel in de loge, waarom de adsistent Noortwijck de eerste October werd uitgezonden naar Padang, om aldaar karbouwen te koopen. In dezelfde nacht werden, terwijl de wachten wegens de hevige stortregens minder waakzaam waren, een tiental musketten uit het gebouw gestolen. De soldaten, die de volgende morgen verhoord werden, verklaarden eenstemmig, dat zij op hun post waren geweest. Een paar dagen later bleken onder meer een kist met kleederen, al het kookgereedschap uit de kombuis en Groenewegen's linnengoed verdwenen.

Een Chinees, inwoner van Batavia, en onder protectie der Compagnie aan de Westkust vertoevende, werd vlak buiten het logegebouw aangerand, afgeranseld en van zijn beurs beroofd. Eindelijk arriveerden de 16de October de langverwachte schepen uit Batavia. Het waren de fluiten Elburgh en Mees, geladen met kleeden, realen, staafijzer ter waarde van *f* 70.059. Groenewegen, inmiddels min of meer hersteld, meende, hoewel men op de herhaalde klachten aangaande de diefstallen der laatste weken geen antwoord had bekomen van de panglima, thans ter gelegenheid van de aankomst der schepen hem toch niet voorbij te kunnen gaan en inviteerde hem „om de oude fleur te onderhouden".

Van de oorlog had men de afgeloopen weken niets meer gehoord tot men den avond van de 16de van radja Panjang vernam dat de verwachte vier koninkjes inderdaad op Bongepassang gearriveerd waren en waarschijnlijk hun invloed op 't krijgsbedrijf zouden doen gelden. De 18de October vertrok Sultan Mohammedsjah van Indrapoera eindelijk definitief naar zijn land, vergezeld door verscheiden Atjehers [1]). Nadat de Atjehsche intrigues indertijd op de verjaging van Mohammedsjah van invloed waren geweest, werd hij thans door hun medewerking gerestaureerd, hetgeen natuurlijk een blijvende suprematie van Atjeh ten doel had. Echter moeten zij, wat van de intrigues der Compagnie bekend mocht zijn, van Mohammedsjah's houding in dezen niet geweten hebben. Vlak voor zijn afreis nog bezocht hij Groenewegen, bevestigde hem het bezworene en verzekerde dat hij na zijn herstel als sultan zou doortasten.

De 19de kwam, namens de overige drie koningen, de Radja Bongepassang nadere informaties inwinnen aangaande het te Batavia overeengekomene. Bongepassang was een broeder van de gelijknamige koning voor wie hij de regeering wegens diens hooge ouderdom waarnam. Hij kwam in gezelschap der gezanten naar Batavia.

Uit het gesprek bleek dat de koninkjes zich van het verdrag een onjuiste voorstelling hadden gemaakt en Groenewegen noodde daarom Radja Bongepassang uit alleen in zijn kamer te komen, waar „zijn E. 't gecontracteerde met d' pongelous, item 't ver-

[1]) Journael J. v. Gr. 1663.

sochte van de present sijnde gesantjens op Batavia aen haer E. aldaer mitsgaders de approbatie en ratificatie van dien door haer E. aldaer" [1]) bekend werd gemaakt. Groenewegen drong er op aan, dat na afloop van de oorlog, die zooals Bongepassang berichtte, de volgende dag hervat zou worden, met „het werck" zou worden aangevangen. Dezelfde avond werd de fluit de Vliegh naar Tikoe gezonden om zijn lading peper te halen voor de hernieuwde oorlogstoestand hierin verhindering kon brengen.

De onveiligheid in de omgeving der loge duurde onverminderd voort. De krankenbezoeker Huysman en de adsistent Comans, die in deze dagen in de onmiddellijke nabijheid van de loge wandelden „werden van die moetwillige gasten aangerant, haer hoeden met smadelijke bejegeninge berooft, in hun sacken getast, of daer geen verdere buyt conden uytvisschen". Een der matrozen kwam in de nabijheid van de „cleedewinckels" tien roeden van de loge „hebbende een stuck guinees linden twelck meende te venten, edoch twiert haer sonder gelt afgekocht". Een vijftal inlandsche soldaten vielen de Hollandsche sloep aan die dagelijks brandhout ging halen. Groenewegen, die zich nog te zwak gevoelde, zond de adsistent Noortwijck naar de panglima om te klagen; begrijpelijkerwijze werd deze afgescheept. Daarop werd de 21ste de Casuaris naar Padang gezonden om de orangkaja Kitchil in te lichten.

De toestand te Salida werd onhoudbaar, tot zaken doen kwam het niet wegens de oorlogstoestand. Daarbij kwamen de dagelijksche bedreigingen en de tegenwerking der Atjehers.

De 22ste October besloot de opperkoopman de loge op te breken, deelde de omwonende panghoeloe's zijn aanstaande vertrek mede en vroeg hun advies over een eventueele nederzetting op het nabije Poulo Tjinko. Wederom een nederzetting op de kust zelve kwam Groenewegen ongewenscht voor, omdat men daarmede de bestaande moeilijkheden hoogstens verplaatsen zou. Poulo Tjinko bezat een goede haven en was veel veiliger dan de loge te Salida [2]). De hoofden, welke die dag bereikt werden, kwam de keuze van Poulo Tjinko geschikt voor, doch zij wilden eerst met de afwezigen overleggen aleer een definitief antwoord te geven. Zooals verwacht kon wor-

[1]) Journael J. v. Gr. 1663.
[2]) Gen. Miss. 27 Jan. 1664.

den, luidde dit antwoord bevestigend, daar het zoo dicht mogelijk nabijzijn der nederzetting hun slechts voordeelig kon wezen.

Kitchil, na het per sloep Casuaris ontvangen bericht van Padang afgezeild, arriveerde de 25ste. Te Padang had hij reeds met de daar wonende vrienden de zaak overlegd en stemde ook in met de verhuizing naar Poulo Tjinko, „weshalven 't opbreecken vaststelde". De Atjehsche gouverneur sloeg dadelijk een andere toon aan. Hij berichtte zeer verbaasd te zijn over de voorgenomen verhuizing der Hollanders. Heden door bezigheden opgehouden zou hij de volgende dag de loge bezoeken en er tevens zorg voor dragen dat de onruststokers der laatste weken gestraft werden. Vroeg in de volgende morgen kwam de panglima, „geaccompagnieert van een groote sleep sijnder adherenten". Hij hield zich onwetend. Als de Hollanders iets te kort gedaan was, zou hij het goed maken; de oorlog zou wel spoedig eindigen en dan konden groote peperleveranties gedaan worden. Waarop Groenewegen „desen vos in antwoord repliceerde dat voor eerst in desen oorlogh nogh geen eyndt sagh" [1]). Voorts dat er geen peper te krijgen was, dat het de Atjehers zelf waren die de Hollanders de goudhandel onmogelijk maakten en dat men geen loge kon onderhouden waar niets te doen viel. Ten slotte somde Groenewegen op alles wat de loge tijdens zijn verblijf te Batavia en daarna had moeten dulden en eindigde met de mededeeling dat men uiterlijk de overvolgende dag zou beginnen op te breken.

De panglima confereerde daarna met zijn gevolg; het resultaat van dit overleg was dat hij nogmaals trachtte de opperkoopman van inzicht te doen veranderen en zijn bemiddeling toezegde om de Bajangsche oorlog te doen beëindigen. De eenige bedoeling van de Atjeher was om de Compagnie die men wegens het handelsvoordeel wel aan de kust wilde houden, indien zij niet naar Priaman of Tikoe wilde verhuizen, waar zij meer rechtstreeks onder Atjehsche invloed zou staan, dan toch nog liever te Salida te laten, dan dat zij zich op het nabijgelegen eilandje rustig versterken kon. Dit laatste voorstel van de panglima beloofde Groenewegen in beraad te zullen nemen. Hij deed het in de overweging, dat het niet onmogelijk zou wezen, waar de Atjehers tot het aan-

---

[1]) Journael J. v. Gr. 1663.

stoken van de beroering een zoo groot aandeel hadden gehad, zij ook op de beëindiging zouden kunnen influenceeren.

De 27ste kwam Kitchil het resultaat berichten van de bijeenkomst der panghoeloe's en koninkjes der Songipagouers, welke op Bongepassang had plaats gehad. Met algemeene stemmen had men besloten Bajang opnieuw aan te vallen. Bij het gehucht Lompoe waar de Bajangers zich hadden geconcentreerd waren reeds schermutselingen voorgevallen. „Heden siende dit spel geen goet eynde stont te nemen, liet eenigh goet provisionelijck aen boort brengen", schreef Groenewegen in zijn dagregister. Er zou een tent als voorloopig onderdak op Poulo Tjinko worden opgeslagen.

De volgende dag begon de afbraak tot groote verwondering der bevolking van Salida. Alle aanwezige schepen lagen tot transport gereed voor de kust. Groenewegen werd halfziek aan boord gedragen en naar het eiland overgevoerd. Een drietal booten met planken en balken geladen werden die dag op het eiland gelost; het resteerende op Salida werd 's nachts bewaakt door eenige soldaten en adsistenten onder bevel van schipper Schram. De 30ste October was alles getransporteerd „sonder eyts te laeten".

Hoewel men zich deze verhuizing, die overeenkomstig de instructie der regeering had plaats gehad [1]), niet anders dan voorloopig voorstelde, werd de logie te Poulo Tjinko opnieuw opgebouwd; het zou toch wel geruime tijd duren aleer men zich wederom op de kust zelf zou kunnen vestigen. De 31ste kwamen een aantal grooten der Songipagouers o.a. Radja Karbou het eiland bezoeken, waar zij „voorgaeven dat sij lieden van die van baijang wat op haer muts gehad hadden." Zij meenden dat er onder de hunnen verraad moest schuilen en dat „eenighe van hare principaelste waren reets van de bayangnesen om gecocht en oock suspect gehouden."

Radja Silleman van Indrapoera die het nog niet gewaagd had met Malafarsjah en Mohammedsjah naar Indrapoera terug te keeren en te Salida was achtergebleven kwam onder een of ander motief op het eiland, waar Groenewegen gebruik van maakte om hem te verzoeken de beide sultans eens achterna te zeilen, en hem te melden hoe de toestanden te Indrapoera waren. Tevens moest hij dan de sultans aangaande de verhuizing der Hollanders inlichten. Om de

[1]) Uitgaende Briefboeck 1663.

vrienden te Padang op de hoogte te stellen zeilde tegelijkertijd Kitchil naar het Noorden af.

In drie dagen tijds eischten de besmettelijke koortsen niet minder dan vier offers: de onderkoopman Schuyn, de bootsman Winckelman, een soldaat en een matroos. Na eenige weken zou dit getal tot twaalf dooden stijgen onder wie de adsistent van Sevenhoven [1]).

Aan het nieuwe huis werd in November voor zoover het weder het toeliet dagelijks gewerkt. Adsistent van Noortwijck naar Padang gezonden om atap tot dekking van het dak en tevens „om eenige koebeesten daer in te coopen", keerde de 10de terug zonder atap daar deze met 't oog op de voortdurende regens niet te krijgen was. Zoodra de natte tijd voorbij was, zou Kitchil de benoodigde hoeveelheid aanbrengen. Eenige handel had intusschen plaats waarbij wat goud en een tiental baren peper van Passeman en Padang werden aangevoerd. De Atjehers waren blijkbaar niet van plan in de verhuizing naar Poulo Tjinko zoo maar te berusten. De 15de kwam de panghoeloe Kouwel met een briefje van de panglima, waarin deze kortweg meldde, dat het „niet wel en compt wij ons aen een eylandt onthouden, derweghen versoecken in haer lant geliefde te verplaetsen."

Groenewegen liet antwoorden dat hij zelf eerstdaags hem zou komen bezoeken en dat hij over het voorstel van de panglima gaarne onderhandelen wilde, indien men eerst de uitstaande schulden had voldaan. Een tegenvoorstel, dat Groenewegen veilig doen kon.

De oorlog was de eerste weken van November weer wat opgevlamd; eenige hevige gevechten werden geleverd, nadat de Songipagouers er in geslaagd waren van Lompoe naar Bajang zelf te trekken. Zonder ander resultaat echter, dan van weerszijden vrij veel dooden. Toen ze er ook thans niet in slaagden Bajang te veroveren, begon de macht der Songipagouers wederom te verloopen en twee der koninkjes keerden terug naar hun negorijen. Zoodra die van Bajang voelden, dat de druk der vijanden verminderd was, trachtten zij met de Compagnie in relatie te komen en berichtten aan Groenewegen of hij niet wilde overkomen en peper koopen, waarvan groote voorraden gereed lagen. Daar dit zonder medewerking der Songipagousche grooten toch niet uitvoerbaar was, bracht Groenewegen dit bericht over aan Panjang Karbou en Lillekarang en verzocht

---

[1]) Gen. Miss. 27 Jan. 1664.

de andere panghoeloe's dienaangaande te polsen. De 17de keerden zij met het antwoord terug. De panghoeloe's verklaarden zich bereid mede te werken, mits hun de „ordinary gerechtigheden" werden betaald; ze namen dan op zich gedurende tien dagen Bajang ongemoeid te laten. De opperkoopman beloofde de grooten 500 realen en bovendien een „matelijcke schenckagie" als de peper eenmaal ingeladen zou zijn. In de hoop vóór het einde der maand de Elburgh nog met peper geladen terug te kunnen zenden naar Batavia [1]) zeilde Groenewegen de 18de naar Bajang „leggende omtrent drie mijlen veer van hier", met de Elburgh, de Terboede en de beide sloepen.

De volgende ochtend ging men een eind buiten de kust voor anker. Het afgesproken signaal drie kanonschoten werd gegeven, maar die dag kwam geen prauw naar de vloot toe. De volgende dag kwamen eenige Bajangers berichten, dat de panglima van Salida met een bende van Troesang de rivier hield afgesloten en dat benden bergbewoners de negorij hadden aangevallen zoodat van handel wel niet zou kunnen komen. Na eenige dagen van vergeefsch wachten keerden de schepen naar Poulo Tjinko terug.

Weer waren het de Atjehers geweest die een voor de Compagnie belangrijke transactie verhinderd hadden.

Succesvoller was inmiddels Pieter Ketting te Tikoe, die de 3de December de fluit de Vliegh naar Salida zond, geladen met 354 baren peper, terwijl hij er binnenkort nog 200 hoopte te zenden. Begin December was intusschen ook de loge gereed gekomen op de dakbedekking na. Wederom werd Noortwyck met de Casuaris naar Padang gezonden vanwaar hij de 6de terugkeerde geladen met vee en wat goud, de 10de gevolgd door Kitchil die atap en vrij veel goud medebracht. Eindelijk op 12 December was de nederzetting geheel gereed.

---

[1]) Gen. Miss. 27 Jan. 1664.

V — DE VOORLOOPIGE VESTIGING OP POULO TJINKO.

De nieuwe periode, die met de voltooide vestiging op Poulo Tjinko begon, werd al dadelijk met belangrijke gebeurtenissen ingezet. De schepen naar Batavia waartoe de Terboede en Vliegh bestemd waren vertrokken de 14e December met een lading van 514 baren peper en 1133 teil goud ter waarde van ƒ 91.182 [1]). Groenewegen behield de Elburgh, de Mees en ook de beide sloepen om tegen een mogelijke Atjehsche aanval voldoende gewapend te zijn [2]).

Diezelfde dag kwamen er berichten uit Tikoe; Ketting meldde vandaar de komst van twee Atjehsche boedjangs. De koningin droeg de Westkustbewoners op onderling en met Bajang vrede te maken en deelde voorts de panglima's mede dat de Hollanders in alle stilte de logieën te Atjeh en Perak hadden opgebroken, het middel dat de Compagnie reeds meermalen had aangewend om pressie op Atjeh uit te oefenen [3]). Daar het de schijn had alsof het tusschen Atjehers en Hollanders tot een uitbarsting zou komen, veroorzaakte dit „groot-te alteratie" onder de bondgenooten. Met groote moeite bracht Ketting de ongerustheid der panghoeloe's van Tikoe tot bedaren, hen verzekerende dat de lichting der kantoren te Atjeh en Perak niet dan een voorzorgsmaatregel was geweest. Groenewegen schreef terstond terug, dat hij over eenige dagen een schip zou zenden om op alles voorbereid te zijn en gaf inmiddels last „naeuw regaerdt te nemen op tdoen der panglima en de sijnen".

De panglima van Priaman, die tot dusverre de quaestie van de goudhandel ontweken was, zond een zeer vriendschappelijke brief dat hij die handel geheel vrij gaf indien de Compagnie zich op Priaman vestigde. Groenewegen liet de overbrenger zeggen „den jegenwoordigen staet en gelegenheyt 't niet toe en liet," en dat hij eerst orders uit Batavia diende af te wachten. De Songipagousche panghoeloe's,

[1]) Gen. Missive 27 Jan. 1664.
[2]) Gen. Missive 27 Jan. 1664.
[3]) Gen. Missive 18 Jan. 1649.

die over de berichten uit Tikoe eveneens ongerust geworden waren, werden door de opperkoopman de 15de in de loge samengeroepen, waar hij hen geruststelde en hen terug bracht van het idee dat de gezamenlijke panglima's thans iets tegen de Westkust in de zin zouden hebben. De grooten van hun kant drongen er bij Groenewegen op aan dat hij zich voor de Atjehers wachten zou, die naar zij vreesden „hem van kant souden soecken te helpen."

Inmiddels was de tocht van de beide sultans naar Indrapoera vrijwel geslaagd. Mohammedsjah zetelde althans zelf weer te Indrapoera. Het grootste deel der inwoners welke in het gebergte gevlucht waren bij de jongste beroeringen bleven daar voorloopig, erkenden Mohammedsjah wederom als hun wettige vorst en beloofden wanneer zij over een maand of drie hun oogst, die te velde stond binnen zouden hebben, naar de negorij terug te keeren; „sulcx desen heer alleen noch met desselfs naeste vrunden in Indrapoere daegelycx verbeterende onthoudende is." Dat de hulp der Atjehers niet zonder bijbedoeling was geweest bleek toen men van hen, de 16de op Salida teruggekeerd, vernam dat zij op last der koningin te Najutte in Inpoereesch gebied, een zekere Radja Adil, verre bloedverwant der beide sultans hadden aangesteld als bestuurder „om soo een vrunt in dat quartier en verdere princen in balans te houden."

De Atjehsche boedjangs die met hun estimie te Tikoe zooveel onrust onder de grooten hadden gesticht, kwamen de 16de op het eiland. Zij berichtten Groenewegen dat er onder de Songipagouers iets broeide en dat de panglima van Salida daarom overwoog te vertrekken; zij vroegen of de opperkoopman bereid was de Atjehsche gouverneur bij te staan wanneer dit noodig was. Groenewegen „bemerckende dat dese vossen eenlijck om mij te toetsen affgesonden waeren" [1]) antwoordde, dat de Nederlanders vrienden van de Atjehers waren, al hadden ze van hen veel onaangenaams ondervonden. Dat echter een voorstel van zoo nauwe alliantie hem vreemd voorkwam, daar de Hollanders wegens onvoldoende steun van de panglima naar Poulo Tjinko waren uitgeweken.

Toen na eenige dagen bleek, dat de Atjehers momenteel niets in hun schild voerden zond Groenewegen de Elburgh naar Tikoe om Pieter Ketting af te halen, waarbij hij de koopman order gaf de peper

---

[1]) Dagh-register J. v. Groenewegen 1663/1664.

in te laden, het restant der waren en de aanwezige adsistenten in de loge achter te laten en tevens Soure Radja en Maradja de Radja te polsen hoe hun houding sedert de laatste gebeurtenissen tegenover „het werck" zou zijn.

De Songipagousche panghoeloe's kwamen de 21ste met belangrijk nieuws in de loge. De panglima had hen ontboden voor de opstelling der antwoordbrief aan de koningin. Zij hadden geweigerd te komen onder voorgeven dat zij anders in belangrijke quaesties ook niet geraadpleegd waren [1]). Voorts dat zij wel de koningin doch niet langer de panglima als gouverneur erkenden, hetgeen een formeele breuk met Atjeh beteekende. De panghoeloe's drongen er nu op aan dat Groenewegen zou trachten de eerste radja van Salida, Mamoulia op de zijde der Compagnie te brengen, waar deze het tot dusver met de Atjehers gehouden had [2]). Men kon wel genoemde radja tegelijk met de Atjehers verjagen, „maer wijl met d'Indrapourese en sommige bayangse vermaegschapt was, viel 't gevarelyck slepende groote moeyten na" [3]).

Groenewegen, wie dit advies juist voorkwam, stuurde de Indrapoereesche Radja Silleman, die op Poulo Tjinko verbleef er op af die in de avond van de 22ste met Mamoulia op het eiland terugkeerde. Deze laatste gaf toen hem de zaak was uiteengezet wel zijn verbazing te kennen, dat hij niet eerder was uitgenoodigd, maar daar hem bij de algeheele overgang der andere panghoeloe's geen keus bleef, bezwoer hij ten slotte het verbond. Daar hij nauw aan de panglima was verbonden verklaarde hij niet plotseling van houding te kunnen veranderen, althans niet voor het inderdaad tot de verdrijving der Atjehers kwam Hij zou inmiddels zoodra er iets bijzonders voorviel de loge door middel van radja Silleman op de hoogte stellen. Het belangrijkste nieuws vertelde hij het laatst, dat de panglima de vorige dag zijn vrouw en slavinnen naar Priaman had gestuurd. Omdat Mamoulia er op stond dat Groenewegen aleer men verder ging overleg zou plegen met de oude Malafarsjah van Indrapoera en hijzelf voor dit overleg had plaats gehad zich tot niets bereid verklaarde, gaf de opperkoopman toe en zond de sloep Casuaris naar Ajer Hadschi met een brief voor Malafarsjah waarin hij hem ver-

[1]) Missive J. v. Gr. 8 Febr. 1664.
[2]) Missive J. v. Gr. 8 Febr. 1664.
[3]) Daghregister J. v. Gr. 1663/1664.

zocht spoedig over te komen. De Bajangers, die bij geruchte van de naderende opstand hadden gehoord en vreesden in het gedrang te komen door het bondgenootschap der Compagnie met hun tegenstanders van Songipagou en Padang zonden twee gezanten, die het voorstel overbrachten dat ook Bajang tot het bondgenootschap zou toetreden. Zij kwamen daartoe zonder overleg met de andere negorijen „den jegenwoordigen oorlog niet toelaetende om met d'anderen in persoon daer over te komen besoigneeren."

Ingevolge zijn lastgeving zegde de opperkoopman hen dank voor hun goede bedoelingen uit naam der Hooge Regeering [1]). Zoo spoedig de gelegenheid zich voordeed zou hij persoonlijk met de hoofden komen overleggen. Echter zou men niets „beginnen off sullen de Bayangers als onse waere vrunden daermede intrecken. daerop haer vast te verlaeten hadden". Indien zij met hun vijanden vrede wilden, zou de Compagnie daartoe gaarne haar medewerking verleenen.

Van Ajer Hadschi arriveerde de oude Sultan Malafarsjah in de avond van de 28ste December in gezelschap van de vroegere gezant van Indrapoera naar Batavia radja Manchiorsjah en verscheidene andere grooten. De oude sultan was zeer ingenomen met de verhuizing naar het eiland en meende nadat hem de situatie was uiteengezet dat men nu aanstonds moest doortasten. Hij zou op de Indrapoereesche grooten van zijn gevolg, allen verwanten van hem de noodige invloed uitoefenen. Echter was 't wel raadzaam dat Groenewegen met de hebzucht der grooten rekening hield, „derweghen gemelte Compe. niet sonder vruchts tvoor een tijdt moste gedoogen een silveren angel om een gouden weder te visschen uytsmacken".

Mamoulia die men intusschen naar het eiland had ontboden berichtte dat hij wegens een beengezwel niet over kon komen.

De toestand te Indrapoera bleek nog ongewijzigd te zijn. Radja Adil nestelde nog te Najutte. Malafarsjah maakte eenige toespelingen op hulp der Hollanders tegen Adil waar Groenewegen niet op inging. De oude sultan werd die nacht „int huysie waer provisionelijck tot het voloptrecken van de loge geplaetst sij geweest met een sijner vrouwen en suyten geaccordeert."

De naar Tikoe uitgezonden Elburgh kwam de 29ste December terug met de peper van de loge en de koopman Ketting zelf. De Atjehers

[1]) Uitgaende Briefboeck 1663.
[2]) Daghregister J. v. Gr. 1663/1664.

te Tikoe waren ten opzichte van de Compagnie de laatste tijd zeer wantrouwend geweest en hadden zelfs bij zijn vertrek niet aan boord durven komen. Ook had Ketting geruchten opgevangen, dat de Atjehers van nu af aan de handel te Tikoe aan Engelschen zouden opdragen. Gezien de ontwikkeling van de toestand te Tikoe was dit echter niet zeer waarschijnlijk. Te Tikoe had zich hetzelfde voorgedaan als te Salida. Soure Radja en andere grooten hadden niet aanwezig willen zijn bij de lezing der extimie, waaruit bleek, dat de plannen nu inderdaad voortgang begonnen te nemen. Ernstig was echter de wrijving tusschen de twee voornaamste grooten Soure Radja en Maharadja de Radja die over een particuliere kwestie hevig ongenoegen hadden, waarbij elk van beiden getracht had de panglima op zijn zijde te brengen.

In het aankoopen van goud was Ketting te Tikoe niet geslaagd daar de handel door de Atjehers belemmerd werd.

Gewapenden hadden de inwoners die zich met goud naar de nederzetting begaven de toegang belet, zoodat er stechts 4 teil verhandeld was. Ketting's klachten werden beantwoord met de mededeeling, dat de vader der koningin verboden had goud te leveren aan Hollanders, een verbod dat nog steeds van kracht zou zijn.

De conferentie van Radja Mamoulia met de andere Songipagousche grooten en Groenewegen, welke was uitgesteld wegens ziekte van de eerstgenoemde had plaats op 6 Januari. Het resultaat van de beraadslaging was dat met algemeene instemming werd besloten de Atjehers uit te drijven, waarbij Mamoulia toezegde, dat die Atjehers welke aan hem door familierelatie verbonden waren, niet langer door hem als familielid zouden erkend worden. Men zou de zaak niet forceeren, maar het vertrek van de panglima afwachten dat over weinige dagen zou plaats hebben; wanneer hij eenmaal weg was verwachtte men van de anderen weinig weerstand. Een terugkeeren van de panglima achtte men buitengesloten, hetgeen de panghoeloe's „bethoonden haer van harten lieff was, waermede ons mosten vergenoegen laeten".

De 8ste kwam het bericht dat de panglima na lang aarzelen naar Priaman vertrokken was, waarbij hij de achtergebleven Jatabanders had opgedragen rustig op hun post te blijven [1]).

[1]) Missive J. v. Gr. 8 Febr. 1664.

Mamoulia keerde de 10de naar het eiland terug. Hij had inmiddels een bezending naar de Bajangers verricht, welke succes had gehad [1].

De vrede was zoo goed als verzekerd en daarna zou men gezamenlijk op de Atjehers los gaan. Ook berichtte Mamoulia, dat te Bajang groote voorraden peper op verscheping wachtten. Om nu „noch tijdig de Elbergh vol te smacken" gaf Groenewegen aanstonds order de goudhandel te staken teneinde voor de peperhandel voldoende kleeden over te houden en verzocht Mamoulia zijn invloed aan te wenden dat de peper zoo spoedig mogelijk naar het eiland werd vervoerd.

Nu Groenwegen, na ontvangst van het bericht van Mohammedsjah's herstel deze de brieven had toegezonden door Gouverneur-Generaal en Raden aan hem en zijn vader gericht, meende hij de tijd gekomen de nog onder hem berustende missiven voor de anderen eveneens af te geven. De 14de had in de loge met eenige plechtigheid de lezing plaats ten aanhoore van vertegenwoordigers der Salidasche en Padangsche grooten en van Malafarsjah. De 16de Januari passeerde Radja Inda van Indrapoera Poulo Tjinko op weg naar Padang om zijn vrouw te halen die sedert de verdrijving der sultans en de vlucht uit Indrapoera aldaar verbleef. Zij was een zuster van de jonge sultan Mohammedsjah. Op hun terugreis vanaf Padang deden zij de 19de Poulo Tjinko aan en hadden de 22ste een onderhoud met Groenewegen. De zuster van Mohammedsjah bleek een zeer intelligente vrouw te zijn, die op haar omgeving groote invloed had. Zij meende zelf ook, dat haar overkomst de stand van zaken te Indrapoera, waar zij bij de bevolking zeer gezien was, ten gunste van haar broeder wijzigen zou. Aan Groenewegen deed zij een verzoek dat hij, hoewel ongaarne, bezwaarlijk weigeren kon.

Haar prauw was lek gestooten en gevaarlijk voor de vele opvarenden, kinderen en kleinkinderen van haar; daarom verzocht zij dat een van 's Compagnies sloepen haar zou overbrengen. Na overleg kwam men overeen dat Inda en zijn vrouw regelrecht naar Indrapoera zouden vertrekken, terwijl Malafarsjah zich naar Ajer Hadschi zou begeven om zoo mogelijk de daar woonachtige vermogende hoofden op de zijde der Hollanders te brengen.

[1]) Daghregister J. v. Gr. 1663/1664.

De 26ste zeilde het gezelschap met de Casuaris af [1]).

De lading van de Elburgh kon nog steeds niet plaats hebben. Mamoulia berichtte van de kust dat men met de Bajangers wel tot een vergelijk zou komen, maar dat de overval van Bajang door een bende plunderaars het zeer twijfelachtig maakte of er binnenkort peper geleverd zou worden. Daar er toch eenige lading moest komen, stuurde Groenewegen de adsistent Noortwijck naar Padang met het verzoek aan Kitchil of deze goud wilde verzamelen.

Na lang wachten arriveerde Kitchil die door stormen was opgehouden met een vrij groote hoeveelheid berggoud. Kitchil had te Tikoe verscheiden malen met Soure Radja en Maharadja de Radja geconfereerd, maar het slot was geweest, dat men te Tikoe geen begin durfde maken en afwachtte tot de Songipagouers de Atjehers zouden verjagen. Nu de Tikoereesche grooten hun panglima niet langer als zoodanig erkenden, was de gouverneur van Priaman op Tikoe geweest om hen tot rede te brengen, zonder eenig ander effect dan dat zij weigerden hem te woord te staan, waarna hij weer naar zijn district was teruggekeerd [2]).

De gezindheid der panglima's leerde men eerst goed kennen, toen eind Januari 1664 door Radja Silleman het bericht werd overgebracht, dat de panglima's van Tikoe Padang en Priaman op een bijeenkomst besloten hadden Groenewegen te doen vermoorden. Als hun werktuig hadden zij een zekere Walim Oulebalang aangezocht, die in de laatste jaren tegen betaling, meerdere grooten had vermoord. Een aanslag echter is op dit besluit niet gevolgd.

De 8ste Februari 1664 kon de Elburgh eindelijk naar Batavia vertrekken met 258 baar peper en 484 teil goud, waar hij op 17 Februari arriveerde.

---

[1]) Dagh-register J. v. Gr. 1663/1664.
[2]) Dagh-register J. v. Gr. 1663/1664.

VI — DE EXPEDITIE VAN JACOB CAU

Na de missive van Groenewegen van 8 Februari 1664, kwam te Batavia maanden lang geen bericht meer van de Westkust. Nu de zaken aldaar blijkbaar geenerlei voortgang hadden, besloten Maetsuycker en Raden van Indië op de 1ste Augustus om een belangrijke militaire en scheepsmacht uit te zenden [1]). Daartoe werden bestemd Hoff van Zeelant, Cabbeljau, Meliskerken en Wakende Boey. Behalve de gewone bemanning der schepen, zouden driehonderd soldaten meegaan en extra voorraden provisie en oorlogstuig. Jacob Cau, die laatstelijk commissaris in Macassar was geweest, werd als leider der expeditie aangewezen; als vlaggeschip was het Hoff van Zeelant bestemd. Cau zou op de vloot het bevel voeren, de scheepsraad presideeren en had recht van justitie in civiele en crimineele zaken. Te land zouden Groenewegen en alle kooplieden, militairen en lagere ambtenaren hem ondergeschikt wezen. Groenewegen behield echter de directie van de handel, maar kreeg order aan Cau opening van zaken te doen, zoo dikwijls deze dat zou wenschen. Tegelijk werden uitgezonden de onderkooplieden Samuel Loth en Hendrick Maerschalck om ter Westkust gebruikt te worden.

De expeditie geschiedde om de bewoners van West-Sumatra zoo noodig met wapengeweld te dwingen tot opstand tegen Atjeh. Volgens verklaring der Hooge Regeering „tot assistentie van de volkeren op de Westcust". De Compagnie meende tot dit optreden voldoende verontschuldiging te hebben in de houding der Atjehers: „hebbende de coninginne van Aetchijn O. E. Comp. met het niet voldoen van het contract met hare Mog. geslooten reden genoech gegeven daer jegens openbaarlijck met de wapenen te mogen ageren" [2]). Een directe oorlog met Atjeh durfde de regeering nog

[1]) Gen. Missive 4 Aug. 1664.
[2]) Instructie van J. Cau.

niet aan en men vond er een uitweg op door Cau te gelasten dat alle krijgsbedrijf tegen Atjeh gericht moest geschieden door de inwoners en dat de Nederlanders hierbij alleen de behulpzame hand mochten bieden „op den naem dat Comp.'s wapenen soo te water als te lande aen haer worden geleent gelijck sulcx het recht der volkeren oock toelaet."

Ingrijpen met de wapenen was alleen toegestaan indien dringend noodzakelijk en dan nog alleen nadat de panglima's vooraf gewaarschuwd waren, dat zij liever naar Atjeh moesten vertrekken. Het lang uitblijven van berichten had te Batavia ongerustheid gewekt, en men achtte het vrij waarschijnlijk, dat de Atjehers intusschen aan de Westkust een aanzienlijke macht hadden samengetrokken, redenen om Cau op te dragen tot het uiterste vredelievendheid te betrachten. Met het oog op de veiligheid der troepen werd order gegeven, dat men uitsluitend in de onmiddellijke nabijheid der kust zou blijven. Om de ongezondheid der nachtwinden te ontgaan, ontving Cau bevel de troepen nooit te laten overnachten in het open veld maar altijd onder dak of aan boord. Ook aan dek slapen was niet geoorloofd, maar daarentegen zouden „alle haer met den donckeren onder 't dek ende onder den overloop ter nachtruste moeten begeven."

In de eerste plaats moest Cau Indrapoera aandoen en Mohammedsjah aan boord noodigen, althans indien deze hersteld was, wat de regeering destijds naar de laatst ontvangen berichten veronderstelde maar niet weten kon. Daar men niet geloofde, dat de Indrapoereezen als eersten de strijd beginnen zouden, moest Cau na overleg met hen zoo spoedig mogelijk doorzeilen naar Poulo Tjinko. Op Groenewegens voorstel de inwoners van Tikoe een paar jaren zonder handel te laten, teneinde hen tot prijsverlaging te dwingen, had de regeering nog niet geantwoord. In Cau's instructie stond de regeering er niet langer op, dat men de bevolking tot prijsverlagingen zou dwingen, die de winsten der Comapgnie met meer dan honderd procent zouden doen stijgen. Cau kreeg thans opdracht de Tikoereezen er slechts toe te brengen van de door hen begeerde hoogere prijzen af te zien daar de geheele Westkust in de peperprijzen zich naar Tikoe richtte [1]). Ten opzichte van

[1]) Instructie van J. Cau.

Groenewegen's voorstel hield de Hooge Regeering zich afzijdig. De zaak werd aan Cau overgelaten; echter moest hij „niet al te precijs staen om den peper tot merckelijcke verminderinge haer als uyt de handt te breecken."

Indien er in het geheel niets met hen te bereiken was, moest men hen eenige maanden zonder handel laten. Een bedrag van vijfhonderd realen stelde de regeering beschikbaar, wanneer de Tikoereezen geldelijke hulp eischten alvorens tot opstand te komen, doch het geld mocht hun alleen verstrekt worden tegen schriftelijke schuldbekentenis.

De als tijdelijk bedoelde vestiging op Poulo Tjinko zou voorloopig gecontinueerd worden en overeenkomstig Groenewegens advies werd besloten, dat vestiging te Priaman en Tikoe eerst zou plaats hebben wanneer de verdrijving der Atjehers definitief zou blijken te zijn. In dat geval diende ook een loge te Kotatengah gevestigd te worden. Nadrukkelijk werd Cau gelast er voor te zorgen dat „de woon ende packhuysen als dan daer toe vereyssende op 't oncostelijckste ende met de minste aenstoot vande grooten werden vervaerdigt."

Het verzoek van Mohammedsjah door Groenewegen in zijn missive van 8 Febr. 1664 overgebracht om voor Najutte een schip der Compagnie te leggen, werd ingewilligd; ter verjaging van Radja Adil, te Najutte door de Atjehers aangesteld, mocht Cau van de wapenen gebruik maken zonder dat dit bedrijf op naam der inlandsche grooten behoefde te geschieden.

De commdandeur werd in November met het vlaggeschip Hoff van Zeelant terugverwacht. Wanneer hij zelf nog niet komen kon, moest hij toch het schip, dat de regeering voor elders wilde gebruiken, terug sturen.

Ten aanzien van de klachten der panglima's over de opperkoopman Groenewegen ingekomen, troffen G.-G. en Raden de volgende voorziening: „Wat clachten de panglima's ofte Gouverneurs

> wegens de Croone Aetchijn op de Westkust resideerende bij haere brieven over Bantam aen ons geschreven over Sr. Groenewegen sijn doende, sullen UE. de bijgaende copien verthonen, wij nemen niet voor daer op te antwoorden, maer aen UE. gerecommandeert laeten sigh daer op nader te informeeren ende yets onbehoorlijcz vindende te reduseeren, ende des nodig bevinden

de antwoort daer na aen voorsz. panglymas te dirigeeren ofte oock wel geheel tot onse nader ordre op UE. te doene rapport achterwegen te laeten."

De 17de Augustus werd Cau door Maetsuycker en eenige Raden aan boord van de Hoff van Zeelant geauthoriseert, waarna het schip vertrok met de jachten Cabbeljau en Meliskerken en de fluit Wakende Boey; de lading der vier bodems, voornamelijk Suratsche en Coromandelsche doeken bedroeg ƒ 118.291 behalve een aantal pakken kleeden, die uit de te ontmoeten Amstellant en Diemermeer gelicht moesten worden [1]).

Can ontmoette beide bovengenoemde schepen bij de hoek van Pontang. Een gedeelte der aangegeven pakken kon niet van onder de overige lading te voorschijn gehaald worden, een ander gedeelte was beschadigd, zoodat slechts 8 pakken werden overgeladen [2]). Daarna werd de reis voortgezet; door zware stormen opgehouden kwam men na zeventien dagen de 3de October in de baai van Indrapoera aan [3]). De volgende dag arriveerde Groenewegen daar met de sloep Casuaris. Hij rapporteerde Cau dat sultan Mohammedsjah weer in zijn rijk hersteld was en met een kleine, niet geheel betrouwbare macht tegen Radja Adil te veld stond. Op eigen gezag had Groenewegen aan Mohammedsjah's verzoek om hulp gehoor gegeven en was met de beide sloepen voor Najutte geweest om het van de zeezijde aan te tasten, terwijl de Sultan van de landzijde zou aanvallen [4]). Door de hevige branding en stroomingen aan de kust was van de aanval echter niets terecht gekomen. Toen Groenewegen inmiddels vernam dat Cau aan de kust was gekomen, zeilde hij af naar Indrapoera.

De beide leiders kwamen overeen het jacht Cabbeljau met een der sloepen naar Najutte af te zenden. Ook deze schepen werden door de hevige stormen verhinderd te landen. Echter namen zij twee vaartuigen, die naar Priaman gezonden waren, om hulp te halen en met een bemanning van Atjehers en Priamanders voor

---

1) Missive J. v. Gr. 2 Jan. 1665.
2) Dagh-register van Batavia 1664.
3) Missive J. Cau 9 Nov. 1664.
4) Missive J. Cau 9 Nov. 1664.

Najutte terugkeerden. De aan boord aanwezige Atjehers werden door Mohammedsjah ter dood gebracht, die van Priaman bleven in handen der Compagnie om zoo noodig als gijzelaars gebruikt te kunnen worden. Eenige malen trachtte men te landen, maar de branding dreigde de sloepen stuk te slaan; ook van de onwillige grooten en troepen van Mohammedsjah was weinig hulp te verwachten.

Toen geen resultaat werd bereikt, zeilde de geheele expeditie door naar Poulo Tjinko, waar aanstonds de grooten der Songipagouers werden ontboden. Cau drong er bij de grooten ernstig op aan, dat het contract nu nagekomen diende te worden. De hoofden zochten wederom uitvluchten; er waren moeilijkheden met eenigen, die wel geen panghoeloe's waren, maar door hun vermogen toch groote invloed bezaten en hun aandeel eischten van de door de Compagnie voor te schieten bedragen, evenzeer als zij, die het contract hadden aangegaan. Bovendien werkte Radja Mamoulia, die als bondgenoot zeer onbetrouwbaar was, achter de schermen, om het verjagen der Atjehers tegen te gaan; in de hoop dat hij ontkomen zou aan de betaling van de belangrijke schulden welke hij aan de Compagnie had. Daartoe maakte hij de Atjehers wijs, dat hij hen ten spijt van alle andere grooten te Salida zou kunnen handhaven en dat de macht der Compagnie zoo onbelangrijk was, dat zij door Priaman gemakkelijk weerstaan zou kunnen worden. Evenwel na lang aarzelen „dat dese natie eygen is", werd het contract door alle grooten ten slotte geteekend, geratificeert en wederzijds uitgewisseld. Tegelijk werd de oude prijs der kleeden wederom geldig verklaard. De na het vertrek van de panglima te Salida nog aanwezige Atjehers verlieten thans de plaats. De onderhandelingen hadden twintig dagen geduurd, gedurende welke tijd men de beide sloepen had vertimmerd en de half vergane Mees weer zeewaardig gemaakt [1]).

Hierna had de afvaart naar Padang plaats, welke overtocht wederom door sterke winden zes volle etmalen duurde; men vond de toestand aldaar redelijk. De panglima had getracht door bepaggering de toegang tot de rivier af te sluiten, wat hem door de Padangers werd belet, die ronduit verklaarden dat zij niet zouden

[1]) Missive J. Cau 9 Nov. 1664.

toestaan, dat hun negorij en omgeving terwille van de Atjehers verwoest werden. De opstandelingen bevalen de panglima zich buiten hun gebied te begeven, waaraan deze niet van plan was gehoor te geven, daar hij zich gesteund wist door eenige der voornaamste grooten en hij hulp uit Atjeh verwachtte [1]). De grooten met hun aanhang die zich voor Atjeh verklaarden, vormden numeriek wel een minderheid maar zij waren de meest vermogenden. In de hoop dat een landing de panglima zou verjagen begaf Groenewegen zich met de sloepen en eenige prauwen boven ordinaris bemand met zes en zeventig militairen aan land. De panglima liet zich door dat wapenvertoon niet tot vluchten brengen en thans trachtte Groenewegen door omkooping de aanhangers van Atjeh op onze zijde te brengen. Een groote moeilijkheid was dat Maradja Nanjuda en de orangkaja Besar met wie de Compagnie in Juli 1663 had gecontracteerd, inmiddels waren overleden, zoodat de Nederlanders de kern van hun aanhang te Padang misten. Hoewel Cau begin November 1664 vooreerst niet aan succes geloofde, meende hij toch niet te kunnen vertrekken wegens de moreele uitwerking die dit op de geheele Westkust hebben zou en achtte gewapend ingrijpen voorloopig eveneens ongeraden [2]). De Padangers dachten er niet over de strijd te voeren uit hun eigen naam met materiëele hulp der Compagnie. Eindelijk nadat weer bijna drie weken waren verloopen, werden vanuit Priaman achthonderd man via Pau naar Padang gezonden om de panglima te hulp te komen.

De Padangers nu vreezende, dat dit de verwoesting van hun negorij zou meebrengen, riepen thans de Nederlanders te hulp een aanbod dat Cau met beide handen aangreep („oft wij traeg waeren omdat lang gewenschte versoeck na te comen cunnen haere weledelheydens duncken"). Er werd overeengekomen dat Cau de Atjehers zou overvallen terwijl de Padangers zelf de grens bewaken zouden om de naderende hulptroepen tegen te houden. De geheele macht van Cau werd met de kleine vaartuigen op een achtermiddag met het geschut overgebracht. De Atjehers, die op een nabije hoogte een tweetal kanonnen hadden opgesteld, vuur-

[1]) Rapport J. Cau 13 Jan. 1665.
[2]) Missive J. Cau 9 Nov. 1664.

den herhaaldelijk tijdens de landing zonder ander effect dan eenige lichte verwondingen.

De vijand, die van over het gebergte trachtte te naderen, werd intusschen tegengehouden door een Compagnie musketiers, die Cau de bergkam had laten bezetten. Nadat ook de artillerie geland was „ons canon sonder veel te missen mede op haer lieten los gaen, 't welck haer in den avont subytelijck dede resolveren haer opgeworpen sterckten en twee yser stuckjes vol schroot en wel opgeroeyt te laeten staen en de vlucht te nemen" [1]).

Cau vernam deze vlucht eerst na middernacht, toen men alles in gereedheid bracht om de vijand de volgende morgen aan te vallen. Van de beide veroverde stukken geschut bleek het eene geheel waardeloos te zijn. De woningen der gevluchte Atjehers werden door de Padangers geplunderd. Nadat men gerust had, werd de geheele macht op een compagnie na, waarmede Cau en Groenewegen aan land bleven, weer naar boord gezonden, teneinde de bevolking niet noodeloos lastig te vallen. De volgende dag werd het contract geteekend en uitgewisseld.

Behalve de 400 realen die Groenewegen aan de grooten had geleend, voor de komst van Cau, om hen van de Atjehsche zijde los te maken, werden thans nog 610 realen verstrekt op voorwaarde, dat de betaling zou geschieden door niet voldoening van de gewone rechten die de Compagnie verschuldigd was [2]).

Bij het afscheid drongen de Padangsche grooten er op aan, dat de Nederlanders er voor zouden zorgen, „die van Ticou en Priaman het sij met will off tegen wil te doen condescenderen in het selve contract", daar zij anders groot gevaar liepen. Eenige der Padangsche grooten maakten de verdere expeditie mee, om op de overige plaatsen waar zij bloedverwanten hadden, eerst aan land te gaan, de situatie te verkennen en zoo noodig hen die de Atjehsche zijde nog hielden, tot de Compagnie over te halen.

Voor Tikoe gekomen, bleef men aldaar drie etmalen stilliggen, zonder dat een der Tikoereesche grooten naar boord kwam. De meegegane Padangers tusschen Tikoe en Priaman geland, kwamen aan boord terug en rapporteerden dat de bondgenooten gedwongen

[1]) Rapport J. Cau 13 Jan. 1665.
[2]) Missive J. v. Gr. 2 Jan. 1665.

werden de Atjehsche zijde te houden en niets durfden ondernemen. Echter was er tusschen de Padangers en de Tikoereesche vrienden overeengekomen, dat de Hollanders de plaats maar moesten aanvallen, welke onder het bevel der Atjehers schijnbaar verdedigd zou worden door de Tikoereezen. Dezen zouden dan plotseling de vlucht nemen en de Atjehers alleen laten staan tegenover de Nederlanders. Zoo goed en zoo kwaad het ging in verband met de geringe kennis van 's vijands stellingen, werden de lichte vaartuigen voor de kust gebracht en bemand met de geheele militie. De commandeur vermaande de troepen „den vijant courasieuselijck onder de oogen te treden niet twijffelende off dien stercken helper israels den grooten heer der heerscharen zoude met ende bij te onser hulpe wesen" [1]).

Hierna voer men naar de kust, doch de helft der prauwen en sloepen werden in de hevige branding door de onvoorzichtigheid der stuurlieden omgeworpen hetgeen een aanmerkelijk oponthoud gaf. Daar men waar kon nemen dat de vijand zijn stellingen bezet hield, werden bij een hernieuwde landing twee compagnieën aan wal gezet. Het vuur van de vijand slaagde er niet in „ons te beschadigen" en bij de eerste stormaanval na een kort handgemeen sloeg hij op de vlucht. De vervolging over de moerassige wegen duurde niet lang. De vluchtende Atjehers verzochten aan de nabije bergnegorijen om zich daar terug te mogen trekken, hetgeen hun geweigerd werd, evenals de doortocht door de tusschen Tikoe en Priaman gelegen vlekken, zoodat zij gedwongen waren heel naar Passeman te vluchten. Het weinige dat de Atjehers in hun woningen hadden achtergelaten, werd geplunderd. Het verzoek der inwoners tot staking der vijandelijkheden werd ingewilligd op voorwaarde, dat alle grooten zoowel die voor als tegen de Nederlanders waren geweest, zoo spoedig mogelijk aan boord zouden komen.

De grooten hadden het lagere volk, dat vrij veel macht bezat, tot dusverre van het contract geheel onkundig gelaten, waarom zij Cau lieten verzoeken dit niet bekend te maken, maar zich tegenover de bevolking te houden „off wij nu eerst contracteeren souden". Cau nam dit voorstel aan en ten aanhoore van vele honder-

[1]) Rapport J. Cau 13 Jan. 1665.

den Tikoereezen werden de artikelen tot tweemaal toe overluid voorgelezen en „haer grooten afgevraegt off sij ten eenemael genegen waren deselve te achtervolgen".

Waarop onderteekening en wederzijdsche uitwisseling volgde. Uit het verloop was duidelijk gebleken dat zonder gewapend ingrijpen te Tikoe van de verdrijving der Atjehers niets was terecht gekomen.

Aangaande de handel werd nog overeengekomen, dat overal aan de Westkust dezelfde prijzen zouden gelden, „waer door veel moeyte in het toecomende sal voorgecomen werden". Ten einde de handel zoo spoedig mogelijk te hervatten, werd bepaald dat de Tikoereezen voor de Compagnie een houten woning als loge zouden zetten. Hierna werd „ons kleyn lager" opgebroken en ging men aan boord om dadelijk door te zeilen naar Priaman. Daar aangekomen, kon men vanuit zee duidelijk waarnemen, dat langs de kust geduchte verdedigingswerken aangelegd waren. Terstond werden sloepen en prauwen uitgezet om langs de geheele wal te peilen waar men met de lichte schepen de vijandelijke werken zoo dicht mogelijk benaderen kon. Daar Cau en Groenewegen wisten dat er met het sterk Atjehsch gezinde Priaman toch niets te beginnen viel, besloten zij de versterkingen na het invallen van de nacht aanstonds aan te vallen en gebruik te maken van de lage waterstand en de geringe branding. In de nacht van vier of vijf December „Godes heyligen naem om sijne hulp aen roepen sijnde" [1]) landde men omstreeks elf uur met alle vaartuigen. Toen alle troepen van boord gekomen waren, werden de schepen van de wal weggezonden om alle „hoop op vlucht voor onsen aff te snijden".

De vijand, 500 à 600 Atjehers, behalve vele inwoners [2]), hield dapper stand, zoodat in der haast twee compagnieën en een stuk geschut naar zijn flank gezonden werden, die weldra de toegang tot de rivier geforceerd hadden. Eenige vijandelijke ruiterij wilde de doortocht beletten, doch werd weldra teruggedreven. De Nederlanders kregen daarbij slechts enkele gekwetsten, doordat zij bij de rivierzijde veel lager zich bevonden dan de vijand, die meest

---

[1]) Rapport J. Cau.
[2]) Missive J. v. Gr. 2 Jan. 1665.

hoog over hen heen schoot. Nadat alle manschappen en de stukken geschut over waren, marcheerde men in stilte zonder trommelslag langs het strand naar de voornaamste versterking van de vijand. Vlak bij gekomen werd men door een onverwacht salvo ontvangen, waardoor twee dooden en twaalf gewonden vielen, behalve verscheidenen die door voetangels gekwetst werden. Voor een tweede salvo ontbrak de vijand de tijd, daar de Hollanders zich plotseling in de sterkte bevonden en de stukken veroverd hadden. Na een langdurig handgemeen vluchtte de vijand die achtervolgd werd, zoolang het terrein voldoende breed was maar „aen de engte der ruygte comende" lieten de bevelhebbers de achtervolging staken. Om in de voornaamste sterkte door te dringen, moest men de kloof passeeren, hetgeen bij nacht niet geraden was. Daarom werd besloten de verdere nacht door te brengen op de plaats waar men gekomen was en waar eertijds de loge der Compagnie had gestaan. De volgende dag zou men dadelijk na zonsopgang de poort van de sterkte trachten te forceeren. Doch wat het moeilijkst had geschenen, bleek het eenvoudigst. De volgende ochtend vond men de poort geopend en de versterking verlaten, hetgeen groote verwondering wekte. Niets van waarde was ter plaatse achtergebleven. De troepen werd een plaats aangewezen „om daer veltleger te houden" en op straffe des doods werden plundering en brandstichting verboden [1]).

In het huis van de panglima werd vermoord gevonden de inlandsche gezant, die men vanuit Tikoe naar Priaman gezonden had om de bedoelingen van de Compagnie en haar bondgenooten uiteen te zetten en de Atjehers vrije aftocht te bieden. In de namiddag verscheen een der Priamansche grooten met een witte vlag, die namens alle hoofden kwam verzoeken dat zij onbekommerd naar het Hollandsche kamp mochten komen om te trachten tot een contract te geraken; dat de wapenen in die tusschentijd zouden rusten en hun dorpen ongeschonden blijven. Voor de tijd van drie etmalen werd dit toegestaan en eveneens een verlenging die zij na afloop van deze termijn verzochten, daar het duidelijk werd [2]) dat zij gaarne een contract wenschten.

[1]) Rapport J. Cau.
[2]) Rapport J. Cau.

De voorloopige onderhandelingen werden gevoerd door de Padangsche grooten, die tot dit doel de expeditie medemaakten. Het resultaat was dat alle grooten van Priaman in het kamp verschenen en verzochten de met Tikoe en Padang gemaakte contracten te mogen zien. Ten slotte kwam men tot dezelfde overeenkomst.

De verliezen der Priamanders waren vrij aanzienlijk geweest: honderd gewonden onder wie drie hoofden en vijf en dertig gesneuvelden.

Een juiste plaats werd gekozen om een loge te bouwen, dicht bij de rivier ter wille van een gemakkelijke aanvoer. De hoofden verzochten, dat de fluit De Wakende Boey voor de kust zou blijven liggen, daar zij bevreesd waren voor eventueele hulp, die vanuit Atjeh over zee voor de verdrevenen zou komen; tegen aanvallen van de landzijde zouden zij zich zelf verdedigen. Verder namen zij aan hun land „in het corte van alle Atchinders te suyveren" waartoe Cau vrijgeleide toestond om naar Atjeh uit te wijken en zoo noodig vervoer met vaartuigen der Compagnie.

Naar Priaman kwamen nu ook gezanten van Bajang dat voor weinige dagen met zijn vijanden tot overeenkomst was geraakt [1]. Zij verzochten eveneens in het contract opgenomen te worden. Aanvankelijk antwoordde Cau alleen dat hij persoonlijk wel eens naar hun land zou overkomen. Na veel aandringen hunnerzijds stemde de commissaris toe, waarop zij de Atjehers uit hun land uitdreven en toezegden de bij hen aanwezige peper, ongeveer achthonderd baren per eerste gelegenheid naar Salida te voeren.

---

[1]) Missive J. v. Gr. 2 Jan. 1665.

BESLUIT

Met het contract met de Bajangers was feitelijk Cau's taak afgeloopen. De geheele Westkust met uitzondering van het opstandige Najutte waar Sultan Adil verblijf hield had de bescherming der Compagnie aangenomen. Om op alle eventualiteiten voorbereid te wezen liet echter Cau bij zijn vertrek honderd man achter onder bevel van twee sergeants. Daar hij terecht het behaalde succes nog niet als definitief beschouwde drong hij er bij de regeering op aan, dat men de schepen voor de Westkust, die geregeld onvoldoende bemand waren van meer matrozen zou voorzien „daer nochtans op dese westcust deselve dobbel hooren versien te wesen". Voor de eerstvolgende jaren adviseerde hij dat geregeld aan de kust een vloot zou zijn van drie of vier groote oorlogsjachten en drie sloepen allen van meer diepgang dan de aanwezige „om daerdoor die van Aetchin alle hoope van recuperatie te benemen."

Aanvankelijk had Cau besloten de fluit Mees vooruit te zenden, maar nu de gebeurtenissen ten slotte nog eerder gekomen waren dan hij verwacht had, verviel een voorafgaand bericht naar Batavia.

De Mees werd bestemd om de Bajangsche peper in Februari over te brengen, terwijl de Meliskerken de Tikoesche peper zou innemen om in Maart, wanneer er een ander jacht voor in de plaats was gekomen terug te keeren. Behalve deze beide schepen bleef ook de Cabbeljau om voortdurend langs de kust te kruisen. Liever had Cau de Hoff van Zeelant ook nog achtergelaten maar deze werd in elk geval te Batavia terug verwacht. Van niet minder belang dan de aanwezigheid van de noodige oorlogsmacht achtte Cau die van koopwaren; hij adviseerde de regeering dringend van elk met peper en goud geladen schip dat te Batavia kwam zoo spoedig mogelijk een met kleeden en contanten terug te zenden en de ongeregelde uitzendingen op te geven want „in dese tijdt en moeten noch en cunnen dese comptoiren niet 't eenemaal ontbloot van cleeden en coopmanschappen gelaeten werden insonderheyt nu sij haer verbonden hebben

met de comp^e^. Als grootste gevaar zag Cau de mogelijkheid dat de inwoners wanneer er geen voldoende ruilmiddelen waren, de Atjehers en andere vreemde Oosterlingen terug zouden roepen. Om dit mede te helpen voorkomen werden vier kantoren opgericht n.l. te Tikoe waar de onderkoopman Samuel Loth aan het hoofd stond [1]), te Priaman een belangrijker loge onder Hendrick Maerschalck met een adsistent en tien soldaten en matrozen, te Padang dat naar het plan van jaren geleden de hoofdnederzetting zou worden, waar Groenewegen zelf verbleef [2]) en Poulo Tjinko dat in het vervolg alleen maar pakhuis en opslagplaats wezen zou. Hoewel men verplicht was tengevolge van belofte tot een loge op Salida, meende Cau dat men aldaar vooreerst niet zou „huysvesten maer het selve met soete woorden soecken uyt te stellen en soo 't int goede geexcuseert conde werden het ware wenschelyck" [3]).

De ongeregelde toestanden te Songipagou waar geen behoorlijke rechtspleging was en de bevolking bijzonder traag, brachten den commandeur er toe de grooten op hun herhaald aandringen om een loge te antwoorden „dat sulcx niet eer doen souden voordat wij ten vollen van onse Persoonen en goederen verseckert conden wesen". Voorts eischte hij, dat er eerst recht gedaan werd inzake de moord op de jongen van Groenewegen die eerst tot diefstal van diens goud en lijfgoederen was aangezet.

Een loge te Indrapoera achtte Cau vooreerst overbodig, daar de verwoesting der pepertuinen aldaar de leverantie voor eenige jaren onmogelijk maakte. Kotatengah en Bajang maakten ook aanspraak op een loge, doch daar deze beide negorijen gewoon waren hun producten te Padang en Salida aan te brengen, achtte Cau dit eveneens overbodig.

De tweede Januari 1665 vertrok Cau met De Hoff van Zeelant en de Wakende Boey naar Batavia waar hij 13 Januari aankwam.

Hoewel nu behalve te Najutte het contract overal geteekend en geratificeerd was, was de toestand nog lang niet geconsolideerd. In Februari werd de adsistent Jacob Cornelisz. met 2 soldaten in een prauw naar wal gekomen, in het zicht van de Meliskerken aan het

[1]) Missive J. v. Gr. 2 Jan. 1665.
[2]) Rapport J. Can 13 Jan. 1665.
[3]) Rapport J. Can 13 Jan. 1665.

strand te Tikoe vermoord. Als wraak werd de negorij in asch gelegd, een maatregel waarmede de Hooge Regeering achteraf accoord ging [1]). Op verschillende plaatsen der kust waren nog Atjehers achtergebleven, die wachtten op hulp vanuit Atjeh. Inplaats van de Cabbeljau die Cau voor heen en weder kruisen aangewezen had, gaf de regeering last dat twee jachten en twee sloepen in het vervolg de kust bewaken zouden. Met Cau's beslissingen aangaande de vestiging van factorijen kon Groenewegen zich niet vereenigen. Hij adviseerde te Nares een loge te maken die tot doel zou hebben zoo mogelijk een centraal punt te worden, waar op de lange duur de handel van Tikoe en Priaman samengetrokken zou kunnen worden. Ook te Kotatengah wenschte hij een loge doch moest deze wegens geldgebrek voorloopig opschorten [2]). De opperkoopman wilde Kotatengah met Padang tot de twee belangrijkste militaire steunpunten maken en versterkte daarom de in de zomer van 1665 gebouwde loge te Padang met vier stukken geschut [3]).

Inmiddels was hij 23 Maart met de Cabbeljau en de sloep Casuaris over Indrapoera naar Najutte gezeild om het met de wapenen aan te tasten. Te Bongo eenige mijlen ten noorden van Najutte zette hij soldaten aan land, die met Sultan Mohammedsjah van de landzijde de plaats aanvielen.

Toen Groenewegen 2 April voor Najutte gekomen, met de rest van zijn manschappen wilde landen, onder bescherming van het scheepsgeschut, werd hij met de Casuaris in de sterke branding omgeworpen, waarbij vijf man verdronken en hij zelf ter nauwernood ontkwam. Drie dagen later werd de plaats bestormd die daarna door Adil verlaten werd. Deze vluchtte naar de bergnegorij Sablat, waar hij zich nog eenige maanden staande hield. De grooten van Najutte onderteekenden als laatsten het contract.

Met de algeheele aanvaarding van het Painansch Contract door de Westkustgrooten was een eerste definitieve stap gedaan naar de inbezitneming van Sumatra's Westkust.

---

[1]) Uytgaende Briefboeck 1665.
[2]) Miss. J. v. Gr. ult. Febr. 1665.
[3]) Miss. J. v. Gr. 2 Aug. 1665.

BIJLAGEN

CONTRACT ende overeencominge tusschen de Nederlandsche geoctroyeerde Oostindische Comp^{e} ter eenre ende d'Aetchynse ondersaten op de Sumatrase Westcust inde plaatsen van Tyco, Priaman en Indrapoura ter ander zijden gemaect ende verhandelt door de respectieve gecommitteerdens wederzijts, namentlyck de gesanten van de Aetchince Maij^{t} ende dien van wegen d'Ed^{e} H^{r} Gouvern^{r} Gener^{l} in Batavia hier onder genomineerdt; alles ter overstaen vande respective panglimas ende oppergebiederen van die plaetsen mitsgaders van 's Comp^{s} presente cooplieden thans op voorschreven plaetsen in handell zijnde.

Voor eerst is opt voordragen wegens d'E. Comp^{e} onder de regeringe van d'Ed^{e} H^{r} gouvern^{r} gener^{l} Cornelis van der Lijn en H^{ren} raden van India desen jare van de Maij^{t} de Coninginne Mamoelia Paducca Sirij Sulltan in Aetchin geobtineerdt ende dienvolgende ook p^{r} schriftelyck esstemia toegestaen ende gelast inde plaetsen van Tyco, Priaman ende Indrapoera een vasst, bondigh ende jmmerduijrent contract te maeken door ons vande Nederlandsche Comp^{e} met heure onderzaten respective over een seker ende vast blijvende prijs inde verhandelende cleeden van verscheyden sorteringen tegens aenneminge off in trocque van heuren peper

Ten tweeden zoo bekennen ende verclaren wij onder ende terzijden geschreven, dat zulcx inder besster forma ende wegen als doenlijck g'achtervolght is ende anderen op de volgende wijse ook over een zijn gecomen te weten dat van nu voortaen ende ten eeuwigen dage soo lange de handell tusschen onse beyde natien werdt duijren, jaerlycx des Comp^{s} cleden ende lijwaten op den hier onder gespecificeerde prijse van die vande Nederlandsche natie wegens d'Comp^{e} sullen gelevert werden, daer jegens oock de quantiteyt peper van die

van de aetchijnse natie op de Westcust ende plaetsen voornoemt uytgekeerdt werden, namentlijck:

de swarte brede bafftas	$6\frac{1}{2}$	ps	jder voor een baer pep^r van 3 picolls
smalle d^os sonder hooffden	8	„	
cangans	11	„	
rode chelas	12	„	
niquanias	17	„	
kannenkijns	38	„	
guinees lijwaet	4	„	
witte zalempoeris	7	„	
blauwe d^os	7	„	
witte bethilles d. 32 asta	7	„	
witte percallen	13	„	

Andere bijcomende sorteeringe van cleden en lijwaeten naar advenant van de bovenstaende

Ten derden dat dit contact zall valeeren op ijder der voorschreven handellplaetsen sonder onderscheijt offte eenige nader tegensprekingh maer vasst ende ongevioleerdt gehouden ende gecontinueerdt worden.

Ten vierden volgens d'ordere van de Aetchince Maijt sullen ook secluderen ende ontseggen voortaen ende intoecomende alle vreemde negotianten hier te handelen op de voorschreven plaetsen tzij wie die ook zijn, Europianen off Indianen, except die van de Aetchijnce croon ende die van de Nederlantsche Comp^e.

Verclaeren oversulcx alles hier bovenstaende inder minne ende besster voegen g'accordeert ende zoo verhandelt te zijn, belovende oock de contractanten wederzijts t'zellve ongebrooken ende onvervallscht naer te comen ende t'aghtervolgen.

Gecontracteerdt in Tijco den 6^en November a° 1649 door de ambassads van de Aetchijnce crone, d'orangcaijs Sijbridij India ende Radia Moedelljaer ende den oppercoopman Joan Truijtmans indie commissie gebruijckt wegens d'Nederlantsche Comp^e ten overstaen ende gevallen vanden gouvern^r Paducca Sirij Maradia ende d'orangcaijs Souradia ende Maradia de Radja s'ampt de vordere jngebooren grooten ende cooplieden deser plaets mitsgaders den oppercoopman Hendk Creijerszoon ende ondercoopman Joannes Waghter jnden dienst van gemelte Comp^e en jn dien handell in Tico leggende.

Alles geconfirmeerdt in Priaman den 9^en November voorschreven maents ende gesubsigneerdt vande jegenwoordige regeerders te

weten vande Aetchinse gesanten, vanden panglima en regeerders in Tijco vande Regeerders in Priaman ende daer onder geteekent Joan Truijtman, Henrick Creijerszoon en Joannes Waghter.

Uit DAEGELYCXE AENTEEKENINGE van Jan van Groenewegen 1662.

. . . .

Eerstelyck dat de Vereenigde Nederlandsche Oostindische Comp^e soo veer als de Songij pagours haer gebiedt op dese cust sijnde van Sillida tot aen Ajer hadije nu off hier naer soude mogen comen te besetten eenelijck sal mogen negotieeren met excursie van alderhande natie, soowel Europeesche als Indische, geene uitgesondert.

Ten tweeden dat gemelte Comp^e tolvrij van peeper, gout benyewijn camfer en voorts generalijcken van alles wat haer Ed. in haer lant soude mogen te negotieeren wesen, sal

Ten derden. Bij gevolgh sal niemant onder haer gebiedt resorteerende, vermogen aen eenich volck wiet oock magh zijn, langx voorsz. cust comende, ende onder dier specialijck de Engelse, eenige handel verleenen op peene, dat wie daer tegens te doen quam, daer over (alwaert van de regeringe) tot ruyne gestraft sal worden.

Ten vierden voorsz. Comp^e eenich gout negotierende sal 't selve door den vieren oft soo 't haer sal goet duncken vermogen te preuven alvoorens vande prijs werden gecontracteert.

Ten vijffden buyten de vooraengetogene tolsgerechtigheyt sal de Ed. Comp^e geven ende betaelen aen de vier Coningjens, en d'Ordinarij pongelous de gewoonelijcke schenckagie Roeba Roeba, anckeragie en andere lasten, soodanigh als ten tijde vande Atchinders op ijder plaets waer remoreerde gebruyck sij geweest.

Ten sesten. Indien der eenige questie 't sy te water off te lande tusschen de Nederlanders voorvalt dat deselvige van wat natuyre die sijn mach, bij ofte tusschen voorsz. Nederlanders selve sal worden affgemaeckt ofte bemiddelt sonder dat de Inwoonders haer daer mede het minste sullen hebben te bemoeijen.

Ten sevenden. Tenwaer eenich verschil tusschen een Nederlander en Inwoonder quam voor te vallen van wat aert oock deselvige sijn mach sulcx sal doort Nederlants hooft end' Inwoonders te samen werden g'diffineert soodanich als naer recht en reede sal werden bevonden te behooren.

Ten achtsten sullen de Nederlanders int minste nochte meeste met genoemde Songy pagours, hare regeringe, saecken van gelooff ofte religie bemoeijen, maer haerlieden alles laten derigeren. gouverneren en bestellen sulcx als zij van outs her sijn gewoon te doen, en sal mogen goet duncken, soo mede in tegendeel sullen gem. Pagours niet vermogen de Nederlanders haer Godsdienst exercerende daer mede te spotten, nochte voor caffers te schelden, maer in vrede laten negotieeren.

Ten negenden sal meergedachte Comp[e] 't sij op Sillida waer reets geplaats zijn, ofte Priaman en Ayerhadye, ofte eenige andere plaetsen onder geseijde pagours resorterende, waert haer E sal goetduncken te resideren een premante woningh van hout, plancken als anders daer toe vereysschende tot accommodatie van haer coopmanschappen en volck (op desselfs eygen costen) met hulp der Inwoonderen mogen oprechten ende stapuleeren.

Ten thienden alle de Ingesetenen die van Batt[a] met pas vande E. Comp[e] op dese cust negotieren, sullen soodanigh ende in dier vougen als d° Nederlanders getracteert worden.

Ten elffden soo sullen de Nederlanders ende d'Songy pagouders op dese cust gemeene vijanden hebben, den anderen bij voorval, soo veel vermogend sijn seconderen ende bij al dient geviel d'Atchinders off eenige andere vijanden met macht quamen om onse bongenooten te bespringen, sullen d° Nederlanders d'selvige protigeeren, en beschermen soo veel in haer vermogen is en haer de gelegentheijt sal toelaeten connen.

Tot besluyt ende ten laetste verbinden genoemde Songypagours op 't goetvinden vande Ed[en] Heer Gouverneur Generael en d'heeren Raden van India de Atchinders, 't zij van wat conditie die oock soude mogen wesen jegenwoordig onder haer gebiedt, als voornamentl. in Zilliada remoreerende naert voltrecken vant staande accoort in geenderhande wijse meer in haer landt te gedoogen, maer alle ten eersten doen vertrecken en bij ongehoorsaemheyt daer toe constringeren met haer eygen vaertuygen oftewel Comp[s] jachten daetelijck naer Atchin te laaten navigeren, in dier vougen als haer gedachte E int aenstaende sullen bevinden te behooren. . . . .
. . . .

OVEREENKOMST te Batavia 6 Juli 1663.

Accoord ende eeuwig verbont gemaekt tusschen de commandeur Jan van Groenewegen, opperhooft van de Nederlandsche negotie op de Westcust van Zumatra, uyt de name ende van wegen de vereenigde Comp[e], mitsgaders van de Gouverneur Generael ende Raden van India ende op approbatie van deselve te eenre, ende de landheeren ende grooten van 't land van Indrapoura ter andere zijde.

Eerstelijk: is geaccordeert en over een gekomen, dat de gemelte Nederlandsche Comp[e] voortaen int land van Indrapoura ende de plaatsen daeronder soorteerende, alleen sal mogen handelen in de waaren, aldaer vallende ofte getrocken sijnde, met uytsluytinge van alle andere volken ende natien, geene uytgesondert.

En sal dien volgende niemand, groot ofte kleen, aen eenig volk, wie deselve ook sullen mogen wesen, soo Europianen, als van dese landen, vermogen te geven eenigen handel ofte negotie, van wat coopmanschappen ofte waeren het oock sal mogen wesen op peene, dat de geene, die hem hier tegen bevonden sal worden vergrepen te hebben, aen goet lijf en leven gestraeft sal worden na exigentie van saaken.

Ten tweeden: dat de gemelte Comp[e] in het land van Indrapoura ende de havens, daeronder behoorende, sal wesen tolvrij van alle coopmanschappen ende waeren, soo die sij daer aenbrengen ende vercoopen, als negotieren ende uytvoeren sal, geene uytgesondert, maer sal alleen gehouden wesen te betaelen de oude recognitien van roeba roeba, als andere gerechtigheden, die de landgrooten en andere suppoosten van deselve tot noch toe boven de Achinse tollen, altyt getrocken ende genooten hebben, sonder meer.

Ten derden: is geaccordeert en over een gekomen, dat, wanneer de ingezetenen eenig gout presenteeren sullen te verkoopen, de ministers van de Comp[e] het selve, alvooren den prijs te maeken, om alle valscheyt ende bedrog voor te komen, sullen vermogen te proeven in 't vijer ofte op soodanighen wyse als sy sullen goedvinden.

Ten vierden: alsoo de gemelte landheeren ende grooten van Indrapoura, gemoveert sijnde geworden door de groote vexatien, gewelden en onredelijkheden, die sy ende haere onderdanen van tyt tot tyt van de Achinse regeeringe te lyden hebben, te raade syn geworden, nevens haer gebuir volcken, op dese Westkust geseten, het voorschreven onverdraeglyke jok der voorsz. vreemde regeeringe van haeren hals te werpen ende de panglimas ende andere ministers van 't Achinse hof met alle haaren aenhang uyt te setten, sonder die oyt weder te admitteeren, ofte in te laaten, soo is geaccordeert en over een gecomen, dat het voorsz. land van Indrapoura met de plaetsen daeronder behoorende, voortaen ende ten eeuwigen dage staen ende blijven sal onder de protectie ende bescherminge van de gemelte nederlandse Comp^e^ ende dat de gemelte landheeren, grooten ende onderdanen deselve Comp^e^ daer voor sullen erkennen ende respecteeren, gelyck dat behoort gelyck de Comp^e^ aen haere syde dan ook belooft ende aenneemt het voorsz. land van Indrapoura voortaen te protegeeren ende te beschermen tegen alle vijanden, die haer sullen willen vermeten te beledigen ofte oorlog aan te doen, wel te verstaen, aen de zee kant ende ter zee, maer ver landwaert in ofte tegen het volk van 't gebergte en sal de gemelte Comp^e^ niet verobligeert ofte verbonden wesen haer assistentie ofte bystand te doen, verder dan haer bequamelyck sal gelegen komen.

Ten vijfden: iemand van 't volck van de Comp^e^ soo Nederlanders, als andere natien ende soo vrye als lyfeygen, eenige misdaad begaande tegen een ander dienaer ofte onderdaen van de Comp^e^, soo sal daer over recht gedaen ende justitie bedient worden door het opperhooft der Nederlanders, die ter plaetse wesen sal, sonder dat de landheeren ofte eenige andere rechters hen daer met sullen hebben te bemoeyen; maer eenig verschill ontstaende ofte misdaed begaen wordende tusschen ofte tegen het volck van de Comp^e^ ende iemand van 't volck van Indrapoura, soo sal daerover gecommitteert worden een gemeenen raad, bestaende uyt gelyck getal Nederlanders ende Indrapouresen, by dewelcke deselve sal afgedaen ende gesententieert worden, soo als nae reden ende billykheyt geordeelt sal werden te behooren.

Ten zesten: is versproken ende over een gecomen, dat alle de boven gespecificeerde privilegien ende voorrechten van de Compe op de kust van Indrapoura ook genoten ende gegaudeert sullen worden by haare onderdanen ende alle andere, die daertoe met speciale zeebrieven sullen wesen voorsien, uytgesondert alleen de gout handel die de Compe alleen aen haer behout ende aen niemand anders gecommuniceert sal worden; ende wie van de ingesetenen van Indrapoura bevonden sal worden eenig gout aan iemand anders dan aen de Compe vercocht ofte getransporteert te hebben, sal daerover sonder aenschouw van persoonen, gestraeft worden tot een afschrik van andere.

Ten sevensten: eenig dienaar ofte ander onderdaen van de Compe het sy vry ofte lyfeygen, hem int lant van Indrapoura comende te versteken ofte schuyl te houden, en sal niemand van de inwoonderen, groot ofte cleen, hem vermogen aen te houden ofte te verbergen, maer sal een ieder desulke gehouden weten terstond aen te geven ende aen de Compe te overhandigen, op peene van de hoogste straffen.

Ten achtsten: tusschen die van Indrapoura ende eenig ander land ofte volck van dese Westcust, mede van dit verbond synde, eenig geschill ofte different komende te staen, en sullen deselve partyen contendenten daerover niet vermogen tegen malkanderen in de wapenen te komen ofte d'een de ander eenig feytelyk leet te doen, maer sullen gehouden wesen haer questien de Compe bekent te maeken, om by deselve ist doenelyk, ter neder geleyt en beslecht te worden ofte wel met de andere bondgenooten die neutrael sullen syn, gedecideert en afgedaen te worden, nae dat verstaen sal worden te behooren; ende welker uytspraek deselve parthyen contendenten dan sullen gehouden wesen te gehoorsamen ende nae te komen, op peene van contrarie doende, van de Compe en de andere gesamentlyke bondgenooten gestraeft te worden nae exigentie van de faietelykheyt ofte ongehoorsaemheyt die sal wesen gepleegt.

ACCORT en eeuwigh verbondt gemaeckt tusschen de E. Commandeurs Jacob Cau ende Jan Groenewegen als volle macht hebbende vanden E[n] Heer Joan Maetsuycker Gouvern[r] Generael ende d'Ed. Heeren Raden van India uyt den naem ende van wegens de Vereenigde Oostindische Compagnie ter eenre ende de landt heeren en grooten vant geheele Landt van Priaman, ende de andere volckeren die daer onder sorteren, ter andere zyde.

Eerstelyck is geaccordeert en over een gecomen dat de gemelte vereenichde Comp[e] voortaen int land van Priaman ende de plaetsen daeronder sorterende alleen sal mogen te handelen in alle waren daer vallende ofte getrocken synde uyt uytsluitinge van alle volcken ende natien, geene uytgesondert.

Ende sal diensvolgende niemand groot off cleyn aen eenigh volck, wie deselve oock sullen mogen wesen soo Europeanen als vandese Landen vermogen te geven, eenigen handel ofte negotie van wat Coopmanschappen ofte waren het soude mogen wesen, op peene dat de geene die hem hier tegen sal bevonden hebben vergrepen te hebben aen goet, lyff en leven gestraft te werden naer exigtie van saecken.

Ten tweeden dat gemelte Comp[e] in het geheele Landt van Priaman ende de havens daer onder behoorende sal wesen thol vry van alle coopmansch. ende waaren, soo die sy daervan brengen ende sceepen als negotieren ende uytvoeren sal, geene uytgesondert maer sal alleen gehouden wesen te betalen de oude recognitien van roeba roeba ende andere gerechtigheden die de landt grooten ende andere suppoosten van deselve tot noch toe boven de Achinse thollen altyt getrocken ende genooten hebben, sonder meer.

Ten derden is geaccordeert ende over een gecomen, dat wanneer de Ingesetenen eenigh gout presenteren sullen te vercoopen, de Ministers van de Comp[e] het selve alvooren voor de prys te maecken om alle valsheyt ende bedrogh voor te comen, sullen vermogen te proeven in 't vier ofte op soodanighen andere wyse, als sy sullen goetvinden.

Ten vierden alsoo gemelte Landtheeren en grooten van Priaman verlost synde geworden door de wapenen der E. Comp^e van de vexatien gewelden en onredelyckheden die sy en haer onderdaenen van tyt tot tyt vande Aetchinse regieringe te lyden hebben gehadt ten eeneraet geresolveert ende ten rade syn geworden, nevens haer gebuer volcken, op dese westcust geseten, die alles het onverdragelyck Aetchinse jock afgeworpen, ende deselve Croone inder eeuwigheyt hebben afgeswooren nu noch ten eeuwigen dag geene panghliemans off andere Aetchiense ministers oock geene Aetchienders wie die wesen mogen noyt onder het Priamanse gebiedt ofte district te sullen dulden, laten aencomen, veel min eenige domicilie aldaer te houden, maer deselve en het heele Aetchiense ryck, inder Eeuwigheyt voor haere vyanden te houden en in plaetse vandien, is geaccordeert ende over een gecomen, dat het voorsz. landt van Priaman met de plaatsen daer onder sorter. voortaen en ten eeuwigen dagen staen en blyven sal onder de protexie ende bescherminge vande gemelte Nederlandts Comp^e ende dat die gem^e Landtheeren, grooten ende onderdanen maer successiv inder eeuwigheyt deselve Comp^e daer voor en als haren verlossers en souveraine sullen erkennen, respecteren, houden en doen houden gelyck dat behoort en als getrouwe Landtgrooten schuldich syn; waerop dan gemelte Comp^e van haer syde oock belooft en aenneemt het voorsz. landt van Priaman en haere Ingesetenen voortaen te protegeren ende te beschermen tegen alle vyanden die sich sullen willen vermeten haer te beledigen ofte eenigen oorlogh aen te doen, wel verstaende aende zeecant ende ter zee; maer verre landtwaer in ofte tegen het volck vant geberchte en sal de gemelte Comp^e niet verobligeert ofte verbonden wesen haer adsistentie ofte bystant te doen, vorder dan haer bequamelyck sal gelegen comen.

Ten vyffden yemant vant volck vande Comp^e soo nederlanders als andere natien soo vrye lyffeygenen eenige misdaet begaende tegen een ander dienaer off onderdaen vande Comp^e soo sal daer over recht gedaen ende justitie bedient worden, door het opperhooft vande nederlanders die ter plaetse sal wesen, sonder dat de landtheeren ofte eenige anderen rechtens hen daer met sullen hebben te bemoeyen maer eenigh geschil ontstaende ofte misdaet

begaen wordende tusschen ofte tegen het volck van de Comp^e^ en jemandt vant volck van Priaman soo sal daer over gecommitteert worden een gemeenen raadt, bestaende uyt gelyck getal Nederlanders ende Priamanesen by dewelcke sal affgedaen ende gesententeert worden soo als nae reden ende billicheyt geoordeelt sal worden te behooren.

Ten sesten is versproochen ende over een gecomen dat alle de boven gespecificeerde privilegien ende voorrechten vande Comp^e^ op de custe van Priaman oock gegaudeert ende genooten sullen worden by hare onderdanen ende alle andere, die daer toe met speciale zee brieven sullen wesen versien, uytgesondert alleen de goudt handel, die de Comp^e^ alleen aen haer behoudt ende aen niemant gecommuniceert sal werden ende wie vande Ingesetene van Priaman bevonden sal worden eenigh gout aen jemandt anders dan aende Comp^e^ vercoft ofte getransporteert te hebben sal daer over sonder aenschouwe van persoonen gestraft worden tot een affschrick van anderen.

Ten sevensten eenich dienaer ofte andere onderdane vande Comp^e^ het sy vry, ofte lyfeygen hem int landt van Priaman comende te versteecken ofte schuyl te houden en sal niemandt vande Inwoonderen groot ofte cleyn hem vermogen aen te houden ofte te verbergen, maer sal een yder de sulcke gehouden wesen terstondt aen te geven ende aende Comp^e^ te overhandigen op peene vande hoogste straffe.

Ten achtsten: tusschen die van Priaman ende eenig ander landt ofte volck van dese Westcust mede van dit verbond synde, eenig geschill ofte different comende te staen en sullen deselve partyen contendenten daerover niet vermogen inde wapenen toecomen ofte d'een de andere feytelyck leet te doen, maer sullen gebonden wesen haar questien de Comp^e^ bekent te maeken om by deselve inder minne ist doenlyck ter neder geleyt te worden ofte wel met de andere bondtgenooten die neutrael te syn gedecideert en afgedaen te worden naerdat verstaen sal worden te behooren; ende welker uytspraek deselve partyen contendenten dan sullen gehouden wesen te gehoorsamen ende naer te comen, op peene van

contrarie doende van de Comp^e en de andere gesamentlycke bontgenooten gestraft te worden nae exigentie van de feytelycheyt ofte ongehoorsaemheyt die sal wesen gepleeght.

Ten negensten belooven en verbinden de voornoemde Landtheeren en grooten van Priaman alle haere subiecten en onderdanen die haer jegenwoordigh inde fortresse van Majutta by Radja Adill ende de rebelleerende majuttesen onthouden met den eersten thuis te roepen ende in cas van weygeringe dat sy haer nu ten eeuwigen dagen voor vyanden en perturbateurs vande gemeenen ruste sullen gehouden en verclaert werden.

Alle welcke bovenstaende gecontracteerde reedens artyckelen, sy landtheeren en grooten van Priaman belooven ende sweeren heylighlyck te sullen naercomen en doen naercomen sonder eenige de minste infractien ofte quetsinge te dulden; ten welcken eynde sy grooten tot meerder certificatie ende approbatie dit hebben met eygen handen geteykent ende onderschr. gelyck oock boven genoemde gemachtigden uyt de naem van d'E. Comp^e van haer syde mede het selve met haer signatuure en hantteycken hebben bevesticht. . . . .
. . . .

PRIJS van de peper 16 September 1663 te Tikoe vastgesteld.

gebleekte salampouris	p^s	8
bruyn blaeuwe bethilles	„	8
roode ditoos	„	6
tapechindos, Choromandelse	„	20
taffachelas	„	17
swarte breete bafftas	„	6
d° smalle	„	8
basta brocha extra ordinarie swarte fyne met goude hoofden	„	1½
witte ditoos	„	1½
wat groover swarte	„	2 en 3
gemeene ditoos	„	4
niquanias.	„	17

assumanias	„	38
Suratse dekens	„	9
gebleekt guinees linnen	„	3½
„ chiavonys	„	20
„ bethilles de 40 asta	„	7
item de 42 asta	„	8
moeris met silvere hoofden	„	6
gemeene ditoos	„	7
tapesarasse 't sy bloemwerck ofte telpocans	„	17
yser in groote staven	„	9
claever stael	„	300

UIT HET RAPPORT van J. Cau 13 Januari 1665.

....Wij ondertusschen allen de grooten van Batangcapas, Peynang en Sillida op het eylandt Cynko by een hebbend doen comen, stonden en dreven hart op het executeeren en naercomen van het lang gemaeckte contract, haere beloften en wille waren goedt, maer het scorde eenelyck aen twee adrie die wel geen pongelouws maer echter vry van vermogen waren, die sich inbeelden door haer vermoghen soo goeden recht te hebben in de verschooten penningen te participeren en denselve te administreeren, als die gene die deselve ontfangen en het contract met de E. Comp^e^ aengegaen hadden; oock wasser eenen Radja mamoelja op Sillida woonachtig en door de Coninghin van Atchin daer tot Coning gestelt, die het uytsetten der Atchinders door alle bedenckelycke middelen socht te hinderen, niet uyt sucht tot de voornoemde croon, maer eenelyck om de betaeling van syn groote achterstalligheden aen de E. Comp^e^ daer door te ontgaen, deselve met den Radjang van Bayang vermaetschapt synde belette oock dat een goede quantiteyt peper die daer in voorraet lag, tot ons niet afgebracht wierdt, de Aetchinders machten by veel wonders wys, van haer te sullen en comen in spyt van alle de andere grooten ophouden en maintineeren. Priaman was alleen machtig genoeg om tegens de geheele macht van de E. Comp^e^ sich aen te canten en te stellen evenwel nae lang trameren, dat dese natie eygen is en veel sporlings wierd het contract van alle de voornoemde grooten met groot genoegen onderteekent geratificeert en wedersyts uytgewisselt de noch remoree-

rende Aetchinders, hebbende de Ponglima soo lange niet gewacht, uytgesegt en geset verder den gewoonelycken prys der kleeden vernieuwt en vast gestelt synde, hebben ons op reys met alle de grooten en kleyne seylen naer Padang begeven daer de saeken in redelycken standt vonden den Panglima met de syne hadde getracht de reviere toe te paggeren even soo wy dan daer niet souden connen hebben binnen comen, maer 't selve wierdt hem door de onse belet, seggende niet te connen off willen gedoogen, dat haer negotie ryke negory en landt om haerenthalven soude bedorven werden, dat dier halven sich uyt haer dominien en gebiet, sonder daer oyt weder in te keeren, souden hebben te begeven, maer dien last achtte hy weynigh gestut synde van 3 à 4 der principaelste grooten en haer volck, soo dat met woorden noch ook door cuperyen dat al wat gelts gekost hadde weynig off niet te doen viel dier halven het met de wapenen moste verricht werden, daer de onse quaelyck toe te brengen waren, veelmin hetselve door ons op haere naem te laeten verrichten, tot dat eendelyk naer negentien dagen dralens den Panglima ende de syne een secours van seven a acht honderd man uyt Priaman te lande over Pauw toegesonden wierdt als wanneer sy vresende dat het nu haere negerye (welcker ruyn eyder socht) gelden soude, aen ons versochten haer te willen seconderen en den Panglima en de syne op het lyf te vallen, sullende sy ondertusschen op het aencomende secours op de grensen passen, en die den doortocht beletten bevelende haere negerye met alles wat sy hadden in onse handen, off wy traeg waren, omdat lang gewenschte versoeck na te comen cunnen haere weledeheydens duncken. . . . .
. . . .

STELLINGEN

I

Ten onrechte stelt Colenbrander in zijn Koloniale Geschiedenis II p. 289 de vestiging der loge te Poulo Tjinko in 1665, die te Padang in 1667.

II

Mc. Leod in De Oost-Indische Compagnie op Sumatra in de 17e eeuw (Indische Gids 1904) wekt door de verwaarloozing der gebeurtenissen in de jaren 1663 en volgende een verkeerde voorstelling van de aard van de occupatie der Westkust.

III

De opvatting van Jorissen in Lord Chesterfield Hist. Stud. V 46 dat in 1729 de Statenregeering door de Oranjepartij ernstig bedreigd werd is niet houdbaar.

IV

Ten onrechte meent Geyl in Willem IV en Engeland p. 16 dat de verhouding tusschen Oranje en het Engelsche koningshuis ± 1730 de vrijheid van onze buitenlandsche staatkunde aan banden dreigde te leggen.

V

De zinsnede in het grondwetsartikel die aan het openbaar onderwijs de voorrang verschaft is niet zooals Colenbrander in Historie en Leven II 240 en 251 meent de oorzaak van het feit dat de liberalen verzuimd hebben een eigen vrije school te scheppen.

VI

De bezwaren tegen het huidige geschiedenisonderwijs zoeke men te ondervangen door meer tijd te wijden aan de economische en cultureele geschiedenis niet door op dit vak de zoogenaamde Daltonmethode toe te passen.

VII

De hypercritische behandeling van Middeleeuwsche geschiedbronnen houdt onvoldoende rekening met de Middeleeuwsche mentaliteit.

VIII

Het vaderland van de notitia vel commemoratio de illa ewa quae se ad amorem habet wordt door Fruin ten onrechte gezocht in Zuid-Holland aan de Lek in Bijdragen voor Vad. Gesch. en Oudheidkunde Ve Reeks IX.

IX

Wijziging van art. 106 der Grondwet in die zin dat in de geest van art. 49 der Gemeentewet de afwezigheid van leden geen beletsel zij voor de afdoening van werkzaamheden is gewenscht.

78

